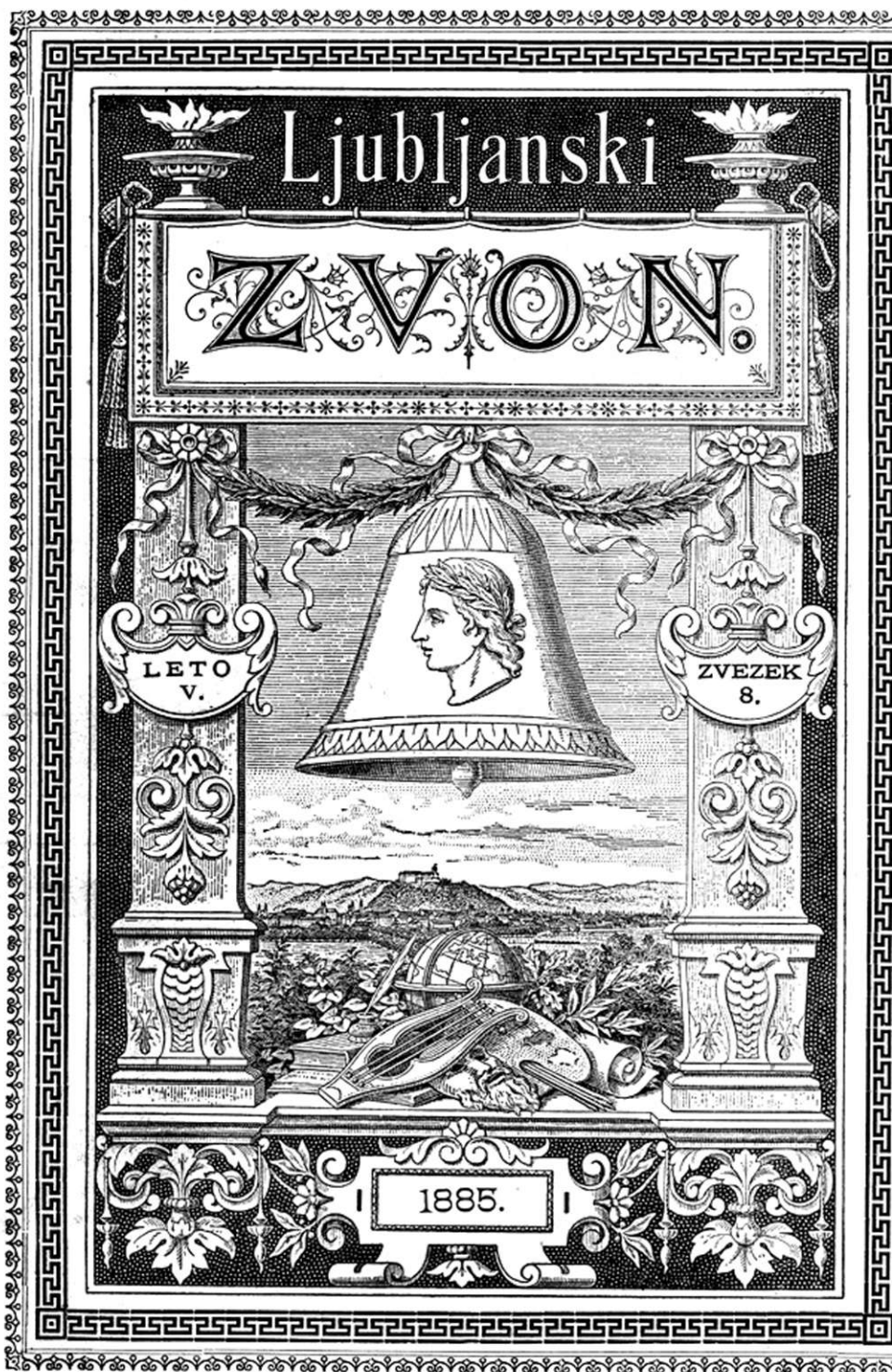

Vsebina 8. zvezka :

1. J. Stritar: Pisarjev sin. Povest v verzih	449
2. Svoimir: Spomin. Pesem	451
3. Dr. Fr. Detela: Veliki grof. Zgodovinski roman. (Dalje)	452
4. J. Trdina: Bajke in povesti o Gorjancih. 22. Pod hruško	460
5. L. Podgornikova: Glasbena vzgoja v Slovencih. (Konec)	465
6. Ivan Vrhovec: Slavni Slovenci. II. Peter Pavel Glavar	469
7. J. Stritar: Pogovori. VI.	476
8. J. Kržišnik: Pesmi. 1. 2. 3. 4. 5. 6.	483
9. J. Cimperman: Osèhlo cvetje. Soneti	484
10. J. Apih: Velegrad	484
11. Janko Kersnik: Agitator. Roman. (Dalje)	495
12. J. Šuman: Odgovor na Štrekeljevo kritiko moje slovnice	501
13. Slovenski glasnik: Nove knjige slovenske. — Vodnikov napis iz leta 1814. — Narodni Dom. — Versuch einer Geschichte der Botanik in Krain. — Kratke opazke.	
14. J. Kalan: Šah	512

Listnica. G. J. St. v Z. Prihodnjič! — G. L. R. v S. Dr. Kosova razprava o Slovencih v 9. stoletji ne izide v „Ljublj. Zvonu“, ker jo g. pisatelj porabi v svoji knjigi „Sv. Ciril in Metod“. Odškoduje nas zánjo s kakim drugim spisom. — V nemškem časopisu „Gartenlaube“ 1885, št. 28. smo brali te dni zanimiv članek „Die Lebenswirklichkeit im Romane“, v katerem pisatelj dr. Rudolf Gottschall o francoskih naturalistih in o romanu sploh izraža podobne misli, kakor gospod Jos. Stritar v svojih „Pogovorih“. Da si ne bode kak „plemenit“ criticus slovenski po nepotrebnem belil glave, izjavljamo, da je bil Stritarjev VI. „Pogovor“ že v urednikovih rokah, predno je izšla dotična številka zgoraj omenjenega nemškega časopisa. Zanimivo je pa na vsak način, da se oba pisatelja — slovenski kakor nemški, v obče ujemata v tem, kaj mora biti romanopiscu glavna stvar.

Ljubljanski ZVON

Leposloven in znanstven list.

Leto V.

V Ljubljani, 1. avgusta 1885.

Štev. 8.

Pisarjev sin.

Sa tožnikom zatožencu beseda!
Tako postava govori. Pa bodi!
Govoril bom, ne zagovarjal se.
Kakó je bilo, mirno naj povém.
Vi blagovoljno poslušajte me,
Možjé porotni, sodni vi možjé!
Če bode morebiti vam predolg
Moj govor, prosim vas, pomislite,
Da prvič zdaj in zadnjič govorim. —

Petero nas je bilo, polno gnezdo!
Pisar naš oče — véste, kaj je to?
V gosposki suknji hlapec, delavec,
Ki se na dan plačuje, kakor tisti,
Ki ulice pometajo po mestu.
Samó da mesti metle v roki on
Peró ima; in vendar je gospod,
Mož izobražen, a najet težák.
Ko ni ga treba: Hôdi, živi se,
Prijatelj, kakor veš, le krasti ne!
Neznana vam prikazen ni pisar,
Pri delu, vidite ga vi, gospôda!
Domá ga vidi Bog, ki vidi vse! —

Pet nas je bilo, lačnih kljunov pet,
Ki čivkajo, zijajo v jedno mér! —
Preveč! Živeti nismo mogli vsi.
Slabejši jačjemu prostora daj.
Res, sčasom trije se umaknejo,
Odnegli so jih zaporedoma!
Ostala dva sta; deklica in jaz,
Prvenec jaz in ona za menój.
Prostora zdaj imela sva dovolj,
In tudi živeža do siteda.

Otrok le náse misli, samopaš;
Da je le sit, kaj vpraša on, odkod?
Ko dež in mraz razgrajata spomladi,
Ko skriva se, kar lazi in leti.
Kaj v gorkem gnezdu je mladiču mar,
Kako ubijata se starca dva,
Da pridno le se polni lačni kljun!
Po noči dež in mraz razsaja naj,
Pod mehko on perotjo sládko spi!
Tako sem jaz redil se brez skrbi;
Poglejte ude té, možjé, sodniki,
Je li navadno tak pisarjev sin?
Ko sem odrastel, misliti začel,
Tedaj prepozno bilo je užé! . . .

Svetnica mati, mučenica ti!
Kar skrito imenitni je gospé,
Trpeti in molčati ti si znala!
Nevolje, žalosti oblak nikdar
Obsenčil ni ti čela vedrega.
Kaj si trpela, Bog v nebesih vé;
Na zemlji vedel zvesti tvoj je drug. —
Ni bolna niti zdrava dan na dan
Zenica šibka se je trúdila;
Skrbela, čula je, stradala je,
Napósled ji opešajo moči. . . .

Pustite me, gospod, naj govorim,
Bog vé, če bom govoril še kedaj!
Lep bil je dan; jaz dečko čil in zdrav,
Vesel iz šole hitel sem domóv:
„To bodo veselili se doma
Spríčala lepega, sosebno mati!“
A mati ni se veselila več!

Ko v izbo stopil sem glasán, vesel,
 Ležala mirno je na postelji;
 Pri zglavji sestra je klečala ji,
 Z rokama pokrivala si obraz;
 Pri znožji stal je oče. Tiho vse!
 Le muhe je brenčanje čulo se.
 Brenčé je priletela, sela je
 Na čelo, blede čelo materi!
 Na óko s čela, in po lici doli
 Na usta ji prileze — odbrenčí!
 To jasno videl sem, na tanko čul;
 Ostalo kakor v sanjah nekakó,
 Godilo se je daleč, daleč mi.
 Jokati nisem mogel, v grlu je
 Tičalo nekaj, dávilo mi glas.
 I oče ni se jokál, tožil ni,
 A strašno star je zdaj se zdel mi mož!
 In jaz, ko se zavém, okrevam spet —
 Več časa bil sem, zdi se mi, bolán —
 Začutil sem, da nisem več otrok!
 Odprle so se bile mi oči;
 Zdaj jasno videl sem, zdaj vedel sem,
 Kaj mater umorilo je, siroto!
 Srcé mi zagrenélo je mladó;
 Srdito se mi krčila je pest,
 In misel mi je bliskala po glavi:
 Zakaj tako? Kje je pravica tu? —
 Ko srečal žensko sem na ulicah,
 V šumeči svili, v biserih in zlatu,
 S pogledom tistim, ki ti govori:
 „Najprva jaz, vse drugo za menoj!
 Kar lepega in kar je dobrega,
 Lepó in dobro záme je na sveti.
 Trpé naj druge, druge se poté,
 Jaz naj uživam, jaz se veselim;“ —
 Kadar sem táko videl lahkoživko,
 Bridkost mi je poplavlila srcé.
 Srdit sem vprašal: Je-li boljša ti,
 In blažja si od moje matere?
 Zakaj vse dobro tebi, njej pa nič?
 Pijana belega si kruha ti,
 Od truda, od skrbí, od strádanja
 Umreti morala je mati moja!
 In ti, nemarni postopač gosposki,
 Od uživanja truden in zaspán,
 Ti v jedni noči več za kratek čas —
 Tako ljudjé, ki vedo, govoré —
 Zapraviš čisto nego oče moj

Vse leto s trdom svojim si prisluži!
 Zakaj, odkód tako? In to ljudjé
 Pravico imenujejo na sveti!
 Tako sem svet črtiti se učil.
 Pregrešne vam se misli take zdé,
 A siromaki vidimo drugače. —
 Prišel je čas, ko vprašati se treba:
 Kaj hočeš biti? — Vse, le ne pisár!
 Kako si skoraj kruha služil bo,
 Skrbi naj zgodaj siromakov sin.
 Mož trden, spoštovan je rokodelce,
 Sam svoj gospod ne klanja se nikomur;
 Tako sem slišal, mislil sem tako.
 Ker sem krepák in ne neroden bil,
 Kovač me znan je v službo vzel in úk.
 Veselo služil sem, učil se rad.
 A delo misel je sladila mi,
 Prijazna misel zvesta mi družica:
 Le priden bodi, skoraj pride čas,
 Ko boš podpora sestri ljubljeni;
 Podpora krepka, čakaj, skoraj boš
 Očetu svojemu na stare dni.
 Počiva naj, uživa naj večer,
 Prijeten, lep večer po vročem dnevi. —
 Prišel je čas, prepozno je prišel!
 Mož ni se dolgo veselil počitka!
 Tožilo se mu je po materi,
 Takó je sam dejal; in šel je k njej,
 Otroka svoja pustil je samá!
 Samá sva bila, mene samega
 Imela ona, jaz imel sem njó.
 In rad, kako sem rad imel jo jaz!
 Rastresena ljubezen moja prej
 Vsa nánjo samo se je zbrala zdaj,
 Kakòr čebele lipov cvet medén,
 Tako vse misli moje in željé
 To drago so obsipale glavó.
 A blaga, pridna bila je in lepa,
 Da vreden nje se ni še mož rodil.
 Vkup sva živela, kakor ptiča dva,
 Mladiča, ki na vejici čepé
 Životka v mrazu skupaj stiskata
 In vendar-kak razloček! Deklica
 Gosposka, šibka, gladkopolta ona,
 A jaz okoren sájevec, kovač!
 In vendar ni je bilo brata sram!
 In pridna bila je, umétalna,
 In dobra gospodinja kakor mati. —

A zdaj je čas, da skoraj vse povem.

Prišel je jastreb, vzel je golobico.
Kaj nè, navadno, nič posebnega,
A zdaj zadelo mene je in njo. —
Pri materi je svoji videl jo,
K njej v hišo šivat je hodila. Jaz
Zastonj sem odsvetával, branil ji:
Zadosti za oba sem služil sam.
A ona je hotela, in takó je v past,
V nesrečo šla je svojo. — Mir, srcé! —

Da ni vse, kakor bilo je poprej,
Spoznalo skoraj brata je oko;
Toda molčala dolgo sva oba.
Napósled zvem na pol, na pol uganem,
Da z „mladim se gospodom“ ljubita. —
Ko pridem po navadi nek večér domóv,
Ležala mirno je na postelji,
V obleki beli, bela kakor zid.
Desnica ji je prsi stiskala,
Ob postelji levica je visela!
Na mizici polég kozarec je
Na pol izpraznjen stal; in zraven list!
Kaj lista treba! Vse sem vedel že
Brez njega. — List govoril je takó:
„Verjela sem, zato se pokorim.
Naj bo! K očetu grem in materi,
Sedaj boš sam, odpústi! z Bogom, brat!“
Okó ni dalo sólze; tožbe glas
Prišel mi ni iz grla; tih sem bil;
A tukaj notri me je peklo, peklo!
In tu za vročim čelom kakor v kotlu
Vso noč divjalo, vrelo je, kipelo mi.
Napósled, ko se je daniło že,
Potihne v vroči glavi mi nemir.

A iz nemira misel vstane mi,
Jedina, jasna, trdna misel: k njemu!
Dva pota še na svetu sem imel:
Najprej za njó, ko vèn jo ponesó,
Da k svojim leže v večni mir in pókoj.
Potem pa k njemu, drugi, zadnji pot!
Za vse ostalo drugi naj skrbé. . . .

Ko bil sem sam, na širnem svetu sam,
Tedaj pa grem in vzamem kládivo,
Orodje prej, orožje mi sedaj.
Ž njim v roki k njemu se napotim v mesto.
Domá ga najdem; prédenj me pusté.
„Kaj s sestro mojo storil si, slepar?
Kaj storil si z Ljudmilo?“ zagrmi.
Bled stal je, tresel se je pred menoj. —
„Jaz ali ti, najbolje pa oba!
Orožje v roke! Primi, kar imaš,
In brani se, bojút se, kavalir!
Drugače te pobijem kakor psa!“
On skoči, da na pômoč pozvoni.
„Tako pa ne!“ prestrežem ga; on pa
Zavpije, kliče, meni v glavo šine kri;
Orodje zavihtim, in préd-me on
Na tla tebebi, kakor vol zadet. . . .

In zdaj sem tu. Prav nisem storil, vem;
Moriti se ne sme, i človek ne,
Ki vreden ni, da solnce ga obseva!
Vendár kesám se ne! — Pri kraji sem. —
Možje porotni, vas ne prosim nič;
Sodite! Sodba vaša bode: „Kriv!“
A vas, sodniki, prosim milosti:
Ko boste kazni mi prisójali,
Če moči, sodba vaša bodi: „Smrt!“

J. Stritar.

Spomin.

Ne boš, ne boš me zábila nikdar,
Ljubezni zábíti, tó ni mogoče!
Ohránila spomíne boš pekóče,
Ohránila jih bodeš za vsekdar.

Ko bodeš radovala se najbolj,
Podóba moja bo ti v duši vstala,
Ljubezen najino ti bo kazala,
Kazala bo ti mojo bridko bol.

Glej, roža hitro, hitro se ospé,
Takó ti lice rožno bo ocvelo,
Ocvelo bode in ti ovenelo;
Ostal spomin bo náme, o deklé.

Samó spomín ostal bo, o spomín,
Ko jaz, bom davno v zemlji že počival;
Ko o zvestejši ljúbavi bom snival,
Ostal spomín bo mojih bolečin.

Svoimir.

Vélikí grof.

Zgodovinski roman.

Spisal Dr. Fr. Detela.

XII.

(Dalje)

Oj, trikrat srečne oči, ki vidijo, kar vidi Vaše veličanstvo!“ vskliknil je alhimist. „Moč rudečega leva, katerega je po nepopisnem trudu in premišljevanji ujel Vašega veličanstva hlapec, rodil je iz zelene Venere, od navadnih ljudij baker imenovane, luno ali kakor blagovoli Vaše veličanstvo reči: srebro.“ Pokazal je na velik kup sivkaste kovine, ki bi imela biti srebro, iz bakra narejeno.

„Ali je pa pravo srebro, Bartolomeo?“ vpraša cesar.

„Finejše od naravnega,“ bil je odgovor in takoj so se začeli kovati srebrniki za sitne terjalce.

Ko pa se je razdelila plača, potehtovali so denar hrabri junaki in zmajevali z glavami in nesli ga trgovcem in krčmarjem. A ti so takoj spoznali, da to ni srebro, ampak Bog vé kaka zmes (kemiki bi rekli dandanes: baker in arsenik), in za to niso hoteli dajati nič živeža nič blaga. In ko so razkačenim vojakom poveljniki zatrdili, da je njih denar pravo srebro, jeli so vlamljati v krčme in štacune in siliti meščane, da sprejemajo denar.

Premirje pa je porabil doktor Lenart, da se odpravi k svojemu gospodu. Bogato ga je obdaroval cesar, pohvalil njegovo pošteno vedenje in naročil mu, naj grofa pregovori, da se podaljša premirje. Vse je obljubil Lenart in od Neiperga spremljan je zapustil s svojo družinico Novo Mesto. Petacij se je čudil, da se je moglo mesto Korneliji tako priljubiti, da se je tako težko ločila, Boštjan pa je zabaval Klaro s pripovedovanjem svojih hrabrih del.

Neiperg se je vrnil z obljubo, da premirje traja še drugi dan pod pogojem, da pride cesar iz mesta k pogovoru. Ob določenem času se je napolil res pred ogerska vrata, kjer so ga sprejeli vodje sovražnikov razven Eizingerja. Grofa Urha je poklical k sebi, da se pogovori na samem z njim. Nad poldrugo uro sta se pogajala, pogodila pa se nista. Cesar je prigovarjal grofu, naj pusti Eizingerja, in delal mu je velike obljube, če prestopi na njegovo stran. Grof pa je pomislil, koliko sov-

ražnikov bi si nakopal, če prelomi besedo, kako bi se zameril zlasti bodočemu kralju Ladislavu in kako bi moral kot cesarjev zaveznik svoj vpliv deliti z Ungnadom in Enejem Silvijem, in ni se dal pogovoriti; a odjenjal je mnogo od prejšnjih terjatev. Cesar mu je prijazno podal roko k slovesu. Druzega dné pa so se jeli pretresovati mirovni pogoji. A ko je prišlo do tega, da jih cesar podpiše, ni se mogel odločiti in zahteval je le premirja in odloga za premislek. Tega pa mu niso oblegovalci nikakor hoteli dovoliti. Sklinal je zopet svoje veljake na posvet in kazal na trdnost zidovja, hrabrost vojakov, bližanje Podebradove vojske in da mu pride skoro štiri tisoč Štajercev na pomoč. Jednako je govoril Ungnad in omenil, da mesto nikakor ni obkoljeno, na tri strani jim je pot prosta in v najhujši sili se umaknejo lahko proti Gradcu. Še ostreje je govoril samorok Črnahora: „Če Ladislav ne odjenja ljudstva proti cesarju ščuvati, na obzidje ž njim in sovražnik naj strelja.“ Srdito je obsodila te besede večina svetovalcev in v sveti jezi se je vzdignil Eneja Silvij in z gorečo zgovornostjo je uprl se takemu nečloveškemu svetu. Dokazoval je nemožnost in nekoristnost daljšega upora in rotil cesarja pri njegovi dolžnosti, ki ga veže skrbeti za podložnike svoje. Ko pa je začel opisovati bedno stanje mestnega prebivalstva, ki mrje od gladú za dozdevno čast onega, kateri bi mu imel biti oča, in pred oči staviti gorjé, ki zadene mesto, ako je cesar sramotno zapusti in dá v oblast razdivjanemu sovražniku, skočili so vsi svetovalci razven prvih dveh po konci, obstopili cesarja in prosili, naj se usmili nedolžnega ljudstva, naj konča vojsko, ki je rodila že toliko nesreče in ní cesarju niti na korist niti na slavo. Cesar se se obrnil stráni in stopil k oknu. A kakor na povelje zatulila in zakričala je množica pred gradom in pregnala cesarja od okna. Ungnad je prekrizal roke in temno zrl pred se, Črnahora je godrnjal v svojo brado, cesar pa je gledal zdaj tega zdaj onega, kakor bi pričakoval odkod pomoči. „Tudi Vi ste za mir, ki ste prej vedno branili mojo čast?“ obrnil se je na Neiperga.

„Veličanstvo, zmeraj sem pripravljen s svojo krvjo braniti cesarsko čast —“

„Vrlo dobro!“ zakričal je Črnahora in skočil kvišku. „Jaz trdim, da je največja sramota za mojega cesarja pogajati se z uporniki in njih pogoje sprejemati, ko nismo dočakali še nobenega naskoka in opirati se na druhal, od židov našuntano in podkupljeno, topo za čast in poštenje, ki prodaje za jed in pijačo svojega cesarja, svoj dom in sebe. Svetli vladar naj dovoli, da pravico te trditve gospodu baronu dokažem z mečem.“

Cesar je miril razburjenega moža, Neiperg pa se je nasmehnil v svoji zadregi in tožil, da nekateri mir le zavirajo iz neopravičenega so-

vraštva do plemenitega nasprotnika, grofa Urha. „Oni ni moder,“ dejal je, „ki v spremenjenih okoliščinah sam neizpremenjen ostane in korman, ki jader, dobremu vetru razpetih, ob nevihti ne spravi, pogubi sebe in svojo ladjo.“

Cesar se je jezil, da se je vse zarotilo proti njemu in razpustil posvetovanje. Vso noč je premišljeval in ukrepal. Ko pa so se družega dne pripravljali sovražniki na naskok, privrelo je zopet ljudstvo pred grad glasno jokaje prosit usmiljenja. Eneja Silvij je stopil s somišljeniki pred vladarja in živim njegovim besedam se je posrečilo pregovoriti ga. Da, še več: nejevolja cesarjeva se je zdaj obrnila proti Ungnadu, ki ga je toliko časa motil in zadrževal z nezanesljivim Podebradom in ga tako primoral, z nečastjo, ker prisiljeno, to storiti, kar bi se bilo prej lahko zgodilo častno.

Mir je bil sklenen. Neizrečena radost se je polastila oblegovalcev in meščanov. Na mah je bilo živeža povsod zadosti. Cesar je prišel iz mesta in segel v roke grofu Urhu in drugim poveljnikom, le Eizingerju ne. In ko ga je ta spremil do vrat in prosil odpuščanja, odgovoril je cesar: „Ti si storil, kar si mogel; med nama pa bode Bog sodnik.“

Dné 4. septembra se je izročil grofu Urhu Ladislav, spremljan od Eneja, Silvija in Neiperga. Vesela je vriskala vojska, zagledavši prekrasnega mladeniča; sivi vojščaki so pretakali solze in poljubovali mu roke in obleko, vodje pa so mu slovesno prisezali zvestobo.

Ko pa so se v mestu, po pogodbi izpuščali ujeti sovražniki, vnel se je prepir med dvema jetnikoma, ki sta zahtevala svobode, in ječarjem, ki ju ni hotel izpustiti, ker nista poštena sovražnika, ampak ogleduha, ki se morata obesiti.

„Zakaj ju niste prej obesili?“ vprašal je nadzorujoči poveljnik.

„Ker se nista dala prej ujeti,“ režal je vinjeni dedec. „Kdor prej pride, prej melje. Včeraj je prišla vrsta na doktorja Manlija, ki se je tudi branil, in užil veliko nepotrebne strahu. Za proslavljenje srečnega miru bomo pa danes ta dva skupaj spravili na oni svet. Oni mali debeluh nam bo še sitnosti delal ker nima nič vratú.“

„Milostivi gospod,“ dejal je večji izmed jetnikov, „midva sva vazala barona Ungnada in ne veva, zakaj sva zaprta.“

„Ali ste že slišali, gospod,“ jezil se je ječar, „da bi kdo pred smrtjo tako nesramno legal? Desetkrat sem jima že povedal, zakaj, in zdaj še ne vesta.“

„Oh, po nedolžnem obešen biti!“ tarnal je drugi jetnik.

„To se vam sitno zdi, prijatelj?“ dejal je ječar. „O, da bi meni ljubi Bog skazal to milost, če mi je že taka smrt namenjena, da bi jo storil po nedolžnem.“

V tem pa je zagledal nedolžni revež v dalji Ungnada in na vso moč, kakoršne dá smrtni strah, jel kričati in klicati ga, naj pride, naj ga reši. A kako se je začudil Ungnad, ko je spozal jetnika Viljema Vranjebredskega in Caheja. Viljem je pripovedoval, da je zdaj že sedmi dan zaprt; kako so ga pred mestnimi vrati prijeli kot ogleduha in kako je tajnik grofa Urha, doktor Lenart, preiskaval ga in vzel mu izročena pisma. Ungnad se je zavzel, kako pride tuji poslanec do take moči; a ječar je razložil, da je imel mož pooblastilo od samega Neiperga in tudi njegove ljudi s sabo; da je popis onih, ki se imajo prijeti, popolnoma zadel ta dva. „Zaradi večje gotovosti,“ dejal je ječar, „smo ja povprašali še po imenih. Jeden je dejal Viljem, drugi Cahej, zdaj smo ja pa imeli; in gospod mi je še naročal, naj ja takoj obesim.“

„In kaj je stalo v pismih?“ vprašal je Ungnad Viljema.

„Tega ne vem, Vaša milost. Ampak gospod Vaš brat poroča, da dojde najkasneje 5. septembra s Podebradom pred Dunajsko Novo Mesto.“

„To je juternji dan!“ vskliknil je bridko Ungnad in solze so se mu udrle od srda in žalosti po obrazu; Črnahora je razsajal in rotil se, da mora še ta dan ubiti Neiperga. Ječar pa je kar pobegnil. „Po nedolžnem obešen biti,“ godrnjal je, „danes se mi pa utegne pripetiti. . .“

Vojska sovražnikov je odhajala, od vseh strani pa so dohajala poročila, da je gubernator Podebrad s silno armado prestopil avstrijsko mejo. Kes, bridkost in jeza cesarjeva se ne da popisati. Neiperg je moral takoj zupustiti dvor, kjer je bil Ungnad zopet prvi svetovalec. Podebrad je zabavljaj, da najimenitnejša cesarska trdnjava se še osem dni ni mogla držati; a Ladislava je moral spoznati zdaj za svojega kralja in biti mu poslušen.

XIII.

V krasno opravljeni sobici tik stanovanja grofovega pred mestom je sedela žalostna Kornelija. Uho njeno ni čulo veselega prepevanja vojakov, ki so se vračali v domovino, oko se ni ozrlo na dragoceni lišp, ki se je bliščal na mizici; gledala je tja v daljo, Bog ve kam. Stresnila se je, ko je nekdo potrkal na vrata, in trepetaje vstala, ko je vstopil grof Ureh.

„Vedno otožna, mala moja Kornelija?“ vprašal je ljubeznivo mogočni mož in dotaknil se mehkih las. Kornelija pa se je umikala proti oknu in prosila jedne dobrote, jedne milosti.

„Vse, vse, kar hočeš, dete moje,“ vskliknil je grof. „Če more kakšen človek izpolniti želje tvoje, jaz jih bodem izpolnil.“

Ona pa je prosila, naj jo pusti z očetom domov, v Celje.

„In čast te nič ne mika in bogastvo? In darovi moji nimajo zate nobene cene?“ odvrnil ji je on.

Oj, da, da, knez milostivi,“ hitela je deklica, „a naj se vrnem z očetom, naj se vrnem v domovino!“

„In kako mi boš poplačala, Kornelija, če ti dovolim?“ nasmehnil se je grof.

„Molila bom za milostivega svojega gospoda, da bi ga mili Bog varoval vse nesreče in dodelil mu še večjo slavo. Oh, jaz pa naj se vrnem zopet domov!“

Nejevoljen je odšel grof; za njim pa je prišel Petacij po slovo, kajti naročilo se mu je, da se ima z oddelkom grofovih ljudij vrniti v domovino; Kornelija pa se bode odgojila na Dunaji, da postane tovaršica kneginje Katinke. Solze so zalivale možu oko, ko je dokazoval deklici, kaka sreča jo je zadela in tolažil jo, da ločitev ne bode dolga, da ostane pri nji Klara in kaka čast je potem čaka v domovini. Omenil je Vita Lazarja, in kaj naj njemu sporoči, kadar pride vprašat po nji.

„Oh, kaj jaz vem!“ vzdihnila je deklica, in skrivaje si obraz prosila, naj pove Viljemu, če ga bode videl še katerikrat, da mu je vedno še hvaležna, in naj mu Bog poplača, kar ji je storil dobrega. Jok ji je trgal besede; a kaj ji je pomagala vsa žalost!

Prešlo je nekaj dnij. Noč se je bila razgrnila po ozkih ulicah starega dunajskega mesta. Življenje je mirovalo; le iz onih gostilnic ki so imele od mestnih očetov posebno dovoljenje, točiti čez uro, slišali so se glasovi poznih gostov. Tu in tam je brlela ob cesti kaka svetilnica in dajala ravno toliko svetlobe, da se je videlo, kako je tema.

V jedni izmed najlepših hiš, ki so stale blizu dvornega gradu, hodil je po sobi, ki je spričevala o bogastvu svojega stanovalca, nemirno gor in dol trgovec Filip. Vsak hip je stopil k oknu in gledal in poslušal, če kdo prihaja, a prevarjen se je obrnil zopet po sobi. Obstal je pred uro, iz katere se je mlel pesek, počasi, počasi, a brez prestanka, in katere zgornja posodica se je bila ravno izpraznila. „Dve uri!“ vzdihnil je mož, obrnil uro in nadaljeval svojo hojo. A potrpljenje vse premaga. Še dve uri tega sprehajanja in po ulicah so se začuli koraki; kladiivo je zaropotalo po velikih vratih in za baklonoscem sta prinesla dva strežaja v hišo nosilnico. Vesel je hitel mož po stopnicah; nasproti pa mu je prišla krasna ženska. „Oh, draga Kornelija!“ vskliknil je Filip in hotel jo objeti. Ona pa je stopila nazaj in branila mu, naj ji nikar ne zmečka obleke, v kateri je bila na sijajnem plesu.

„Prav, prav,“ pristavil je prijazno mož in pomaga ji odlagati plašč. „Ali si se dobro zabavala na veselici, rešenemu kralju na čast? Oh, koliko časa sva bila ločena! Zdaj pa ostanem dolgo, dolgo pri tebi. Ali ti je bilo kaj dolg čas te tri mesece?“ vprašal jo je in prijel za roke in pogledal ji v črne oči.

„Oh, kako neslano vprašanje!“ odgovorila je ona in izvila mu roko. „Ali ne veš o ničemer drugem govoriti?“

„Da, da,“ dejal je mož, pogladil si čelo in šel po sobi gor in dol. „Kaj počne gospodična, ki je včeraj došla? Ime ji je Kornelija kakor tebi.“

„Tvoja verižica se ji kaj lepo poda!“ odgovorila je žena malomarno. Filip pa je pravil, kako nevarnost je prebil v Celji in kako se ima očetu te gospodične zahvaliti za rešitev.

„No, no,“ dejala je ona, „če bi te ne bil rešil Peter, bil bi te Pavel. Koliko tisočkrat si se že komaj rešil. — Oh, ne kaži, kam te je zadel krvooločni morilec! — Zdaj je že dobro.“

„Vse dobro, ko sem pri tebi,“ odvrnil je mož. „Ali si se kaj veselila mojega prihoda?“

„Veselilo me je slišati,“ odgovorila je ona ponosno, „da si stopil pod bandero vélikega grofa. To je najpametnejše, kar si še kdaj storil.“

„Oh, da te le veseli,“ radoval se je Filip in mel si roke. „In si zapazila, Kornelija, koliko zaupanja nam skazuje milostivi grof? Za to deklico, ki sem ti jo pripeljal, zanima se njegova milost zelo zelo.“

„Srečna deklica!“ vzdihnila je tiho žena, in cvetoča lica so ji pobledele. „Toda, koliko časa se bova pa še pogovarjala tako!“ dostavila je. „Jutri je slovesni vhod našega kralja, vse mesto se pripravlja na lep sprejem in naspiti se je treba, da ne bodemo zaspani kazali čemernih obrazov.“ Rekši se je zavrtila in odšla v svojo sobo. Gospod Filip pa je sédel počasi in naslonil glavo na dlan.

„Lepa je žena moja, lepa!“ šepetal je, in široko lice se mu je mračilo. Pomel si je oči, mené, da je menda tudi zaspan, in odšel v svojo spalnico.

Gospa Filipova pa je bila prerazburjena, da bi mogla spati. Vrgla se je v mehek naslanjač pred zrcalom in popravljala si lase. Potem je vstala in zamišljeno stopala po razsvetljeni sobani. Ustavi se pred oknom in odgrne težko zagrinjalo. V stranskem traktu hiše videla se je luč. „Oh, gospodična Kornelija tudi ne more spati!“ dejala je in poreden smeh je zaigral krog rožnih ustnic. Poklicala je strežnico in poslala jo h Korneliji povabit jo, če se ji ljubi na mal pomenek.

In sedeli sta si nasproti dve Korneliji, tako različni v vedenji in mišljenji. Živahno je pripovedovala gospa, kar je vedela in znala, o kralji Ladislavu, o dvoru njegovem in posebno o grofu celjskem. In kadar je omenila to ime, pogledala je tako premeteno mladi deklici v obraz, da jo je sprehajala vroča rudečica.

„Vi ste pač srečni!“ dejala je gospa otožno. Deklica pa je strmé obrnila vánjo svoje velike oči.

„Jaz srečna?“ vprašala je mirno.

„Jeden najmogočnejših in najslavnejših junakov našega veka,“ nadaljevala je gospa, „izbral Vas je izmed tisoč in tisoč družih, o katerih se tudi pravi, da so zale.“ Gospa se je z velikim dopadanjem pogledala v zrcalu. „Vsemu kraljestvu zapoveduje grof, Vi pa ste kraljica njegovega srca.“

„Kraljica njegovega srca je kneginja Katinka!“ odvrnila je nejevoljno deklica.

„Oh, oh,“ rogala se je ona, „kako lepo Vam stoji nedolžnost! A prosila bi Vas vendar, da se spomnite tudi mene, kadar Vas bode osrečeval milostivi naš gospod, véliki grof.“

„Sram Vas bodi gospa!“ vskliknila je Kornelija in se vsa tresla od jeze in sramote. „Čast in poštenje mi je jedino še ostalo, in tega mi ne privoščite; in imenujete me srečno —“

„Stojte, stojte, ljuba gospodična,“ prestrigla ji je besedo gospa. „Nisem Vas mislila razžaliti. Rada priznavam, da je poštenost in nedolžnost lepa čednost. Toda, draga Kornelija, to je čednost nas vsakdanjih ljudij; kajti gotovo bi bilo neznosno, če bi možak, čegar bivanje na tem božjem svetu se niti z najmanjšim duševnim razlogom ne da opravičevati, čegar življenje se ne zdi potrebno nobeni živi duši, če bi takšen človek še poštenja in pokornosti in pohlevnosti ne poznal. A možje, ki s svojim duhom vodijo človeštvo, ne merijo se po našem vatlu. In če potrebuje njih utrjeni duh razvedrenja, da ne omaga, kaj se dá misliti lepšega in vzvišenejšega nego zmožnost in prilika duševnemu orjaku olajševati breme trudapolnega dela! Ljud po ulicah ševeda misli, da pride genij le za to na svet, da bi njegovi toposti in lenobi delal tlako; a da bi bila hvaležnost na svetu bolj poznata, ne bili bi očitali Perikleju Aspazije niti Aspaziji Perikleja.“

Te izborne prilike naša Kornelija ni več slišala: zbežala je bila iz družčine, kjer se je tako čudno razlagala ženska čast in zaprla se v svojo sobo.

„Hinavka!“ siknila je gospa med zobmi in pogledala v zrcalo, če se ji togota kaj pozna.

Hrupna radost, s katero je pričakovalo vse mesto mladega kralja, razlegala se je do prijazne izbice, kjer je bivala Kornelija s Klaro. Nemo je Kornelija zrla v umetno vezenino in niti živahno gibanje po ulicah ni moglo pregnati nje tihega sanjarjenja.

„Kakor duše v vicah sediva tukaj,“ reče dobrovoljna tovaršica, ki se ni ganila od okna, da ne bi kaj posebnega zamudila; „in doma ne bova vedeli o Dunaji ničesar povedati. In kdo ve, koga vse bi videli, če bi smeli ven! Gotovo obhaja danes razven kralja Ladislava tudi Cahej svoj vhod. Oh, oh, oh,“ dekle se je jelo na vse grlo smijati, „kadar mi pride na misel njegovo junaštvo proti doktorju Lenartu, smeh me posili, naj si bom pri mizi ali v cerkvi ali kjer koli. Ali Vas še kaj boli? vprašala sem dohtarja in prinesla mu obvezo. Oh, ta obraz gospodov! Objela bi bila takrat Caheja, čeravno mi ni nič do njega. Toda zdaj ga pa ne bom videla. — In veste, koga se Cahej vedno drži, kakor miš polne kašče?“ Bistro je pogledala družico.

„Oh, Klara,“ dejala je ona, „ne muči me vedno s svojimi domišljijami. Kje je Viljem, in kje sem jaz! On je padel v boji, in nobena roka ga ni kropila, in nobena roža ne rase na njegovem grobu. Mene pa naj bi tudi kmalu rešila smrt!“

„Že zopet!“ karala je Klara. „Smrti si želeti, je smrten greh, ker je Bog zapovedal, naj vsakdo živi do konca svojih dni.“

Govor je pretrgal gospod Filip, ki je z mnogimi pokloni opravičeval se, če morebiti nadleguje, in vabil deklici, naj ideta ž njim slavnost si ogledat. Ko pa je Kornelija brž in odločno sprejela ponudbo, bil je poštenjak malo osupnen.

„Ne zamerite,“ jecal je bojazljivo, „ampak lepo Vas prosim, nikar ne mislite na beg. Usmilite se mene, ki sem s svojo glavo odgovoren za Vas, in nedolžno, prisiljeno orodje Vaše nesreče in žalosti.“

Kornelija pa je pokleknila predenj in prosila in jokala, naj jo reši iz grofovih rok. Ubogemu možu je lil znoj po licih, in stal je pred Petacijevu hčerjo kakor zatoženec pred sodnikom.

„Gospodična Kornelija!“ dejala je Klara, kateri se je Filip v srce smilil. „Potrpite mala časa; nemara se nama posreči, da uideve sami.“

„Da, da,“ vskliknil je mož vesel. „Že vém, kako bomo naredili. Jutri pride moj brat Volbenk. To Vam je predrzen človek! Temu kar povém, kako radi bi vidve ušli, in kako po krivici vaji jaz zadržujem, in nobena višina in nobena mreža v oknu mu ne bo branila, da ne bi vaji rešil. Počakajte le malo časa, da ne pade náme grofov sum in srd.“

Kornelijo je to nekoliko potolažilo; slavnost pa je ni mikala nič več.

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

22. Pod hruško.

(Dalje.)

Ljudje so pričakovali tisto leto posebno obilno žetev in trgatev, najstarejši ljudje niso pomnili tako lepega in toliko žita, sadja, sena in grozdja. Na sredi jasnega neba pa se je prikazala bela meglica ne večja od zagrinjala, v meglici jelo je vršati in bučati, valili so se iz nje na vse strani črni in sivi oblaki in že čez pol ure se je usipala na vsa šmihelska polja kakor jajca debela, kakor šiške rogljata toča, ki je raztolkla in zdrobila v nekoliko trenutkih vsa žita in sadeže, vse upe in radosti šmihelskih župljanov. Po nevihti ni ostala ni jedna bilka po konci, ni jedno pero, ni jedna jagoda cela. In te strahote so se ponavljale štiri leta zaporedoma. Ljudje so obdelovali zemljo na vso moč marljivo, hodili so v domačo cerkev in na božja pota, molili pobožno in goreče, kolikor je le mogoče obupanemu, krščanskemu trpinu. Zaman! Prazni, brez sreče in božjega blagoslova so jim ostali vsi trudi, vse prošnje in molitve. Predno je začela strn rumeneti, prišla je toča in razbila polje, da se ni poznalo, je li raslo na njem žito, sočivje ali trava. Revščino, ki je zavladala, mislite si lahko sami, jaz je ne bom opisavala, ker me strese groza, ko se domislim neskončne bede šmihelskih župljanov. Nekatere gospodarje so uničile ujime do korena, zadolžiti so se morali vsi, mnogi so poprodali, da prehranijo sebe in rodovino, zadnji rep iz hleva, zadnji rilec iz svinjaka, najboljši les iz hoste, pa tudi njive in vinograde. Uverjeni, da jim je Bog zemljo preklel, dogovarjali so se ljudje in namenili za trdno, da bodo zapustili preljubi domači kraj in se preselili od tod daleč strani v druge, srečnejše dežele. Božja previdnost je ukrenila, da je prišel semkaj za kapelana bogoljuben, svet mož, kateremu so se v srce smilili poštene šmihelski župljani. Takrat je teklo že peto leto, od kar jim je bil peklenski Katranec opoganil župnijo. Strn je bila krasno pognala in stala visoko, da se je skril v nji lahko orátar, ki jo je posejal ali kmetje so gledali brez nade in veselja hobotno rast, pričakovali so novo nesrečo. Zopet se je prikazala sredi jasnega neba bela meglica, ne večja od zagrinjala in zopet bruhali so iz nje po vsem obnebji temni, vršči in grmeči oblaki. Zapazivši nevarnost napoti se kapelan na pokopališče in začne moliti in zagovarjati točo.

Ko je spoznal, da zagovor ne bo pomogel, zrušil se je sveti mož na kolena, povzdignil roke in prelivaje krvave solze prosil Boga, da bi vzel greh s šmihelske župnije in ga preložil nanj; naj ga bijejo in moré vse zopernosti tega sveta, da se oprosti in reši le uboga župnija, ki je izročena njegovi skrbi. Usmiljeni Bog je uslišal molitev svojega služabnika: nevihta je zdajci potihnila in se razprašila brez kvare, žito je zopet prelepo dozorelo in plenjalo bogato kakor še nikoli ne. Šmihelci so si kmali opomogli in nehali misliti na preselitev. Kapelana pa so jeli preganjati gospoda že v Šmihelu, očita mu, da slepari ljudi s praznovérnimi zagovori toče in copernic. Premaknili so ga skoraj v grde hribe, kjer je o slabih prihodkih borno životaril, ob enem pa prebil brez števila zabavljic in krivic od surovih gorjancev. Premeščen je bil še večkrat, vselej s hudega na hujše. Zlobni sovražniki hujskali in razdražili so proti njemu škofa in župnike, in lažnjivim tožbam se je verjelo. Ne more se misliti in izreči, koliko bridkosti pretrpi duhovnik, ki se zameri poglavarjem. Ovađam, sumnjam, psovanju in preganjanju ni bilo nì konca nì kraja. Mali imetek, katerega si je prihranil, ukradli so mu zvečim tatovi, kar je ostalo, izgubil je v požaru. Zboleli so mu oče, mati in sestra, za katere mu je bilo skrbeti, in napósled zgrabila je huda, neozdravna bolezen tudi njega. Neprijatelji so ga razpili, da si jo je nakopal sam z ostudno razuzdanostjo. Imel ni nobenega človeka na svetu, ki bi mu bil stregel ali ga zagovarjal in miloval. On pa je prenašal molčé in z veselim srcem te in druge krivice in križe in hvalil noč in dan Boga, da mu je poslal toliko prilik vaditi se v krščanski potrpežljivosti in si zaslužiti nebeški raj. Umrl je zapuščen, zaničevan in preklinjan, ali precej po smrti jeli so razodevati in spričevati premnogi čudeži njegovo nedolžnost, svetost in neminljivo slavo na tem in na onem svetu. S svojim življenjem in trpljenjem je izbrisal oskrumbo s šmihelske župnije, katero ogreva po njegovih zaslugah zopet blagodejno solnce milosti božje. Ko ga bo dvignila sv. katoliška cerkev, izpolnila mu bo poslednjo voljo in dala prenesti truplo njegovo v prijazno cerkev sv. Mihela. Hvaležno naše ljudstvo bo imelo tedaj dovolj prilike, da bo gledalo in častilo rod za rodod dobrotnika in prijatelja svojega.

Zdaj bom govorila o drugem svetniku, ki se je porodil blizo šent-jarnejške ceste tamole v Smolinji vasi. Dvigniti ga še ne smejo, ker mu živi še nekaj zlahte. Po smrti njihovi bo storila mu sv. cerkev précej to čast in takrat bo razglasilo se tudi ime in življenje njegovo. Zdaj vedó ljudje prav malo o njem. Sploh znano je samó toliko, da je res svetnik, ker je delal čudeže in mu trupla niso razjedli črvi in

gniloba. Kaj več vam more le malokdo povedati. Jaz sem se pred mnogimi leti seznanila in sprijaznila s kuharico ranjkega gospoda. V pomenku ž njo sem izustila željo, kako rada bi slišala zgodbe smolinskega svetnika. Ona upre váme oči, pa me prime za roko in veli: Jera, jaz jih poznam in ker sva prijateljici, hočem ti jih razodeti ali moraš se zareči, da jih ne boš pravila drugim, ker morajo ostati za zdaj še skrivnost. Jaz se zarečem. Ona je delj časa nekaj premišljevala, potem izvadila križec in dejala: Jera! zareci se še jedenkrat in poljubi to le znamenje vzveličanja našega v potrjenje, da boš molčala. Ta nezaupnost me je nekoliko užalila, itak sem poljubila križec in se zarekla drugič. Zdaj véste, zakaj ne boste od mene nikoli zvédeli, kaj mi je povedala gospodova kuharica. Nobena takova obljuba pa me ne veže, da bi Vam ne smela priobčiti poročila blage svoje vrstnice Švarceвке. Bedaki čeljustájo: Švarcevka je stara sraka, ki sama ne ve, kaj čevká. Jaz pa mislim, da treba bolj spoštljivo spominjati se žene, ki je tako razumna zdravniča, da je pregnala bolezen z zelmi in zagovori svojimi iz več nego sto, kaj pravim, tudi iz več nego petsto svinjakov in hlevov. Od graščine, na kateri je bila svinjarica, prejemlje še dan danes precejšno pokojnino za svoje zasluge. Švarcevki je pripovedoval star menih imenitne in prelepe reči o smolinskem svetniku, ki so vredne, da se zapomnijo in naznanijo tudi v bukvah. O resničnosti njihovi ne sme se dvojiti, ker taki moške ne trosijo lažij po svetu. Ta menih je imenoval svetnika Lazarja najbrž radi velike revščine, v kateri je živel in umrl. Lazar rekla mu bom tudi jaz, da da si je dobil v krstu po spričevanji kuharičinem drugačno ime. Roditelje imel je jako bogate, naslajal bi se bil lahko z vsemi posemeljskimi dobrotami, alí ni maral. Razdavši imetek cerkvam in ubožcem zamenil je minljive posvetne zaklade za neminljive nebeške. Kruh si je služil s trdim delom; čas, ki mu je ostajal, pa je posvetil molitvi, pohajanju cerkev in božjim potom. Kadar je kamo romal, nesel je na rami vselej težek križ v spomin trpljenja Kristusovega. Duše si ni oskrnil nikoli s smrtnim grehom, za male svoje slabosti pa si je nalágal tako hudo pokoro, da strože od njega niso živeli niti puščavniki. Po največ je prebival ob vodi in suhem kruhu. Vina ni nikoli pokusil. Takov post je v veseli, vinski deželi veliko težji in torej tudi dosti več vreden nego v kakem gorenjskem okraji, v katerem poznajo to božjo kapljico komaj po imenu. Jednoč so ga hoteli gospôda prisiliti, da bi vino pil, zató, da bi mu se mogli potem rogati in nagajati, ali Bog jim je pokazal, da si ne dá sramotiti zvestega služabnika. Lazar je šel mimo grajske zidanice. V nji so baš pijančevali in razgrajali

graščak, rodbina in prijatelji njegovi. Zagledavši svetnika jeli so se grohotati in ga klicati v hram. On jih je lepo zahvalil in hotel iti dalje. Gospôda pa se uderó za njim in ga vlečejo po sili v zidanico. Natočijo mu največjo kupico in rekó, da ga prej ne izpusté, dokler je ne izprazni. Da jim ne bi mogel uteči, zaklenejo vrata in ključ nekamo skrijejo. Lazar se prekriža in blagoslovi kupico, potem pa tudi sod, iz katerega so mu jo napolnili. Tisti hip izpremeni se v obeh posodah vino v vodo in svetnik izpije kupico, ne prestopivši posta svojega. Z mazincem odpre vrata, ki se zaklenejo sama za njim nazaj. Pred odhodom pa je dejal osupnjeni druhali; kadar popijete sod, iz katerega ste mi nalili, pojdete slobodno tudi vi iz zidanice, do takrat učite se treznosti in pameti. Z Bogom! Gospôda niso mogli iti veliko tednov domov, kajti se vrata niso dala ni odpreti ni razbiti. Zaman so tudi poskušali predreti steno. Zid je stal, kakor bi bil železen; ni zrno se ni moglo odkrušiti. Ko so se uverili, da se drugače ne bodo nikoli rešili, lotili so se vode. Ali ta pijača ni bila šala: sod je jemal dobrih petdeset véder! Za hrano gospodi baš ni bila sila, jedi so jim nosili družina iz grada in jim jih podajali skozi tesna okenca. Postelj pa na tak način ni bilo moči dobíti, skozi line se je dala stlačiti k večjemu slama in kaka rjuha. Vaše gnade so morali spavati na trdih tleh, s katerih so vstajali bolj trudni nego so legali. Ker je upadala voda tako polagoma, domisli se nekdo, da bi se je najprej iznebili, ko bi jo izpustili. Res izdero pipo ali so si s tem slabo pomagali. Voda je spodaj odtekala, zgoraj pa še hitreje narastala, da je bil sod kmalu do vrha poln. Zdaj so spoznali, da božji kazni ne bodo odvrnili z zvijačo. Z nova so začeli piti neprijetno vodo. Ječa jim je presedala tem huje, ker so se zbirali okoli nje od vseh strani; kmetje rogaje se zatiralcem svojim in prepevaje jim noč in dan vsakovrstne zabavljive pesmi. Še le o božiči so izpraznili gospôda vražji sod in so mogli zapustiti zidanico. Lazarju bi se bili gotovo radi maščevali ali se niso usodili, ker so se ga bali, da bi jim utegnil nakloniti še kako večjo nadlogo. Samo grajska gospodična mu ni mogla skrivati jeze svoje in mu je pokazala figo. Lazar pa ji figo zagovoril, da ji je ostala, dokler je živeła. Po nobeni sili se ni dal izvleči palec izmed prstov. Dekle je bilo mlado, lepo in bogato, itak ni moglo dobiti ženina, kar ni nič čudnega. Kateri mož bi hotel imeti babo, ki bi mu kazala zmerom figo?! Takih čudežev je storil Lazar še veliko. Bil je strah vsem graščakom in bogatinom, radost in podpora pa vsem kmetom in siromakom. Z vinskimi bratci pa ni maral delati prijaznosti, če so bili tudi kmetski. Šmihelski župljani so ga

prišli prosit, da bi jim blagoslovil vinograde. On pa je dejal: Brez vina človek lahko prebó. Blagoslovil pa vam bom slabo vašo vodo, kajti je dobra voda za zdravje vsakemu potrebna. Ta župnija do takrat ni imela nobenega pitnega studenca, vsi so bili še bolj mehki in mlakužasti nego Krka. Po Lazarjevi molitvi in po zagovoru njegovem jel je bruhati na prijazno loko iz skalnatega svojega doma mrzli, krhki in lahki Trščak, do katerega se pride iz mesta skozi hosto prav lahko v pol ure. Za to božjo vodo dali bi gospóda v vélikih mestih radi cele kupe zlata, ko bi jo mogli dobiti v obližje svoje. Izvrstni studenci izvirajo tudi pri Rozinovi jázbini, pri Rakovniku in za Birčno vasjo. Predmoški ni tako hladen in krepak, ali mnogi Novomeščani po leti zanj hvalijo Boga. Brez njega bi morali lokati s kislim obrazom mlačno in nesnažno Krko svojo. Pa tudi na dnu te reke rinejo iz zemlje jako dobri izvirki. Jeden je tako močan, da bi napajal lahko vse mesto. Trebalo bi ga ločiti z visokim oklepom od Krke, dvigniti mu s strojem vodo kvišku in jo napeljati po koritu v velik vodnjak, kamor bi jo hodili zajemat. Namesto tega narednega in kratkega vodovoda, ki bi stal majhne krajcarje, zamislili so nekateri modrijani navesti v Novo Mesto čez višave in nižave daljno Prečino! Nihče ne trdi, da je to delo nemogoče — denar stori dan danes vse — ali potrošilo bi se zanje gotovo več, nego je vredno vse mesto. Šmihelski župniji pa hvala Bogu zdaj ni treba toliko skrbeti, od kod bi dobila zdravo vodo, po čudodelni molitvi sv. Lazarja ima je na mnogih krajih dovolj ne le záse, ampak tudi za žejne sosede. Ta svetnik pa je zapustil vsi naši deželi še neki drug dragocen dar, ki ga pa ljudje doslé še premalo poznajo in časté. Šel je nekamo na božjo pot. Pod Mačkovcem bil je takrat brod. Ljudi je prevažal mož, ki je bil od starosti že popolnoma oslepel. Veslal je kar takó, po umib. Prepeljal je tudi Lazarja in njega križ. Ko sta prišla na óno stran, veli svetnik: Denarja nimam, da bi vam plačal brodnino, ali dam vam iz srca rad, kar sem prejel od Boga. To rekši prime starca za roko in gre z njim do bližnjega studenca. Tam poklekne in blagoslovi vodo. Z njo pomaže brodarju mrtve oči, ki zdajci ožive in ozdravijo. Videl je zopet razločno in bistro kakor za mladih let. Od takrat je ostala studencu zdravilna moč. Tega res da nisem še nikoli slišala, da bi bil izpregledal od njega vode kakšen slepec, ali za bolne oči pa trdijo mnogi in premnogi, da ga na vsem svetu ni boljšega zdravila nego je ta blagoslovljeni vrelec. Hvaležno moram spoznati, da je pomogel že tudi meni. Oči so me tako pekle kakor da bi bile zakopane v žerjavici. Ko sem se umila s to vodo, prešla mi je vsa bolečina, kakor bi odrezal. Ta slavni studenec izvira prav

pri Krki, za hribčkom, na katerem stoji cerkev sv. Janeza, Mačkovljani in drugi bližnji vaščani se pridno zatekajo k njemu, kadar jim pride kaj na oči. Meščani se pa brigajo tako malo za imenitnosti svoje okolice, da izmed desetih vé komaj jeden za Lazarjev izvirek in niti ta si v sili ne išče pomoči pri njem, nego pri drugih doktorjih in mazačih. —

(Konec prihodnjič.)

Glasbena vzgoja v Slovincih.

Spisala Lucila Podgornikova.

II.

(Konec.)

Vredno je, opozoriti še na posebno razvado, ki se je ugnezdila sploh v koncerte: to je preziranje znamenite resnice, da ostané pozornost živa samó do neke meje, potem pa zaradi neprenehane napenjanja pojemlje, dokler se ne izpremeni v dolgočasje, tako da konečno popolnoma otrpne. Na ti razvadi bolehajo v novjšem času vse naše muzikalne produkcije, ker so začeli sporede raztezati najprej do po 13—14 točk, in se je potem udomačila še nespamet, da so se veliki virtuozí predrznili, take velikanske programe sami, brez vmesnih točk in, rekli bi, brez odmorov zvrševati. Kdo je šel od takega koncerta bolj utrujen domóv — igralec ali poslušalec — niso še dognali.

Zatorej naj bi čitalnice nikakor ne posnemale takih móđ, ki ne morejo roditi zdravega sadú. Slovenci pa naj pomislijo še to, da njih občinstvo samó se z glasbo doma razmerno malo peča, torej je še menj vajeno in zmožno, ostati toliko časa pozorno, kakor koncertni obiskovalci večjih muzikalnih mest. Torej je silno priporočati, da se sestavljajo sporedi razmerno kratki, morebiti tako, da bi obsežali po tri do štiri pesmi, ali po dva instrumentalna komada, in, kakor je itak v navadi, k sklepu majhno gledališko igro ali kaj takega. Vse to bi znašalo po največ po osem točk in je takšen spored po vseh izkušnjah popolnoma dosti dolg.

Napósled ima tudi to, kar sem že gori poudarjala, namreč večkratno ponavljanje dobrih, priljubljenih pesmij pri več „besedah“ mnogo dobrega. Ozrmo se za ta del na Italijane, kako si natanko in dobro prisvojé nekaj malega svojih najboljših gledaliških iger in oper — samó zato, ker se iste igre in opere neprenehoma ponavljajo. To pa

velja tudi ob vsi glasbi. Glasbeni komadi bi se vedno gladkeje in svojemu zlogu primerneje zvrševali; ko bi pevci že davno premagali težave not, gledali bi potem z vso pozornostjo na tó, kako bi fineje izražali notranje razlike. Pri občinstvu pa bi šlo to malo število pesmij tako v kri in meso, da bi moglo vsak čas ob primernih prilikah, tudi samó skupno peti in tako pesem v resnici napraviti za izraz narodnega ali ljudskega čustva.

Kakor čitalnice, snujejo tudi druga društva bistveno jednake in bolj ali manj podobne sporede za produkcije svoje. Vsled tega nam ni treba drugih sporedov pregledavati, in velja to, kar smo omenili o čitalnicah gledé na glasbena vzgojo, bistveno tudi za druga društva.

Hočemo li končno na kratko pregledati bistvo naših pojasnil in presodeb, potem se nam pokažejo naslednje točke in zahteve:

I. Glasba je ravno za nižje, zanemarjeno ljudstvo prepotrebno vzgojilo ali vzgojevalen pomoček.

II. Na narod deluje v resnici samó narodna glasba; od tod izvira potreba, da se goji narodna pesem in umetna glasba, ki mora imeti svojo korenino v narodni glasbi.

Cvet, ali kar je najboljšega v narodni glasbeni literaturi, mora se v produkcijah ponavljati.

III. Za gojenje narodne glasbe se mora pri Slovencih ustanoviti dovršena organizacija, toliko bolj, ker jim preti ravno v sedanji dobi glasbeno iznarodjenje.

IV. To organizacijo je misliti tako: 1. Ves narod naj se je udeležuje s tem, da se najprej nabirajo denarji in porabljajo v podporo onih narodovih močij, ki morejo pospeševati namen (darila nabiralcem narodne glasbe, darila učiteljem itd.); 2. „Glasbena matica“ naj se ustanovi kot „Glasbeno središče“ in s svojo inicijativo stori vse korake, ki se kažejo potrebni za glasbena vzgojo narodovo; 3. v šolah, od učiteljskih pripravnic do ljudske šole v poslednjem kotu na kmetih, naj se obrača večja pozornost na redne pevske vaje, in naj se tudi kmetiskim otrokom prav vcepi določno število pesmij; 4. naj se končno glasbena društva, čitalnice itd. udeležujejo te naloge in po svoje delujejo v ta namen z društvenimi veseljami.

Vse tukaj naštete terjatve ne zahtevajo, razven denarne matice za darila, nikakršnih gmočnih žrtev.

Kar se potrosi za tisk zbirk narodnih glasbenih snovij, prihrani se pa s tem, da se tisk umetne glasbe začasno ustavi.

Kdor ima namen govoriti principijalno o glasbeni vzgoji na bistveni strani, tudi cerkvene glasbe ne pozabi. Primerno se nam pa zdi, da utrdimo na kratko posebe svoje stališče gledé na to vprašanje ravno na tem mestu. Cerkevna glasba ima, ravno kakor posvetna, svojo široko podstavo v ljudskem petji, pospenja pa se do najvišjega vrhunca umetnosti v tako imenovanem strogem cerkvenem zlogu. Obema oddelkoma cerkvene glasbe pa mora skupna biti religiozna resnost; v drugem gresta oba daleč vsaksebi.

Katoliška cerkev sama zahteva za službo božjo ob svečanostnih prilikah latinski tekst, ob drugih prilikah pa dovoljuje narodni jezik. Gledé na glasbo pa daje popolno prostost čustvu svojih vernikov, ker jim nikjer ne zapoveduje, da bi morali v kaki dogmatski obliki izražati pobožnost svojo. Iz tega je razvidno, da cerkev nima nič proti narodni barvi cerkvene glasbe, samó če kaže njena podstava pravo resnost.

Versko resnost pa moremo izraževati različno. Ako so si narodje v svoji narodni glasbi ustvarili za obča glavna čustva (žalost, veselje) jako različno izražujoče ali izrazne oblike, pač je naravno, da si razodevajo po istih zakonih tudi versko pobožnost. Tudi to čustvo ima pri različnih narodih različno barvo; in kjer gre za to, da dobimo, kakor pri službi božji, za vso občino (s pomočjo glasbe) najprikladnejši izraz pobožnosti, iskati ga bo neizogibno v narodni cerkveni glasbi. Da pa je možno združiti cerkveno resnost z narodno barvo cerkvene glasbe, dokazuje nam dejanski že omenjeni glasbeni genij Dvořák v svojih „Legendah“. V teh kompozicijah spozna takoj vsak poslušalec pravo slovansko glasbo; ali visoko nad to narodno barvo se vzdiguje čustvo ali duh, ki izraža najglobokejšo religiozno mistiko in zamaknenost. Ko bi bil Dvořák ustvaril namestu prostih fantazij cerkvene pesmi za službo božjo, posrečilo bi se mu bilo gotovo tudi v teh oblikah spojiti cerkveno pobožnost z narodnim koloritom. Na drug način dajejo protestantski koralí vzgled iz nemške glasbe. Ti so popolnoma narodno barvane ljudske pesmi, ki pa so našle izraz za najsvetejšo resnost in najglobokejšo pobožnost, tako da morejo biti za vzor, kako naj bi cerkvena glasba vzbujala pobožnost.

Kjer že ima torej narod narodne, popolnoma religiozne cerkvene pesmi, treba je, da jih občine, kakor posvetne narodne pesmi, skrbno gojé; kjer pa morajo komponisti še le ustvariti cerkvene pesmi, ni jim pozabiti, da ljudstvo poje skupno z največjo pobožnostjo tam, kjer mu je možno v najsorodnejših glasovih pobožna svoja čustva izražati. In potem, ko cerkev v pravi svoji modrosti ne stavi nikakih mej, naj se celó pri velikih ali svečanostnih mašah, pri katerih mora biti

ljudstvo pasivno zaradi latinskega teksta, ljudska udeležba kolikor možno živahna ohrani s tem, da more ljudstvo občutiti vsaj glasbeno interpretacijo teksta. To pa je možno zopet samo tedaj, ako dobi ljudstvu tuji latinski tekst domače glasove kot glasbeni lišp.

To je, da nastane protivje ali nekak razpor, ako postavimo nasproti tem terjatvam že imenovani strogi cerkveni zlog kot jedino veljavni vzor cerkvene glasbe. Ali ta je za namene narodne vzgoje ravno v taki razmeri z narodno cerkveno glasbo, kakor začetkom označena umetna glasba najvišje vrste z narodno pesmijo.

Strogi cerkveni zlog zastopa najvišji vrhunec umetnostnega razvoja in je iz tega uzroka za široke ljudske skupine popolnoma mrtev. Ako posluša vsako leto o Veliki noči v Rimu v Sikstinski kapeli in v cerkvi sv. Petra na tisoče ljudi prekrasne speve Palestrinove in drugih mojstrov onih strogih oblik, imajo od te glasbe vendar samo oni stalen in globok vtis, ki so vajeni, takoj duševno slediti kontrapunktnim umetnim tvorbam ter sprejeti tako glasbo z umetniško razumnostjo. Srce naivnega poslušalca pa se brezvspešno napira ali trudi, da bi posnelo iz teh vzvišenih glasov razumljiv jezik; nikdar bi torej ljudstvo ne moglo poštovati te glasbe za interpretinjo svoje pobožnosti. Ob jednom ima ta glasba z najvišjo posvetno glasbo skupno to, da je možno prvo, kakor poslednjo, dobro zvrševati samo s pomočjo velikega števila jako izurjenih pevcev, kakeršne nahajamo jedino v onih večjih mestih, katera vzdržujejo višje glasbene zavode. Že iz tega uzroka samega bi bila glasba te vrste iz vasi in še mnogih mest izključena. Cerkev pa mora želeti, da se v vseh vernih tudi v glasbenem delu službe božje vzbuja in pospešuje pobožnost. In narod ima jednak interes, da dobiva ljudstvo tudi v cerkveni glasbi ono naobrazilo ali vzgojevalno moč, katero ima v posvetni glasbi. Ker pa veljajo v obeh krogih jednaki zakoni za srce, ostane tudi zahteva narodne vzgoje jednaka: namreč zahteva narodne glasbe v cerkvi, kakor zunaj cerkve.

S temi načeli je možno takoj odstraniti prepir, ki je poslednji čas pri Slovencih nastal zaradi cecilijanskega cerkvenega petja, in presoditi, koliko so trudi cecilijancev vredni gledé na narodno glasbeno vzgojo za Slovence.

V Čepovanu, meseca avgusta 1884.

Slavni Slovenci.

II.

Peter Pavel Glavar.

Spisal Ivan Vrhovec.

(Dalje.)

Za Petra so se zdaj odprla nebesa. Živel je v viteški obilosti, v vedni dotiki s skrbnim svojim očetom, ki ga je vodil ne le po vseh znamenitih krajih Malte, ampak ga spremil tudi na sosedna otoka Gozzo in Comino. Tekom jednega leta se je utrdil Glavar v italijanščini ter priučil se francozkega in španskega jezika.

V tem pak je došlo tudi dovoljenje iz Rima, da smejo Glavarja posvetiti duhovnikom. Odsle mu ni dalo več miru in prosil je očeta, naj mu dovoli izpolnovati njegov poklic.

„Le še obletnice najinega spoznanja počakaj!“ dejal mu je oče, „potem pa potuj z božjo pomočjo, kamor sem ti odmenil.“

Z vsem potrebnim preskrbevši ga, poslovil se je Testaferata od sina, rekoč: „Nerad se ločim od tebe, sin moj, toda za tvojo blaginjo je to potrebno; ta ločitev je neizogibna — dasi tudi poka pri tem očetovsko srce.“

„Sicer sem še krepak, toda od danes do jutri. Pravila našega reda so ti znana. Ako zatisnem danes oči — zapuščen si, sam na svetu, od nikogar ti ne bode več pričakovati kake podpore.“

„Glej, to pismo je za škofa v Senji, starega prijatelja mojega. Pobrnil se je zate, ker te je trla nadloga, on naj te tudi posveti v duhovnika. Novo mašo poj pak v frančiškanski cerkvi Matere Božje na Trsatu, ker ta sveti kraj mi je bil od nekdanj najljubši med vsemi.“

„Kar bodeš novcev potreboval, našel jih boš v ti-le mošni in menici, ki se ti bo izplačala v Reki.“

„To, drugo pismo, pak nesi župniku in najemniku moje komende pri St. Petru. Sicer nisem ž njim zadovoljen, ker védel je že davno, kdo si in kdo je oče tvoj, a vendar ni storil nič v tem oziru in te tudi ni podpiral. Toda ostarej je v predsodkih svojega kraja in svojega stanu. Odpusti mu torej; tudi jaz mu odpuščam. Odsle boš živel ž njim, dokler ne umrje.“

„Dohodki moje komende so, kakor ti je pač znano, moji. Svojega reda ne oškodujem zatorej kar nič, ako prepuščam vse te dohodke t e b i.

„Župnik ostane naj še nadalje, kakor doslé moj najemnik, toda v le-tem pismu mu ukazujem, vso najemščino, ki jo je dosedaj pošiljal meni, odslé tebi plačevati. Ako bi umrl pred menoj, boš ti njegov naslednik in župnik in brezplačni najemnik, dokler bodem živ.“

„Izkusi torej, da si v tem kaj prihraniš, ker ne vé se, koliko časa me pusti še Bog na svetu. S prihranjeno vsoto, h kateri bom, ako bo treba, tudi rad še kaj priložil, kupi si kako posestvo, da bodeš mogel mirno in dobro izhajati, da bodeš o smrti moji preskrbljen in se lahko ločim s tega sveta. Lehko?“ vzdihne Testaferata, „popolnoma lahko se ne bom, ker ne vé, kaj se je zgodilo s tvojo materjo. Sicer pak upam, da je že na onem svetu, kjer ni niti konvenijence, niti redovskih križev!“

Zeló tesno je postalo komendatorju pri srei; umolknil je ter se zatopil v misli svoje. Potem pak prime Glavarja za roko in mu reče: „Jedina prošnja, ki mi jo še izpolni, je ta: Ne pozabi nikdar svojega nekdanjega uboštva! Nikoli naj se ne zateče trpin k tebi, da bi mu ne pomagal. Bodi usmiljen in dobrotljiv!“

„Jutri se ločiva. Da nama dan ne bode prežalosten, povabil sem nekoliko svojih, tebi že znanih prijateljev; poslednji dan preživeti želim s teboj in s svojimi prijatelji prav veselo.“

Solze so zatopile Glavarju besede in ginjen poljubi roko tako dobrotljivemu, tako skrbnemu očetu.

Napočil je dan ločitve. Komendator je pripravil sinu in prijateljem svojim slovesen obed. Veselo se pritrkavali kozarci, zunaj v luki pak je čakala odhoda ladja z razpetimi jadri. Ugoden veter je pihal okoli jamborov in pri najboljši volji so spremili vitezi Glavarja k morju. Pri slovesu stari Testaferata ni mogel več vzdržavati solzá; uderó se mu po lici in molčé objame sina. Tega komendatorjevi prijatelji niso pričakovali. Sicer se jim je hotelo, sodeč po podobnosti komendatorjevi in mladega klerika, nekaj dozdevati, a gotovega le ni védel nihče. Kar se oglasi neki porrednež med njimi: *Eviva il padre ed il figlio!* in kakor iz jednega grla zagrmí ta pozdrav iznenadenemu komendatorju na ušesa. Molčé je stal sredi svojih prijateljev, a molčanje je povédalo dovolj.

Obljubivši očetu, da se o prvi ugodni priliki povrne zopet na Malto, odjadrál je Glavar od malteških bregov.

Kakor bi ga bila sreča ravno na Malti čakala in trmasto zahtevala, naj hodi on za njo in ne ona za njim, popustila ga ni, odkar se mu je naklonila, ni jeden pot. Vedno se ga je držala, kakor zvesta ljubica. Na vožnji z Malte je pihal jadrom najugodnejši veter v široki hrbet, vreme je bilo lepo in prebiti mu ni bilo niti viharjev, niti gladú

niti drugih groz. Sreča, ki se mu je prej toliko kujala, obsipala ga je sedaj s svojimi darovi.

Namenil se je bil v Senj. Tja dospevši je odložil svoj bogato naltlačeni kovčeg v hiši onega trgovca, komur je pred letom poučeval otroke. Vsi nekdanji znanci, zlasti pak ondotni škof, oveselili so se njegovega prihoda in njegove zboljšane usode. Škofu je oddal tudi očetovo pismo in ga prosil poslednjih duhovskih blagoslovov.

Novo mašo je pel jako slovesno, kajti mimo trgovca in obilo njegovih prijateljev je bil navzočen tudi senjski škof sam z obilico plemenitažev.

Osem dnij potem je zapustil Glavar Senj ter se vrnil srečen in vesel zopet na Kranjsko v St. Peter. Minili sta v tem skoraj dve leti.

Stari, vsled let in bolezni onemogli župnik komendski ga je sprejel z največjim veseljem in mu vsled komendatorjevih povelj rad izročil vse pristojbine, ki jih je dosedaj plačeval Testaferati. Kakor nalašč zanj je prišel mladi glavar v Komendo, ker stara leta so župnika pač že preveč ovirala v izpolnovanju njegovih dolžnostij. Vikar pomagal mu je Glavar v cerkvenem poslovanju.

Stari gospod se ga je veselil, kakor otrok. Da se bode ta, tako zamotana štrana izvila tako srečno, tega si pač ni mislil. Glavar se je popolnoma podklonil staremu župniku, zvesto je opravljal svoje duhovniške dolžnosti ter ni storil ničesar brez vednosti in pritrdila župnikovega. Kar mu je še časa ostajalo, obrnil ga je v to, da se je uril v gospodarstvu.

Takoj pri svojem prihodu v Komendo pak je Glavar povprašal tudi po Basajevi družini. Njegova reditelja sta umrla v tem že oba, o Jarneji, nekdanjem dijaku, pravili so, da je nadčastnik pri nekem hrvaškem polku nekje. Na Basajevem kmetijstvu je živela le še jedna hči, in sicer jako ubožno; podpiral jo je Glavar prav po bratovsko. Tudi za Jarneja Basaja je zvédel, kje tiči, ter mu pričel dopisovati. Vsa prizadevanja pak iztakniti tudi mater svojo bila so zastonj.

Srečno je živel Glavar v kraji, kjer je preživel detinska in deška leta, baveč se s knjigami in gospodarstvom. Še dvakrat je šel k svojemu očetu na Malto, jedenkrat sam, jedenkrat pa z baronom Schweigerjem, ter si ogledal Trst, Benedke, Milan, Napolj in Florencijo, to veliko skladišče umotvorov in središče italijanske naobraženosti. Drugič se je vračal preko Rima domov, kjer so ga predstavili papežu. Le-ta ga ni le prijazno sprejel, ampak dovolil mu je s seboj vzeti tudi svetinje svetnika, ki jih je krstil za sv. Urbana. Glavar jih je dal krasno vdelati ter jih z velikimi troški odvedel na Kranjsko v Komendo, kjer se nahajajo v ondotni cerkvi še sedaj!

V tem je umrl stari župnik in zapustil Glavarju, ki ga je imel od dné do dné rajši, polovico imetja svojega.

Glavar je postal župnik ter prevzel vse komêndsko gospodarstvo. Sedaj je pričel takoj izpolnovati želje očeta svojega in koristiti svojim rojakom. Najprej je dal sezidati lepše in prostornejše šolsko poslopje, ki rabi še sedaj za bôlnico, in pozval je izurjenega in godbe veččega učitelja iz Kamnika, Jakoba Zupana.*) Šolo in učitelja je plačeval iz svojega žepa. Poiskal je precejšnje število ubogih otrok v okolici ter jih dal ne le brezplačno poučevati v branji, pisanji in godbi, ampak preskrbel jih je vrhu tega z vsem potrebnim, s stanovanjem, hrano in obleko.

Že 1750. leta je kupil precej veliko zemljišče, kjer je sezidal s pomočjo nekaterih dobrodelnih faranov poslopje in malo kapelo; oboje je namenil za beneficij; dokupivši še zelo bogato desetino od snopov v vodiški fari ustanovil je še sedaj obstoječi beneficij v Komendi.

Iz tega gospodarstvenega delovanja potegnili je 1763. leta Glavarja Testaferatovo pismo z Malte, v katerem mu poroča že petinosemdesetletni oče, da se čuti jako bolnega in da bode težko še kedaj s postelje vstal. Želi torej sina še enkrat videti, opomni ga pa že v tem pismu, boječ se, da bi morebiti vendar še prej umrl, nego li bi prišel sin na Malto, naj ne pozabi, kar mu je nekdaj priporočal, da bode lahko mirno umrl, v svesti si, da je sin z vsem potrebnim preskrbljen. Zato naj si kupi še pred odhodom s Kranjskega kako posestvo. No, če bi mu morebiti manjkalo še kaj denarja za to, priložil bode že on.

To pismo prejemši, odšel je Glavar, ki je že poprej iskal prikladnega mu posestva, takoj h grofu Alojziju Auerspergu, lastniku Landspreisa na Dolenjskem. To posestvo mu je jako ugajalo in pogajal se je zánje z grofom že delj časa. Pogodila sta se za 25.000 goldinarjev in 100 cekinov ključnine.

Jeden del te vsote je plačal Glavar précej ter se odpravil potem takoj na Malto. Očeta je našel sicer še živega, a jako slabega. Kmalu ju je nanesla beseda na kupovanje posestva. Glavar pokaže Testaferati kupno pismo in potrdilo za plačani prvi del kupnine. Vse vsote pak ni hotel povédati, ker bi bil Testaferata lahko uganil, da je Glavar ne zmore. Le v obče mu je dejal, da mu manjka še par tisočakov. Testaferata mu je dopolnil ves deficit, blagoslovil ga ter dejal: „Sin moj! Na tem svetu se ločiva pač za vselej. Živi préprosto, mirno in zadovoljno; in kje je to pač lože, kakor sredi lepe prirode? Bodi ubogim darežljiv, kolikor ti bo največ mogoče, ker le ti so ti jedini pravi otroci

*) Skladatelja prve slovenske opere. Cf. Šafařík-Jireček, *Gesch. der südslavischen Literatur*, I, 85.

in dediči, ko nimaš nobenega sorodnika. Ako boš tako ravnal, bodeš vedno zadovoljen in srečen.“

Le nekoliko dni je ostal pri svojem starem bolnem očetu, kateremu je na videz tudi nekoliko odleglo. Upanje, da bode Testaferata morebiti vendar le še ozdravel, bilo je njegov najboljši tolažnik na potu domov na Kranjsko. Toda le-to upanje ga je varalo. Le malo dni po dohodu v Komendo mu je poročil stari Brnard, da je Testaferata umrl.

Vsoto 6000 goldinarjev je pak bil Glavar ta čas grofu Auerspergu še dolžan; vzel jih je na posodo pri treh gospodih pri vsakem po 2000 gold. graščino popolnoma poplačal ter oddal svoj, leta 1750. na novo ustanovljeni beneficij svojemu gojencu Josipu Tomelliju v oskrbovanje. V porabo mu je pustil svojo še sedaj v Komendi ohranjeno knjižnico, popustil vso potrebno hišno opravo, med to tudi 24 parov srebrnih žlic, sam pak se je preselil na svoje novo posestvo v Landspreis na Dolenjskem.

Jedino hvalevredno je bila leža tega posestva sredi gostih in starih gozdov, sicer pak je bilo sila zanemarjeno, izvzimiši notranjo opravo. Za Glavarja, ki se je bavil s poljedelstvom že toliko let, bilo je to kakor nalašč. Z vso pridnostjo se je poprijel zboljševanja tako zanemarnega zemljišča, ki je v kratkem času postalo uzor za vso okolico. Želeč kmetom koristiti, spuščal se je v vse možne, časih zelo drage poskušnje, naj bi kmetje posnemali, kar bi se dobro oponeslo. Narediti je dal peči za opeko, velik malin, dva kozolca po 25 štantov, veliko klet za vino, shrambo za žito ter poskusil mlatiti z mašino, in sicer prvi na vsem Kranjskem. Nasadil si je vinograd, povečal poslopja za kmetijo ter kupil živine za plemo. Ker se kmetje za racionalno gojenje sadja niso takrat kar nič brigali, zasadil je tudi sadni vrt. Največ veselja pak je imel do čebelarstva in postal jeden najzvedenejših čebelarjev. Sezidati je dal uljnak s tremi sobami in s prostorom za 200 kranjskih panjev. Od prvega početka je bil jeden najvnetejših udov 1767. leta ustanovljene poljedelske družbe na Kranjskem, katere ni le podpiral s sveti svojimi, ampak se nji na ljubo spuščal v jako drage poskuse.

Ves vnet je bil Glavar za zboljšanje kranjskega poljedelstva ter je poučeval in spodbujal svoje podložnike, sosede in prijatelje o vsaki priliki. Rad je posojal denar za nakupovanje plemenske živine in ni zahteval nikoli obresti od njega. O slabih letinah so bile njegove žitne shrambe vsem podložnim revežem odprte, da, mnogokrat celo tujim ljudem. Vračila ni terjal nikoli. V zadregah tičečim je bil pravi oče; brez tolažbe in pomoči ni šel nihče od njega. Nasprotno pak so ga zapravljivci in malopridni berači spravili lahko v največjo jezo.

Najljubše opravilo v poslednjih letih mu je bilo — čebelarstvo, s katerim se je tako pridno ukvarjal, da je imel dostikrat po 4—500 panjev deloma doma, deloma po različnih krajih. Zato mu je poljedelska družba zaupala tudi po 200 gold. na leto za nakup in rejo skozi dve leti. Da ti poskusi niso zvršili povoljno, ni zakrivil on, ampak razni neugodni dogodki, kakor to jasno dokazujejo njegova poročila. Vsekako pak so njegovi računi pravi uzorni vzgledi. —

Pisal je tudi, a bolj premišljeno kakor Janša, izvrstno teoretično-praktično „Čebelorejo“ v slovenskem jeziku ter jo oddal svojemu gojencu Tomelliju malo pred svojo smrtjo, da jo dá tiskati v prid rojakov; toda Tomelli ga je ubogal tudi v tem tako malo, kakor v marsičem družem, kar mu je naročil Glavar.

Tako je živel Glavar préprosto, skromno, a zaradi tega pak tudi jako srečno, vsemu sosednemu človeštvu v korist in podporo, kranjski duhovščini pak v čast in vspodbujo. Kar ga iznenadi l. 1780. njegov prijatelj in vrstnik Jarnej Basaj, katerega je cesar zaradi njegove hrabrosti povzdignil v baronski stan ter ga imenoval poveljnim generalom v Karlovci. Glavarjevo veselje je bilo nepopisljivo. Štiri leta za tem je pripeljal Basaj s seboj tudi sina svojega, ki je bil že stotnik v nekem hrvaškem polku. Ni mislil mož, da je to zadnja pot njegova na Kranjsko. Poslednjič si je bil ogledal svoj rojstveni kraj St. Peter, obiskal svojo še živečo sestro, zlasti pak se z Glavarjem zataval še jedenkrat o vsem, kar sta prijatelja prebila od mladih svojih nog pa do tedanjih dni; potem pak se je odločil Kranjsko za vselej zapustiti, kajti Jarnej Basaj je bil slaboten, osivel starček. Po dnevi hodila in vozila sta se okoli ter obiskovala kraje, ki so ju spominjala dogodkov iz davno minulih dni mladostnih, zvečer pak sta sédala za mizo, prižgala pipi ter kramoljala pri kupici vina dolgo v noč. Od dolzega popotovanja utrujeni general opomni proti polnoči prijatelja svojega, da je čas, iti k pokoju, češ, jutri je tudi še jeden dan. Želita si lahko noč in Glavar odvéde Jarneja v sobo njemu pripravljeno.

Bilo je o najdebelejši zimi meseca januarija. Glavar je dal generalovo sobo gorko zakuriti. General je spal kake dve uri, ko se na jedenkrat prebudi tožeč, da se čuti jako slabega. V ravno isti sobi ž njim speči sin plane kvišku in ukaže slugi, naj skuha brž kozarec čaja, potem pak teče v Glavarjevo sobo, naj mu dá kakih domačih zdravil.

A v generalovo sobo vrnivši se najde ga že nezvestnega. Zadel ga je mrtvoud, bodi si zaradi veselja, da sta se spet sešla z Glavarjem, bodi si zavoljo prebilo užitega vina, zlasti pak zaradi starosti in rejenosti generalove. Glavar ga je mogel le še deti v sveto olje; ob štirih zjutraj je bil mrtev.

Smrt tega, včeraj še tako veselega prijatelja je potrla Glavarja popolnoma. Nad mrličem se je zgrudil v omedlevico; nezvestnega so odnesli v posteljo.

Skrb za očetov pokop potrtemu Glavarju prepustivši, dá sin takoj napreči ter se odpelje, da prinese materi, neki plem. Schluderbachovi, sam to grozno novico. Tri dni po njegovi smrti je dal Glavar umršega prijatelja z največjo slovesnostjo in spodobno častjo pokopati na desni strani grajske kapele v Landspreisu. Duhovna opravila je opravil sam. Ko se je zaprl grob, zjokal se je Glavar poslednjič nad svojim prijateljem ter dostavil konec svojega govora: „Danes so pokopali tebe, ljubi brat moj in jedini prijatelj iz mladostnih let, tu na desni strani; a jaz, tvoj tudi v smrti zvesti prijatelj, pridem kmalu za teboj. V osmih dneh se vidiva zopet. Pokopali pa naj me bodo tam na levi strani.“

Glavarjevi prijatelji so mu skušali te vsled prevelike izgube porojene misli iz glave izbiti ter ga odvedli takoj iz cerkve. A vse prigovarjanje ni izdalo nič. Glavar je bil o resnici svojih, na prijateljevem grobu govorjenih besedij tako prepričan, da se je zatopil v vedno večjo žalost in duševno letargijo.

Sicer pak je istinito prerokoval. Tri dni po prijateljevem pogrebu ga obidejo po maši velike slabosti. Njegov oskrbnik, Jurij Kajetan, pošlje takoj po ondotnega kirurga, ki se loti Glavarja z univerzalnim sredstvom minulega stoletja: puščal mu je kri na levi nogi, toda tako konjedersko, da je v malo urah Glavarju noga neizrečeno otekla. Nevarnost je bila velika. Brž pošljejo po zdravnika Jelovška, po novomeškega prošta Jabačina, zatiškega ranocelnika Eberta in Glavarjevega beneficijata v Komendi, Josipa Tomellija.

K rani na nogi je pritisnil prísad, ki se je širil tako urno, da so mu morali staviti rožiče ter mu nasvetovali, naj napravi brž oporoko svojo.

Glavar se je rad udal svoji usodi ter sestavil oporoko 21. januarja l. 1784. Spominjaje se očetovih besedij zapustil je vse svoje imetje ubogemu in pomoči potrebnemu človeštvu. Le tri dni je živel še ter umrl 24. januarja 1784. leta. Pokopali so ga, kakor si je želel, na levi strani grajske kapele.

Pod jedno streho počivata zvesta bratovska prijatelja in vrstnika. Nad Glavarjevim grobom so napravili naslednji, dosti prazni napis:

Pauperes! Venite, Videte
Atque Ejulate!
Tacet sub scamis
Petrus Paulus Glavar
Moriens insignis
Fundator. Hunc sola
Vox tubae angelicae re-
Suscitabit ad vitam.

Glavar je bil srednje, a čokate postave, imel je precèj veliko glavo; izpod gostih obrvij se je lesketalo veliko, ostro oko. Dejal je sam večkrat o sebi: „Jaz grdo gledam, pa dobro mislim.“ Bil je préprost, ponižen, gostoljuben, marljiv, varčen in učen gospod. Živel je jako skromno; skromno opravljen je posedal rad za kamenito mizo pred svojo graščino v Landspreisu ali pa tabak pušè pri ljubljenih bučelah. Pogovarjal se je s podložniki svojimi, dajal jim svete, bral, pisal ali sprejemal prijatelje svoje.

(Dalje prihodnjíč.)

Pogovori.

Piše Jos. Stritar.

VI.

Predno zberem in združim poglobitne misli, izrečene v dosedanjih pogovorih ter tako sklenem to dolgo besedovanje, zdi se mi potrebno, da prej še nekoliko obširneje govorim o neki stvari, katero sem, kakor se mi vidi, premalo krepko poudaril na svojem mestu.

Ko sem nekda j na Dunaji ogledoval glasovito zgodovinsko sliko Lessingovo: „Hus pred grmado“, jezil in pohujševal sem se ne malo, ko so ljudje za menoj s pravim navdušenjem govorili — o čem pač na sliki? Tu ti je klečal s hrbtom proti gledalcu človek, in ta ti je imel na škornjah tako lepe nove podplate, in tako lepi žebli so se svetili na njih, da jih je smel res vesel biti vsak čevljar, in tudi moji Dunajčanje so jih bili veseli: „Kako naravno, kako resnično, kako plastično!“ In ti ljudje za menoj niso bili čevljarji; prav izobraženi ljudje so se mi videli, moški in ženske. O slavnem mučeniku pa, o središču vse vélike podobe nisem čul, da bi se bilo kaj govorilo. Tedaj sem se hudoval, kakor pravim, nad temi gledalci, gorjanci; a pozneje, ko sem vso stvar bolje premislil in preudaril, prešla je moja nejevolja na slikarja samega. Kaj pa ga je neki motilo, da je omislil temu préprostemu, bolj ali menj nepotrebne mu človeku tako lepe podplate s tistimi svetlimi žebli, ki so gledalcev oči kar siloma náse vlekli? Če je hotel človek pravičen biti, moral je res reči, da je bilo na teh nesrečnih podplatih morebiti več umetnosti nego na sami Husovi glavi. Ta čevljarina je bila pravo središče sliki, prava „pièce de résistance“! Tega pa vendar ni mogel nameravati umetnik, drugače bi bil že drugo ime

dal svoji podobi! Mlad sem bil še, ko sem sodil tako, zdaj tudi ne mislim drugače. Ko stopim pred podobo, nikoli ni prav, če kaka posameznost, sósebnost postranska, takoj o prvem pogledu, oči moje náse vleče. Celoten, harmonično blagodejen bodi prvi vtis; to je pravo! Kakor ušesa lepo ubran akord, v katerem se v prijetno celoto strinjajo glasovi, a ne prevladuje nobeden, tako bodi podobe prvi pogled našemu očesu. Pozneje pač, ko pregleduješ posameznosti, sme ta ali ona podrobnost nekako bolj ugajati tvojemu očesu; a ta podrobnost vendar ne bodi kaka pritična, postranska; vso svojo moč naj je umetnik zbral na glavno osebo, na središče svoje podobe. Ako biva to drugače, narobe je obrneno vse razmerje. Jednako se spominjam, če smem navesti še nekaj podobnih vzgledov, da sem ogledujoč slavnega Pilotyja sliko imenovano: „Cezarjeva moritev“, najprej videl — prekrasna mramorjeva tla, potem stoprav sem zagledal slavnega Rimljana in morilce njegove! Ko me je nekdanj vprašala neka jako izobražena žena, katera podoba v draždanski galeriji mi je bolj ugajala, Rafaelova „Sikstina“ ali pa — Holbeinova Mati božja, in ko sem ženo tako nekako čudno pogledal, češ: kako se more ta podoba meriti z ono? reče mi: „Ali ti lasje, ti lasje! ali ste videli te prekrasne láske?“ Prav je govorila žena; ti zlati láske so res prava paša očem, ko se tako lepo razprečani in razčesani vsipljejo po ramah Materi božji! Rad verjamem, da jih zamakneno gleda ženska, ki vé, kaj je lepo, in zamakneno jih gleda tudi slikar, ki vé, kako težko je kaj takega narediti. A vse to ne moti sodbe moje; lasje so imeniten del podobe, a vendar ne glavni, dasi na glavi rastó. Naj se reče, kar se hoče; poskusi naj, kdor ne verjame, pogleda naj na to stran kako Rafaelovo madono ali pa drugo podobo njegovo; videl bode, preverjen sem, da se kaj takega ne more očitati temu izvoljencu božjemu.

Kar sem tu rekel o slikah, to velja tudi za leposlovne proizvode, o katerih mi je tu sosebnost govoriti. Pisatelj umetnik naj nikdar ne pozabi, kaj je tu prvo, kaj drugo, kaj poglobitno, kaj postransko; drugače zameni smoter s pomočkom. Pravi predmet vsi umetnosti in poeziji je bil in bode vendar le človek! In tako smo prišli do tiste stvari, o kateri sem se namenil nekoliko obširneje govoriti. V mislih pa mi je tu tisto nesrečno popisavanje, ki se dandanes čim dalje bolje širi in šopiri po leposlovnih proizvodih. Morebiti bodo moje naslednje besede nekako razdražile tega ali onega bralca; a jaz moram govoriti po svojem prepričanju, ne vprašajoč, kaj bi bilo mojim rojakom bolj po volji.

V tem obširnem in gostobesednim popisavanju so zlasti francoski „naturalisti“ pravi junaki, njim vsem na čelu mož, o katerem se je

toliko že govorilo v teh pogovorih. Kdor je bral „Assommoira“ njegovega, kako bi se ne spominjal tiste pralnice, kamor hodijo manjše gospodinje v Parizu prát svoje perilo? Kako je tu popisano najprej prostorje z vsemi potrebnimi napravami vred, potem pranje samó, kako izpira ta, kako drgne ona, ožema tretja i. t. d. Vsako posebe vidi bralec, kako se drži — in prav čudno se držé — in kako se giblje; vse različne glasove čuje tvoje uho, in — kar ni najzadnje — nos tvoj duha vse tiste čudne duhove, kakeršnih je polna taka naprava; vlažnosti, zaduhlosti in plesnobe duh, mokrega perila, mila duh in — razgretih, potnih ženskih životov! Tu „obhaja prave orgije“ razgreta fantazija francoskega romanista, tu ti je mož v svojem pravem elementu! — Tu ti je nakopičene toliko spretnosti in umetnosti, da se je človek kar načuditi ne more! Tu je Zola res velik, in pač ga ni, da bi se ž njim na to stran kósati mogel. In vendar jaz vprašam v svojem krivoverstvu: Čemu ta potrata? Ali bi se ne bile dale vse té strani napolniti z drugimi, boljšimi stvarmi? Koga neki vse to zanima? Kak namen ima vse to tako natančno, tako obširno popisovanje? Moj odgovor je ta: Pisatelj hoče nam tu pokazati svojo res čudovito spretnost, svojo pravo „virtuoznost“ v popisovanji, češ: Kdo zná in more kaj tacega? „Plaudite, amici“. To je tisti Horacijev „*purpureus, late qui splendeat — pannus*“! Gotovo je taka zmožnost tudi kaj vredna, in ponašati se smé ž njó, kdor jo ima; ali rabi se naj tam, kjer je na svojem mestu. Tam pa, kjer bi zadostovalo samó nekoliko krepkih, znakovitih potéz — in to je tudi umetnost! — tam jaz nikakor ne morem odobravati take potrate. Prepričan sem, da je velik dél slave tolikokrat imenovanemu pisatelju pridobila ravno ta nepresežna virtuoznost; a prepričan sem tudi, da je bodo najiskrenejši čestitelji njegovi, kateri se je zdaj ne morejo prečúdi, skóraj siti!

Vsaka stvar na svojem mestu in v pravi meri! Če nam pisatelj hoče živo predočiti žalostne nasledke zapravljivosti, pijančevanja, nemarnosti, popisuje naj nam najprej moža samega, vsega, od nog do glave; lasé njegove, oči, vsak posamezen dél života, obleko, hojo — célo stran mu dám za njega samega prostora, in še več, ako treba: potem nam pokaži ubogo ženo njegovo, otroke, živino v hlevu, vse polišstvo, vrt, njive, vse kar je njegovega, in kar trpi pod takim gospodarstvom. Za vse to mu ne omejujem prostora. Tu naj nam pokaže, kaj zná in kaj more. Nobena poteza ne bode tu prekreпка, pretrda; nobena barva preživa. Samó, da bodi vse pametno in spodobno! Vse nam pokaži, kakeršno je, a besede ne zapiši, katere ni moči rabiti v pošteni družbi. Toda treba ni izmišljati si in iskati primernih

vzglede. „Kako nam popisuje Zola sam v svojem Assommoiru grozni konec svojega junaka pijanca!“ Strašno je to popisovanje in neče ga biti konec; a tu je vsaka beseda na svojem mestu, in tu je Zola v resnici velik, „maior omni laude“!

Težko mi je, a moram se ločiti od predmeta, o katerem bi rad še toliko in toliko govoril! Samó še nekoliko besed, da se stvar nekako zvrši in končá. Najboljše in najslavnejše pisatelje je lahko poklicati za priče proti meni, vem; a vse to me čisto nič ne moti v prepričanju mojem; tudi solnce ima svoje pege in proge, a zato je vendar le svetilo, s katerim se nobeno meriti ne more! Že stari romanopisci so tu mnogo grešili, sam Walter Scott njim na čelu! A ta napaka se bolj in bolj širi od dné do dné. Sosebno pa novejši Francozi nimajo tu nikake mere. Kako se tu na drobno in natanko popisuje zlasti ženska! Vnanjost njena, pravim, in vse, kar je v dotiki z njo. Skrij se pred njimi, ti starec Homer, ki vendar tudi znaš popisovati, kjer treba, in še prav dobro; a kako nam predočuješ ti svojo Heleno, ki je vendar središče vojske trojanske! Ona in lepota njena je pravo solnce, okoli katerega se vse suče in giblje, a vendar kakšno naj si mislimo to tvojo glasovito lepoto? Še tega ne vémo, ima li črne oči ali modre? Kako bi si bil privoščil to „krasotico“ kak Francoz! Ti pa nam ne véš drugega povedati o nji, nego to, da so si prikimali stari poštenjaki trojanski o njenem pogledu, govoreč: „Raca na vodi! kaj čuda, da si za tako žensko glave razbijajo junaci!“ Vidi se, da si bil slep; to ti je ubogo malo! — In vendar je to mnogo, kakor je že Lessing spoznal in povedal vsemu svetu! Bog ne daj, da bi si jaz v vsem in povsod v vzgled jemal stare klasike; gotovo je malo c. kr. priseženih filologov, da bi tako trezno mislili in govorili, kakor jaz o staroklasični umetnosti in literaturi. Vendar zdi se mi, da so stari možje nekako bolj pametno sodili o tem, kaj je poglobitno, kaj postransko pri umetnem proizvodu; kaj je povedati, popisati ali pokazati treba, in kaj se smé prepustiti poslušalcu ali gledalcu, naj si on sam stvar misli, kakor mu drago. Zato se mi tudi ne zdi prav verjetno tisto, kar nam tudi naš Preširen pripoveduje o slikarji Apelu in o kritiku čevljarčku. Kdor vé, kako je grška umetnost nekako nalašč zanemarjala pritičnosti, bode težko verjel, da je slavni slikar, ki je pač védel, kaj dela, tako vestno slušal „kopitarjevo“ sodbo. Recimo, da jermenja na obutalu svoje podobe res ni bil pogodil prav po čevljarstva zakonih, jaz menim, da bi bil mož vendar pustil vse, kakor je bilo, navzlic strokovnjaški sodbi; četudi bi svet potem ne bil dobil tistega mnogo rabljenega prigovora: „Le čevlje sodi naj kopitar.“ Ravno tako mi neče v glavo, kar se

pripoveduje o stvaritelji Josipovega spomenika na Dunaji. Mož, pravijo, ni se dal potolažiti, ker so ga, ko je bilo že prepozno, opozorili, da bronasti konj nima — žebelj na podkovih svojih. Pošteni meščan, menda kovač, ali pa še verjetneje, kakšen izvoščik, bil je gotovo silno ponosen, da je on prvi v svoji bistrournosti zapazil to strašno napako, katere bi on gotovo ne bil naredil; ali umetnik naj bi se bil nasmehnil poštenjaku ter šel mirno svojim pôtem!

Ali hočem s temi besedami naravnost zagovarjati ali celó priporočati zanikernost, nenatančnost in površnost v posameznih delih, ako niso ravno poglavitni? Nikakor ne! Znani anahronizmi vélikega angleškega dramatika in druge jednake hibe in napake nikakor ne povzdigujejo posebno vrednosti njegove, in smešen bi bil, kdor bi hotel dandanes posnemati najprej te slabosti dramatičnega velikana, kateremu do kolka ne seza z glavo — pritlikavec! V takih stvaréh smo dandanes bolj natanko, kar naj v poštév jemlje umetnik, da ga ne zadene zaslužena graja. Ali lupina ne bodi nam nikdar nad jedro; obleka ne bodi nad človeka. Popisujmo, kjer je treba in kolikor je treba kraj, poslopje, človeka; glas njegov, nos, hojo, „kako se odkašlje in kako pljuje“, toda vse to samó, kolikor je karakteristično, pomenljivo za pravo bitje njegovo, in vse to zmerno, kratko. Dve, tri poteze, jedna beseda na svojem mestu razsvetlí in pojasni časih vso situvacijo, vsega človeka; to treba znati: malo besed, pa dobrih! Vse popisovanje bodi samó nekáko očrtávanje; osenčenje, pobarvanje prepusti se naj bralčevi fantaziji. Jaz ne véim, zakaj bi morala ta lepota imeti ravno sinje, oči. Tebi, pisatelj, ugajajo bolj sinje, jaz imam rajši črne. Kaj pa hočeš? Deklico naj si mislim prav lepo, dobro; a moja lepota mora mi imeti črne oči. Ne vrivaj mi torej svojega ukusa, to me moti. Mene obhaja vselej, kadar berem obširno, natančno popisovanje kakega kraja ali človeka, misel, po mojem prepričanju čisto opravičena misel: Zakaj tako? Zakaj ne morebiti ravno narobe? Ako namreč ni razvideti notranjega razloga, zakaj to tako, a ne tako. Kdor bi hotel take stvari bolj natanko opazovati, tako rekoč: na prste gledati pisateljem, čudil bi se često, koliko je tu gole sleparije; kdor ima zmožnost, poskusi naj naslikati si osebo, kraj po pisateljevem popisu, kako čudno podobo dobil bode često! Ali koliko jih je, ki beró tako? In na to grešé pisatelji le preradi.

Toda zdaj, ko bode že skoraj končati treba ta pogovor, da ne bode bralec nejevoljen, zdaj je pač skrajni čas, da se spomnim svojega pravega predmeta.

Kaj torej pravim? Kaj je jedro dolzega besedovanja in umovanja? To poskusimo povédati, kar se dá kratko, krepko in jasno. Doživeli

smo korenite izpremembe v vseh razmerih človeškega življenja; tudi v leposlovju treba kreniti na druga pota. Nove oblike, nova vsebina! Vsebina pa bodi leposlovju življenje, kakeršno je; neusmiljeno nam kaži resnico, vso resnico. Človeštvo mu bodi predmet, vse človeštvo, ne samó izvoljenih peščica. S posebno ljubeznijo in skrbljivostjo pa objemaj siromaka, trpina, ubozega brata, ki se stežka hrani ob drobtinah, katere skopo padajo z bogatina mize; njega, pravim, ki peša pod težkim bremenom življenja! Poučuj nevednega, blaži surovega, na noge pomagaj padlemu, teši ga v obupu, vodi ga v zmoti, dvigaj ga iz praha, kaži mu, kako mu je moči izkopati se iz bede svoje. In ako mu pomoči ne véš, pisatelj po želji moji, kaži mu vsaj srčno usmiljenje svoje; vé naj, prepričan naj bode, da ne stoji sam kakor zapuščeno dete v svoji nesreči na sveti; v svesti naj si bode, da je srce, da je mnogo, nebrojno src na sveti, ki čutijo ž njim neozdravno gorjé; tolažba mu bodi misel, da mu je brat, kdorkoli nosi človeško ime! Samó dober, plemenit človek bodi zanaprej pisatelj, duhovnik v sveti službi človeštva. Sramotno izženi se iz svete družbe, kdor nedostojno hlapčuje mogotcem, kdor je za kratkočasnega godca preširnim glasnim gostom za mizo življenja, z obilnostjo preobloženo; s prstom naj se kaže za njim, kdor goji in neguje huda nagnenja in podlé strasti, kdor redi in pase divjo zver v človeku! Plemenito, ljudomilo, moralno bodi leposlovje; demokratsko, socialno bodi poslú, ali ga pa ne bodi! — —

Posnemanja vredni so francoski naturalisti, ker nam slikajo življenje, ker nam kažejo človeka, kakeršen je; ker jim je voditeljica priroda, a ne zastarela pravila. Hvale so vredni, ker se ne pečajo več samó z višjimi stanovi, nego nas vodijo tudi k siromaku, ter nam razgrinjajo vso bedo njegovo. Kdo bi jim ne bil hvaležen, da ne godejo vedno na jedno in isto staro struno, da vidijo še kaj drugega poleg spolnih odnošajev med moškim in žensko! Prav delajo, da se vedno in povsod držé resnice, če je tudi neprijetna, trda, grozovita. Ne zakrivati, ne olepšavati ničesa, resnica nad vse! Kdor hoče zdraviti, treba da najprej spozná, pregleda in preišče bolezen. — Ali grajati moramo njih brutalnost, katera se ne straši najdebelejše besede, da le imenuje vsako stvar po svojem imeni; njih cinizem, kateremu ni nič vzvišeno, nič čisto, nič sveto; njih brezčutnost, katera nam razodéva in razklada sè strahovito natančnostjo vse pregrehe in napake, vso gnusobo človeškega življenja, človeške narave. Pobijati moramo na vso moč njih spačenost, da nam kažejo skoraj samó, kar je slabega, kar je živalskega v človeku, kakor bi bila vsa zemlja samó velik kup gnojá, smradú in vsakateri gnusobe. In to ravno je nemoralno, to je pohujš-

ljivo! Če deklica, tudi poštena, nepokvarjena deklica, ali recimo rajši: če ženska sploh vidi in sliši vedno, da so vse . . . razuzdanke na sveti, da vsaka le gleda in misli, kako bi si „cinke“ polovila in pobrala z juhe življenja; ako se ji vedno pravi, da nima ženska družega smotra na svetu, nego uživati, kar ima slasti življenje; ali si ne bode napósled mislila in dejala: Če so pa že vse take, zakaj bi pa bila jaz sama tako . . . neumna! In skrbela bo ter delala tudi ona, kolikor bo mogla, na to, da ne bode njen delež premajhen! In če se mladeniču, ali recimo rajši, če se tudi možu vedno in vedno razklada in poudarja, da je izmed vseh počutkov najjemenitnejši, jedino kaj vredni — šesti, da se okoli njega suče vse življenje, s kratka: da je izjema pravilo — kaj bode tega nauka nasledek? Kdor tu misli, da preveč pravim; kdor ne čuti, kako dobro premišljene, kako resnične so te besede moje, ta kaže, da ne pozná človeške narave, sósebnost pa ženske slabosti! —

Nehoté sem zopet zašel v svojo staro slabost. Sedaj je pa res treba, da kar siloma prekinem besedovanje svoje. Blagovoljni bralec bode razumel, kaj hočem; za zlovoljnega pa se ne menim! Ko bi mi kdo očital in oponašal, da se pogreša logika v pisanji mojem, to mi je mala skrb! Jaz vém, da biva v mojih pogovorih prava logika, če tudi ne kaže vedno in povsod svojih suhih reber, koščene svoje hrbtenice. Ni me sram tudi prezgovornosti in pregorečnosti svoje. O stvari, ki mi je imenitna, sveta, ne morem govoriti kakor o Franc-Jožefovi deželi.

Dostavek. Došlo, mi je vprašanje, ali ne dajem poleg „socijalnega“ romana tudi zgodovinskemu prostora. Zakaj pa ne; samó, da je dober. A pisan ne bodi po tako silno priljubljenem Ebersovem receptu. Taka zmes, ne kaša ne močnik, preséda meni in, upam, da bode skoraj presédala tudi drugim, ki jim zdaj še tako v slast gré. Tudi je zgodovinski roman lahko eminentno socijalen v mojem zmislu. Sploh pa ne morem dovolj poudariti, naj se moji pogovori beró — s pametjo. Kaj lahko je, a nikakor junaško, káko posamezno besedo ali misel siloma izpuliti iz stika in zveze, tolmačiti jo po svoje, ter tako smešiti pisatelja in pisanje njegovo. Tako — préprost nisem, da bi zahteval, naj bode sedaj mahoma vse leposlovje socijalno. Pokazati sem hotel samó svojim mladim rojakom, opozoriti sem jih hotel, kam sósebnost naj meri posedaj naše leposlovje, kaj je posebno, ne kaj je jedino potrebno. Poročilo se mi je tudi, da se misli oglasiti mož, ki je sam odličen romanopisec slovenski, ter braniti proti meni kolovodjo francoskih naturalistov, katerega sem jaz tako odločno pobijal v pogovorih svojih. Ta vest me je res razveselila; mož bode ustregel moji želji, ki sem jo že izrekel v zadnjem pogovoru. A nekaj ga moram pa vendar prej prav

odločno prositi. Ako hoče, da se bodeva umela, in da naju bodo umeli najini bralci, treba neizogibno, da bere prej Zolo v izvirniku, kar pa, to mu moram povedati, ni nikakor lahko. Jezik, kakeršnega piše Zola, je malo podoben jeziku Fénélonovemu ali pa tudi Dumasovemu; mnogo, mnogo besedi njegovih bode zastoj iskal celó po Sachsovem ali pa po Littréjevem slovarji, in te besede niso najlepše! Zola v nemški obliki ni Zola. To prosim, naj pomisli čestiti gospod, drugače bodeva govorila on o detelji, jaz o praproti, in bralec naju bode debelo gledal. In napósled ga prosim — ne! da bi govoril z menoj tako, kakor je nekđaj govoril mož, tudi odličn romanopisec slovenski, tega se ne bojim od njega, naj že o meni misli in sodi kakor hoče.

Pesmi.

1.

Drevésce.

Drevésce upogiblje
Se žalóšno do tál,
Ker hudo rano débelen
Vihár je ljut zadál.

Jaz prisadímu mu kólec
Oprém skrbljivo je,
Da tožno se ne posuší,
Da znóva zacveté.

2.

V gozdi.

Živénje svéze pómlad
Obuja zopet gozd,
V grmovji z družo ljubljeno
Veselo poje drozd.

Ljubezen nama sije,
Osméva naju rāj
Oh, da sanjála združena
Takó bi vekomāj!

3.

V njé god.

Prijátelji želé ti,
Da dobri Bog ti dàj
Živénje dolgo, rádosti,
Po smrti večni rāj.

A, deklica prijazna,
Ja z ti želím srénó,
Da bi z menój se združila:
To bi najbolj biló.

4.

Nádeje.

Yso pómlad in vse léto
Užé se ljúbiva,
A tjà na hladno jésen se
Nežnó zasnúbiva.

Mrazíla bóde zíma,
Studéno vétér vél,
A naju bóde blažen díh
Ljubézni vróče grél.

5.

Snubítev.

Ljubezen žarno v srci,
Na prsih šop cvetic,
Se stricem snubit sva prišla
Najlepšo vseh devic.

Za séstro se prikríva
Vzrudélih, svézih líc,
A skrivše me prijazno zrè —
Oj, te zaprósi, stríc!

6.

Lépa zíma.

Šlā burja zunaj brije,
Budí vihar i piš,
A ti v razkošji bláženem
Na prsih mi sloníš.

Pritíska huda zíma,
Zmrzuje zunaj léd,
A jaz veselo srčém ti
Na ustih bujni méd.

J. Kržišnik.

Osèhlo cvetje.

IX.

Po tebi drevi toži se in davi
In vzbujaj meni želja tiho skrita,
Pri tebi zopet sreče dan zasvita
In hrepenenje moje se ustavi.

Glavico lepo nagneš k moji glavi,
In ko ljubezen tvoja plemenita
Pokaže kakor solnce se očita,
Vriskaje v meni jo sreč pozdravi.

Res, blizu sem, da me gorkó objame
Premehka, dèkle, nežna roka znana,
A vedno pot se daljša mi odkriva.

Pogleda naj že skoraj sreča náme,
Da novič s slástjo duša okrepcana
Prijetelj zvest na prsih ti počiva.

X.

Dekletce nežno, v duši tvoji čisti
Življenja pómlad vzbujaj vse darove,
Ki razcveteni lepšali ti dnove
Navzlic sovraštvo bodo in zavisti.

Ljubezen tvoja ne želi koristi,
Prav kakor rósa, padša na cvetove;
Otroške tvoje slušam rad smehove,
In oj, poljubci tvoji — tisti, tisti!

Učakal, vém, ne bodem da razviješ
V deviški ti vabljivi se lepóti,
Takrat že v gróbnem spim jaz naročáji.

A mili Bog uslišati me hòti,
Da še tačas na duši čista žiješ,
Cvet sáma svež in čvrst v življenja maji.
Jos. Cimperman.

Velegrad.

Spisal Josip Apih v Novem Jičinu.

Tisoč let je poteklo v morje večnosti, kar se je utrnila na nebu mladega slovanstva njega najsijajnejša zvezda, tista danica, katere svit je vodil naše pradede iz poganke tmine v krasno deželo krščanske omike in vere. Kaj je v ti dolgi dóbi prebilo slovanstvo, tega nam ni zapisal noben kronist, dasi je nam ta ali oni z malo besedami poročil marsikatero nezgodo, ki je zadela narode slovanske. V teh tisoč letih se je slovanstvo predrugačilo; marsikaj je pozabilo, samó, žalibog, urojene svoje nezloge ne; marsikaj se je pa tudi naučil Slovan, sósobno pa ga je nesreča učila ljubiti in čestiti slavne može, skazovati odkritosrčno hvaležnost pred vsem onim možem, ki so mu prinesli luč krščanske vere. Sveta naša blagovestnika slavi dandanes ves slovanski svet, celó pravoslavna cerkev. Kako ogromne množine potujejo letos tjá na Velegrad v prijazno vas, kjer sta nekdaž učila in se mučila Ciril in Metod. Tukaj ti oznanuje sleherna gora in dolina, sleherna šuma in vsako polje, da stojiš na zemlji, ki je blagoslovljena, odkar je nosila najblažja, največja moža zgodovine naše.

Tudi naš mili narod neče zaostati; ni mu zatrla blagih, uzornih čutov neizmerna nezgoda tožnih vekov, niti boj za gmotne potrebe življenja. Milim svojim rojakom podajem zato tukaj kratek kaŝipot za boŝjo pot na Velegrad. Seznaniti se hočemo s sedanjim svetiščem sv. blagovestnikov in potem z usodo starega mesta velegradskega.

Pridruŝimo se torej rojakom na Dunaji, na prostranem kolodvoru cesarja Ferdinanda severne ŝeleznice; po ti ŝeleznici se voziŝ popolnoma varno kljub strašnemu viharju, ki jo je pred malo tedni hotel omajati in vreči v globoki Dunav, privezavŝi jo našim ministrom na greŝni vrat za kazen, ker so menda pohujŝali toliko mirnih duŝ v nedolŝni druŝini matere Germanije. Le zasedimo prostore, pihajmo ven kolodvora k dolgemu ŝeleznemu mostu čez Dunav in dalje na polje moravsko. Kadar postoji vlak na kolodvoru v Florisdorfu, ozrmo se nazaj na avstrijsko prestolnico, kjer nam biva marsikateri brat; med neŝtevilnimi stolpi kipi v sinje nebo orjak — stolp sv. Štefana, najdostojnejŝi znak velikega mesta. Bolj tam doli se pa bliŝči zlata krona na kupoli svetovnoznane „rotunde“. Spomnimo se tukaj, da nas objemlje povsod zgodovinski vzduh. Na teh planotah, s katerih se dviga tu pa tam ilovnat ali peŝčen hribček, prelilo se je človeŝke krvi, da „napolnila bi jezero.“ Pod Florisdorfom leŝita vasi Aspern in Essling, kjer je prvič avstrijsko junaŝtvo užugalo mogotca Napoleona; iz kolodvora nas pelje vlak skozi okope, ki so jih napravili l. 1866. proti Prusom; a krŝčeni, s človeŝko krvjo krŝčeni, hvala Bogu, ŝe niso. To nedolŝno veselje nam pa takoj zagreni klic sprevodnikov: Wagram! Ŝalostni spomini! — Od Stillfrieda mimo Dürnkruta do Jedenspeigna se pa razprostira ona raván, za kateri je dné 26. avgusta 1278. zmaga cesarja Rudolfa odločila za vselej usodo naše domovine; blizo Stillfrieda ti kaŝejo kraj, kjer je bil usmrčen Otakar II., kralj čeŝki.

Čimdalje se vozimo po severno-vzhodni Niŝeavstrijski, tem jasneje se prepričamo, da se bliŝamo slovanski zemlji. Na kolodvorih vidimo slovaŝke delavce; pridruŝujejo se nam ŝe čeŝko govoreči sopotniki. A stoprav onstran mostu preko Dija (Thaya, čeŝki Dyje) stopimo na moravska tla pri mestu Břeclavu (Lundenburg). Dočim se mi brzo vozimo, kakor bi lukamatija z nami vred hrepenel priti v okraj velegradski, pomika se Dija sila počasi doli proti Moravi — Ali morebiti vé tudi on, da s seboj nese v sleherni kapljici kósec slovanske zemlje; da ga nese tja doli, kjer ni več milih glasov slovanskih? ali vé morebiti, da so nasprotnikom slovanstva reke naše, izstekajoče se v reke in morja neslovanska, podoba usode, ki menda čaka vsega slovanstva? —

No, pa tukaj, kjer meji Slovan z Nemcem, stoji na straŝi krepak Slovak. Slovani na Moravskem se delé namreč v Hanake, Horake, Vlahe

in Slovake. Nas zanimajo tukaj samó Slovaci, katerih prava domovina je severno-zapadna Ogrska. Svoj jezik imenujejo „slovenský jazyk“; narodno nošo in narodne šege so še precèj dobro ohranili. Po leti nosijo moški kratko konopovo košuljo in konopove dolge in široke „gatje“, ogrinjajo se pa s širokim, belosuknenim plaščem, ki jih menda kakor ranjcega dr. Zupana brani po leti vročine, po zimi pa mraza. Kadar je mraz, zamenijo gatje z višnjevimi ozkimi hlačami, po ogerski šegi našitimi. Noge tičé v čižmah, glava jim je pa pokrita z malim, okroglim klobukom, ki je ves pokopan pod pisanimi trakovi, šopki, peresi itd. Ženske si ovijajo glavo z belo ruto, ki je prešita z pisanimi cveticami; zgornji del telesa tičí v kratkem modrci, roke pa do lehtij v neizmerno širokih rokavih srajce. Krilo je kratko in zdaj navadno že višnjevo, rudeče, dočim starejše žene nosijo še črno krilo. To krilo je skoraj do cela pokrito z širokim, belim predpasnikom, ki je olepšan in prevezan z lepimi živobojnimi trakovi. Na nogah imajo pa čižme z pòdkvicami.

Ti moravski Slovaci so krepki ljudje, radi so židane volje, ljubijo petje, godbo in ples. Pa ker so hitre jeze, pretepajo se tako radi, kakor naši fantje; „zapasme se“ je poziv na metanje.

Slovaci stanujejo v južno-vzhodnem kotu Moravske; na vzhodu jih loči Javořina od bratov ogrskih; na jugu pa jih pritiska Nemec; na zapadu se razprostirajo do grebena Maršovih gora (Hřiběčí hory), kjer so jim mejaši bogati in moški Hanaci, s katerih blagoslovljeno zemljo se spája lastnina Slovakov pri Napajedlu na severnem konci. Od grebena Karpat in Maršovih gora se razprostira nizko pogorje in hribovje proti osredji doline, skozi katero teče Morava. Karpate in Maršove gore se pri Napajedlu skoraj dotikajo druge družih; tam je torej dolina zeló stisnena; proti jugozapadu se pa bolj odpira. Gorovje je većinoma pokrito z lepimi gozdi, ki so last velikašem moravskim. V rodovitni dolini pa raste trta poleg navadnih poljskih pridelkov; obnebje je vsled zavetja, ki ga dajejo deželici gore proti severju, precèj ugodno. Tudi obrt cvete tukaj in pa družnik mu — rod semitski.

Ob obeh straneh Morave, na desno in levo od železnične proge nas pozdravljajo mesta in velike vasí; naj omenimo Hodonín, Stražnice, Bzenec, Ostroh, Veselí in napósled Uh. Hradiště. Zdaj smo na cilju in zapustivši vlak stopimo z vzvišenimi čuti na tista tla, kjer je tekla zibel krščanstva zapadnemu slovanstvu: tukaj stojimo na eminentno zgodovinskih tleh.

Od postaje Og. Gradišče se peljemo lahko na vedno pripravljenih vozéh do Velegrada; ako smo pa čilih nog in utegnemo, krenemo jo peš po lepi ravni cesti proti severo-zapadu, v tisto mér, kjer

sprednje nižje gorice nadkriljuje dvovršna gora z gradom buchlovskim na levem in cerkvico sv. Barbare na desnem vrhu. Po široki dolini, med prijaznimi goricami dospemo v uri hodá do vasi „Velehrad“, katere velika cerkev z dvema stolpoma in prostrana poslopja nam pravijo, da nismo zgrešili smotra svojega.

Denašnji Velehrad je vas, katero na treh straneh objemajo gore in hribi in ki šteje blizu 60 hiš in 800 stanovnikov; letos je na vse strani ob cestah se razširila, nastale so cele ulice, kjer stojé prodajalnice in gostilnice. Pa za zdaj gremo hitro mimo njih; neka čudna moč, živo hrepenenje nas tira dalje proti cerkvi; na njo je obrneno srce in oko. Ob dolgem zidu, objemajočem vrt nekdanjega samostana, pridemo do lepega slavloloka, ki nam kliče nasproti prijazen pozdrav. Zdajci stopimo na obširni prostor, ki ga objemajo cerkev in graščinska poslopja. Ako smo žejni, oddahnemo se malo in poživimo z izvrstno studenčnico iz vodnjaka sredi prostora. Na desni so poslopja, v katerih so do l. 1784. bivali redovniki cistercijanci; k temu samostanu so pripadala ogromna posestva na Moravskem in v Šleziji; opat je bil najodličnejši med svojimi vrstniki na Moravskem. Nekaj časa je bil nekdanji samostan potem lastnina barona Sine; l. 1884. pa ga je kupilo podporno društvo duhovnikov olomuške škofije. Posebnih znamenitostij ne nahajamo pri tem poslopji.

Na levi se pred nami vzdiguje visoko, impozantno ospredje nekdanje samostanske cerkve, posvečene vnebovzetju Marije Device. Pomniti nam pa je, da sedanja oblika cerkve še ni stara. Tudi slovanstvo ima svojega Herostrata; neki Zapotočný je l. 1681. zapalil cerkev in ostalo ni nič razven golega zidovja. Z velikimi troški so v teku več nego dvajsetih let dogotovili novo cerkev, a ostalo je deloma staro obzidje. L. 1735. so jo slovesno blagoslovili. Kljub staremu ozidju se mora denašnja cerkev vendar zvati nova, ker ni izginil samó skoraj popolnoma prvotni značaj bazilike, temveč so jo tudi skrajšali tako, da šteje namesto 20 oltarjev zdaj samó 16.

Visoko ospredje krasita dva lepa stolpa. Ako stopimo skozi vélika vrata v hišo božjo, napolni nas takoj prvi pogled s strmenjem, da ne rečem z neko bojaznijo; to je tisti mešani čút, katerega v nas vzbuja ogledovanje občudovanja vrednih del, bodisi božjih, bodisi človeških rok. Visoko nad nami je cerkveni obok, ki blizu presbiterija nosi jako znamenito kúpolo. Tukaj je bil stare cerkve stolp, stoječ na štirih jako močnih stebrih, kateri še zdaj nosijo kúpolo. Zid kúpole je sila debel in v njem je galerija okoli vse kúpole; iz nje se vidi doli v cerkev.

Najbolj pa strmimo o dolgosti cerkve, ki meri 75 m in je najdaljša cerkev na Moravskem. Narod pravi, da v nji lahko zajedno pro-

povedujeta dva mašnika, ne da bi motila drug drugega. Ob straneh je 16 malih oltarjev in pri presbiteriju so kapelice. Med svetniki, katerim so posvečeni stranski oltarji, nahajamo tudi sv. Cirila, Metoda, Vavla, Sarkandra itd.; to je torej mali „pantheon“ (ako smem tako reči), v katerem narod slavi narodne svetnike svoje. Kapelici sv. bratov blagovestnikov si stojita nasproti. V malih dolbinah stojé umetno izdelani kipi apostolov in evangelistov.

Opazujé s pobožno pozornostjo cerkev, dospemo kmalu do presbiterija, v katerega pada svetloba skozi kúpolo. Zdaj stojimo pred velikim oltarjem. Z mramorjem pri cerkvi niso štedili; najlepše delo od mramorja je pa velik oltar. Pred malo leti šele ga je izdelal v Rimu neki Steinhäuser na troške olomuškega nadškofa kardinala dež. grofa Fürstenberga od najlepšega črnega mramorja. Podoba v njem kaže Vnebovzetje Marije Device in je delo Raabovo. Na oltarji sta razven tega dva mramornata kerubina in tri mramornate podobe nam predočujejo važne dogodke iz življenja Metodovega. Na prvi stoji sv. Metod poleg umirajočega brata Cirila; na drugi blagoslavlja verno množico, ki je klečé poslušala njegove uke, in na tretji prejema sv. Metod znamenja nadškofove oblasti.

Na desni strani oltarja stoji mramornat kip sv. blagovestnikov; to je čisto novo delo in prekrasna lepota cerkve, kakor tudi dostojen in trajen spomin na letošnjo slavnost. V našem veku so sploh cerkev popolnoma prenovili; okrasili so jo z živobojnimi slikami na stenah, na oboku in v kúpoli; med temi slikami zapazimo tudi slike Otakarja I. in brata mu Vladislava, ustanoviteljev samostana velegradskega. Često smo pa že čuli neugodne sodbe o ti razsipni krasoti barv, o tem ukusu, ki bajé kaže neomikani umetniški čut Slovanov in je zato dokaz slovanske inferioritete na polji umetnosti. Zoper tako sodbo se ne dá bojevati, ker se naslanja na zakone umetnosti ali pa tudi zato ne, ker „de gustibus non est disputandum“. Ako pa na jedni strani ti pisani zidovi žalijo omikani ukus, čutimo na drugi strani neko zadovoljenje; ta bojna krasota se nekako lepo strinja z individualiteto našega naroda, ki sploh ljubi lepe, žive boje. Zakonom in terjatvam umetnosti nasproti zahteva tukaj svojo veljavo narodna posebnost, ki se brani vseobčnega nivelizovanja. Da je tudi tukaj harmonija mogoča, o tem se lahko prepričaš, ako stopiš v slovanski cerkvi proti vzhodu in gledaš pred seboj cerkev in véni narod. Pritrdil bodeš, da je cerkev olupšana v istem zlogu kakor ljudje (ako smem tako reči) in da lepe, žive barve niso tako zoperne očem.

Prezreti ne smemo dalje še nekaterih zanimivostij cerkve velegradske; najprej one lepo izdelane klopi, delo nekega mizarja iz 17. veka, ki so

prava radost vsakemu strokovnjaku. Lepa je tudi leca s podobami; pravi biser je pa novi krstilnik od kararskega mramorja, darilo bogoslovcev moravskih in delo praškega umetnika. Izdolbene so na njem podobe sv. Cirila, Metoda, Janeza Nepom. in Sarkandra, na priklopu stoji pa kip sv. Janeza Krstnika.

Ako smo opravili tu v veličastnem hramu božjem pobožnost svojo, spomnivši se dragih svojih v domovini, pa tudi naroda nam milega, zapustimo cerkev, da si ogledamo še druge znamenitosti velegradske. Krenimo kar naravnost proti pokopališču, ležečem tik ceste, ki gre proti Buchlovicam. Tu stoji pri cesti kapelica sv. Cirila. Majhna je in tako préprosta in skromna, da bi morebiti komaj oko stavbarjevo našlo na nji kaj zanimivega; z župno cerkvijo se kar ne more meriti niti gledé velikosti, niti gledé krasote. Pa to neznatno cerkvico diči nekaj, kar pogrešamo v isti meri pri veliki cerkvi: to uborno vežo božjo obdaje čarobni svit narodne tradicije, in v tem oziru je ne prekosi na slovanski zemlji nijedna cerkev. Bilo bi barbarstvo, ako bi kdo hotel z neusmiljeno kritiko vzeti ti stavbi najlepšo diko; narodna tradicija ne laže, ako se tudi moti v podrobnostih. Na tem mestu, pravi véрни narod, je posvetil cerkvico sv. Ciril, tu je delal in učil sv. Metod in v ti kapelici je prejel sv. krst prvi krščanski knez češki, Bořivoj s soprogo mu sv. Ludmilo. Tudi to kapelico je dal obnoviti škof olomuški ob priliki tisočletnice. Vsekako je cerkvica sila stara, dasi je po sodbi strokovnjakov presbiterij zidan v 14., ladja pa stoprv v 17. veku; to svedoči zlog cerkvice in ne bomo jim oporekali. Upoznavali bodemo pa še vstrajnost narodne tradicije, ki se nam posebno lepo kaže na ti blagoslovljeni zemlji. Osvedočeni smo, da stoji ta gotška kapelica na tistem mestu, kjer je postavil božji hram že sv. Ciril, ali prav za prav sv. Metod; temelji so gotovo iz one dōbe.

Kamor se ozremo v Velegradu in njega okolici, povsodi najdemo svedoke zgodovinske znamenitosti tega kraja; povsodi se nam ponuja spomin na dōbo véliko-moravskega Svetopolka. Prav blizu vasí je tako zvani „Hrádek“ (gradič); tako se zove kvadraten prostor, čegar dolgost je 40 sežnjev in ki ima še okope. Narod pravi, da je to ostanek gradu Svetopolkovega. Izvestno mora biti sila star in da se je ohranil do danes, svedoči nam, kako spoštuje in varuje narod spomenike starodavnih slavnih časov; to nam je pa tudi dokaz, da so denašnji stanovalci, denašnji Slovaci res pravi potomci sovremenikov Metodovih. Toľiko spominov se bi ne bilo ohranilo v dolgih tisoč letih, ako bi se bilo prvotno, avtohtonsko prebivalstvo razredčilo po priseljevanji ino-

stranskih življev. Saj vémo, kakšen učinek je v tem oziru imela nemška in laška kolonizacija v dotičnih krajih slovenske dežele.

Celo uro hoda od Velegrada, v šumi pa stoji kamen, ki se zove „kralův stol“ (kraljev stol) in to ime nahajamo že v listinah 11. veka. To je moralo biti posebno priljubljeno mesto Svetopolku in njega prednikom in naslednikom; tu se je moral mogočni kralj posebno rad muditi, kadar je šel na lov v te goste, temne gozde. Kako živo se je to vtisnilo spominu narodovemu, da ni pozabil tako neznatnega mesta v celem tisočletji ne, in da je v 11. veku služil ta kamen kot mejnik za to stran velegradskega posestva. Poleg „kraljevega stola“ je bister studenec, kteremu je narod nadel ime „zlati vir“. I to ime ni brez zgodovinskega pomena; jednako bližnja vas Knezovo Polje, ki je spadala k samostanu velegradskemu takoj iz početka; nje ime svedoči torej njeno starost in gotovo bi smela tudi praznovati letos tisočletnico svojega obstanka.

Kdor si hoče ogledati tudi daljšo okolico velegradsko, temu svetujemo, naj krene od pokopališča proti vasi Toupes in Buchlovice, potem skozi šumo na goro, kjer se dviga grad Buchlov, sosed cerkvice sv. Barbare na vrhu „Modle.“ Buchlov je sila star grad, morebiti najstarejši vse Moravske; gora, na kateri stoji, ima tako ugodno ležo, da je gotovo v starodavnem času že nosila naselbino ali pa služila poganskim Slovanom kot sveto mesto, kjer so darovali svojim bogovom; saj so si v tem oziru jednaki vsi Slovani, da so izvolili bogovom svojim vzvišena mesta, zmatrajoči gore za dostojne prestole, ki jih je narava sama ustvarila bogovom. In kakor je mislil in čutil poganski Slovan, tako je mislil in čutil tudi njega krščanski potomec, dasi v tem oziru Moravan ne doseza našega Slovenca; tem bolj so pa otele moravske gore pogansko-bogoslužne svoje tradicije. Na Buchlovi so našli nekdam majhen bronast kip malika (bůžiček). Dandanes te bodo zanimala tam gori obširna poslopja, trdni zidovi in globoki rovi gradu, ki je last grofa Berchtolda in precēj dobro ohranjen. Razven velike dvorane je znamenita zbirka starin; na dvorišči stoji tako zvana „franciškanska lipa;“ frančiškani so umeli namreč saditi lipe tako, da so zakopali vrh v zemljo in drevo prisilili; da je naredilo nov košat vrh iz korenin. Zadovoljil te bode pa tudi krasni razgled po najlepših planavah moravskih, po Hani in Slovaški, tja doli do planote nižje-avstrijske, proti vzhodu pa do gosto obrastenih gora karpatskih. Ne bomo preiskovali, je li ime gradu res izpeljevati iz besede „buch“ in „lov“, kar bi značilo kraj posvečeni bogu lova starih Slovanov; gotovo pa je dobil sosedni vrh te gore, „Modla“ (= malik) svoje ime, ker so ondu čestili

katero božanstvo, nemara Morano. Zdaj stoji ondu kapelica sv. Barbare; v nji počivajo trupla grofov Berchtoldov.

Prislovica pravi, da si je povsodi poleg hrama božjega postavil tudi zlodej svoj hram; menimo pa, da je tukaj narodova govorica nekako prepikra in nepravilna. Zato se ne bomo zmenili zánjo ter jo krenemo v „hostinec“ vrlega „staroste“ (župana) velegradskega. Tu se nam bo dobro postreglo s cenim pivom moravskim pa tudi z ukusnim močnatimi jedili, brez katerih Moravan uprav tako ne more biti vesel, kakor Kranjec ne brez žganjcev. Tukaj se zatopimo v razgovor o zgodovini okraja velegradskega in sósebnosti ob usodi stare prestolnice Svetopolkove in Metodove. Gotovo zanima slehernega med nami vprašanje, kje je stalo ono velikansko in sila trdno mesto Velegrad, o katerem menijo nekateri, da je bilo že glavno mesto Marbodovo, dočim kronisti govoré o „ineffabilis Rastici munitio et omnibus antiquis dissimilis,“ „urbs Rastici antiqua“ itd.

Tukaj nam ni namen, podati natančne zgodovine starega Velegrada, oziroma razprave, kje je iskati to mesto. Naše mnenje o tem predmetu se strinja v glavnih točkah z rezultati preiskav najodličnejših zgodovinarjev čeških (Šafařík, Dudík, Brandl i. dr.); le v nekaterih menj važnih točkah smo malo drugačih mislij, sósebnosti zastran rabe imen „Velegrad“ in „Děvin“.

Kar je doslé dognano, je pa v kratkem to-le: Staro mnenje, da je bil Děvin ali Velegrad pri izlivu Morave v Dunav, tam kjer še dandanes kipé v zrak na strmi skali silni ostanki velikega gradú ali cele naselbine, to mnenje je dandanes popolnoma zavrženo. Zgodovinarji se pa ujemajo tudi v tem, da prave stolice Metodove ne smemo iskati v glavnem mestu samó na pol samostalnega kneza v Blatnem Gradu (k čemur je nekatere zapeljala kriva misel, da je listinski izraz Velegrad „civitas — primo modo burgus“ popraviti v „Moosburg“) temveč v mestu Svetopolkovem, da se torej ne smé ločiti prvo narodno svetišče od prvega političnega središča narodovega. To središče, prestolnica Metodova in Svetoplokov, pa je bilo tam, kjer stojita zdaj Staré město na desnem in Hradiště (Gradišče) na levem bregu, oziroma na otoku Morave, v severnem delu moravske Slovaške — torej blizu uro hodá od sedanjega Velegrada. Pa da stoji novi Velegrad tik starega mesta ali celó na tem mestu sámém, to svedočijo tisti kraji in tista imena, ki smo jih navedli že zgoraj; razven teh pa tudi zgodovinski dokazi.

Nad prvotnim Velegradom se je izpolnila grozna kletev, ki jo je, kakor pripoveduje poročilo, izustil sv. Metod nad Svetopolkom, nad

njega rodом in mestom. Jednoč je neki Svetopolk, odhajaje na lov, ukazal Metodu, naj počaka s sv. darilom, da pride z lova. Ura za uro poteka; véрни narod se je že zbral v cerkvi in solnce se bliža pol-dnevi — a Svetopolka še ni. Zdaj začne Metod sv. mašo, ne brineč se za kraljevo prepoved; kar prihrumi vsa lovсka družba s kraljem vred in Svetopolk, viděč, da se je maša že začela, razljuti se in pokaže svojo brezozirnost na svetem kraju: s spremstvom vred jaha v cerkev in se ustavi stoprav pred oltarjem. Z groznim strahom naudaja ta prizor ves narod, samó Metoda ne: čestitljivi sivolasi blagovestnik se vzravna po konci in stoji pred jeznim kraljem kakor božji proroki stare zaveze. V sveti jezi se mu žari oko in grozno prekolne kralja in ves rod njegov.

Kako kmalu se je izpolnila ta kletev! Komaj deset let po smrti Svetopolkovi prihrumě divji Madjari v krasno planoto velegradsko in zrušijo mesto, pa tudi državo Svetopolkovo, čegar nevredni potomci so poginili kmalu; zadnji, Svatobog, potikal se je po gorovji in ondu končal življenje begún.

Dočim se je zgrudil prestol Svetopolkov in porušilo mesto njegovo, čuval je nad véрnim narodom v hudih stiskah, ki so prišle nadenj, blagoslov, ki ga je sv. Metod podelil narodu dan pred smrtjo svojo.

Velegrad so razdejali Madjari l. 906. ali 907. in črna noč je legla na zemljo moravsko; uničena je bila za dolgo časa mlada kultura, ki se je jela tako lepo razcvitati. Ostal je od stare prestolnice morebiti samó tisti kos, ki je bil za silo zavarovan po tokih Morave in je bil torej na otokih. Ondu so menda stolovali še nekaj časa nasledniki Metodovi, potem so i oni zapustili opustošeni kraj in se mudili tu pa tam, dokler ni sredi 11. veka čisto prestala škofija velegradska. Hitri pogin Velegrada se dá razlagati iz njegove leže ob Moravi, ki še dandanes izpodjeda bregove in dela prebivalcem mnogo sitnostij. Sicer si moramo pa misliti, da je mesto bilo leseno in da niti obzidje ni bilo kamenito, nego samó nasuto iz prsti. Take stavbe „zob časa“ kmalu pokonča.

Iz narodnega spomina stari Velegrad ni izginil nikdar. Po vsi Moravski in celó v daljni Češki so védeli, da je tukaj stala nekđaj zibel krščanstva, „ubi incipit christianitas“. Védel je zánjo sam vojvoda češki, Břetislav, ki je prišel l. 1028. povodom vojske z Ogri v te kraje, kjer ni videl ničesar razven razvalin, med njimi nekatere opustošene cerkve. Ko je sedé na bregu Morave gledal ostanke staroslavne prestolnice, premogla ga je bolest in mило se je zjokal junaški knez. „V srce me je zbolelo in zjokal sem se,“ pravi sam, „ko sem videl ondu, kjer se je počelo nam krščanstvo, porušena tista sveta mesta in cerkve do zadnje vse opustošene, razdrte, oropane in oskrunjene.“

A Břetislav ni znal samó plakati; dvignil je meč in zapodil Madjare nazaj čez Karpate, potem pa je ustanovil v spomin na to zmago opatijo v Spitihnovu. Ti ustanovi je podelil mnogo posestev, ki so bila nekđaj last „cerkve svete“ (imena ne pové listina) „blizu Vueligrada“, kjer se je začelo krščanstvo, „in loco quondam civitatis Denin“ (Cod. dipl. et ep. Mor. I. 112.) Na prvi pogled se malo čudimo, da razločuje knez Velegrad od Devina, dasi iz zgodovine vémo, da sta ti imeni istega mesta. In vendar tu ni pomote. Velegrad, ki je za Břetislava še bil, dasi največ siromaška naselbina, je nekdanje ime denašnje vasí „Staré město“ poleg (Hradiště) Gradišča. Na otoku ležeče, bilo je vsaj za silo varno in dosti močno, da se je ubranilo napadov nasprotnikovih, ki se nikdar ni dolgo baval z obleganjem. Devin v listini Břetislavovi znači pa razvaline nekdanje prestolnice Svetopolkove, razprostirajoče se od levega brega Morave proti denašnjemu Velegradu. To pustoto je podaril knez deloma novemu samostanu, ne pa mesteca Velegrada. Nekateri so gledé omenjene cerkve, katere ime je, žal, v listinah izbrisano, tega mnenja, da je misliti na cerkev na otoku, ki je bila potem dolgo časa župnijska cerkev Staremu mestu in Ogrskemu Gradišču. Vsebina listine in vse lokalne razmere pa podpirajo naše mnenje, ki je za zgodovino današnjega Velegrada sila važno; to opustošeno cerkev moramo iskati ondu, kjer so bila posestva, katera so spadala nekđaj k nji, a od Břetislava bila podarjena Spitihnovskim, t. j. tam, kjer zdaj stoji Velegrad. Tukaj se lepo strinja izvirnik z narodno tradicijo.

Novi samostanski prebivalci v Spitihnovu niso imeli veselih dnij; Madjari so jih vedno napadali. Prišli so ti sovražniki v dolino moravsko skozi soteski pri Brumovu in Hrzenkovu; pri Ogrskem Brodu (Brod uherský) se stekata obe poti v jedno, ki pri Ogrskem Gradišči pride do Morave.

L. 1190. (ali najkasneje l. 1202.) je ustanovil mejni grof moravski, Vladislav, Otakarja I., kralja češkega brat z privoljenjem bratovim opatijo velegradsko in jo izročil redovnikom cistercijancem. (Cod. dipl. et ep. II. 12. 195.) Založil jo je s posestvi v okolici cerkve sv. Janeza, ki je bila tedaj zapuščena. Odkupil je pa ta posestva od opatije v Litomišli, pridal pa še mnogo drugih posestev, med njimi tudi „Velegrad“ na otoku. Ta nova opatija je dobila takoj ime „Novi Velegrad“, da bi se ločila od starega „Velegrada“, ki se je imenovalo tudi že takrat kakor dandanes „Staro mesto“, dasi že ondu ni bilo več „civitas“, nego „modo burgus“, trg.

Sv. Metod je našel torej naslednike, nadaljevalce svojega delovanja na polji vérskem in kulturnem — samó duh njegov ni bival v novem

poslopji: narodni značaj moravske cerkve, slovanska liturgija tem možem ni ugajala; saj se je bila pristudila tako hitro istemu Rimu, ki se je hitro kesal, da je bil dovolil Moravcem in sosednim bratom slovanski jezik pri službi božji. Še veliko bolj pa se je slovanska liturgija studila nemški duhovščini, katero so domači knezi Premislavci z nemškimi naselniki vred vabili v te kraje. Ustanovna listina ne pripoveduje, kako se ima zvati novi samostan; stoprav pozneje, pri dnevi listine, beremo ime „Novi Velegrad“. Tukaj tiči lep kos mržnje napram slovanski liturgiji in imenu tistega kraja, kjer se je bila prvič pojavila; v tem imeni so bile zjedinjene vse tradicije, jedina dedščina po slavni prošlosti moravske cerkve. Narodne tradicije pa imajo neko prirodno moč v sebi, s katero si priboré napósled vendar dostojno veljavo; narodna tradicija je „glas narodov, glas božji“ — ime Velegrad se je prijelo z mogočno silo nove opatije in ji ostalo kljub vsem mržnjam. Izgubilo pa je pridevek „Novi“ potem, ko je še v tistem veku preminul „Stari Velegrad“.

Otakar II. je v bojih z Madjari uvidel strateško važnost tega okraja in je sklenil napraviti na ta vrata, skozi katera so Ogri vedno silili na Moravsko, močen zapah. Zato veli l. 1257 (Cod. dipl. et ep. III. 246) ustanoviti onkraj srednjega toka Morave, na otoku sv. Jurija, novo trdno mesto. Ker so bili ondu še sledovi starodavnih okopov, djali so novemu mestu „Hradiště Uh.“, t. j. kraj, kjer je stal grad, (prim. slov. „Gradišče.“) V to mesto so se morali preseliti kraljevi podložniki v Kunovicah (južno od Gradišča) in velegradski podložniki iz „ipsa forensi villa Weligrad“, t. j. iz Starega mesta. Samostan pa se v dotičnih listinah zove samó Velegrad.

Nasipi zapuščenega „Starega Velegrada“, ki se omenjajo še l. 1232. razpadli so polagoma; Morava jih je marljivo rušila in jim kopala gomilo, kakor dela še dandanes. Navzlic novemu, mlademu mestu onkraj Morave se odsihdob imenuje zapuščeno mesto „Staro mesto“, in je ostalo vedno samó vas in nekako predmestje Gradišča.

Res je, da Svetopolkov Velegrad in naš Velegrad nista do pičice identična; a to nas ne more motiti, saj je nosila ista zemlja obe mesti, z istim imenom se nazivata obe in istotako sta sveti slehrnemu Slovanu obe in slehrni Slovan se mora strinjati s krasnimi besedami vrlega Brandla, ki tako-le veli: „V skutku (zares) v okolí Velehradském stál slavný hrad Svatoplukův a vypínal se metropolitný chrám prvního arcibiskupa moravského! Vira lidu stoletá nebyla tedy jen pouhým blouzněním, nýbrž měla kořen svůj ve skutečnosti krásné, velkolepé a slavné! Starý Velehrad arcit' zhyňul; ale onen Velehrad, kde ty dvě hvězdy Solunské se nám rozsvítily, zvěstující nám víru a zákon lásky a pravdy,

ten nezahyne nikdy, proto že jej věrný lid náš ve oděčném srdci svem na věki chovati bude!" (Kniha pro každého Moravana 135.)

Take misli, taki čuti naudajajo tudi nas, poslavlajoče se od sve-tega mesta, ki nam ostane neizbrisljivo v spominu.

Agitator.

Roman.

Spisal Janko Kersnik.

Sedmo poglavje.

Rude ni bilo pri shodu borjanskih volilcev. Védel je že prej, da bode tam dovolj pristašev one stranke, kateri se je prišteval sam, da opravijo tudi brez njega. Poleg tega se mu ni zdélo umestno, riniti preveč v javnost tam, kjer ni šlo v prvi vrsti za njegovo osebo. A vse to bi mu konečno vendar ne bilo branilo, pokazati se med tržani volilci, ko bi ga ne bil prevzel popolnoma še tretji, recimo glavni in najmerodajnejši ozir. Ugibal je namreč, da bodo nocoj dame na Drenovem same domá. Graščák je bil v istini zjutraj odpotoval zaradi nujnih opravkov, in Meden in Hrast, katera sta s svojima ženama prihajala ob prostih dnevih k Bolétovim, bila sta danes prisotna pri shodu; drugi obiskovalci pa so redkokrat prihajali na Drenovo, zlasti tedaj še ne, ko je bilo pomladansko vreme še tako izpremenljivo.

Koncipist pa je imel svoje namene. Po oni predpustni zabavi pri Medenovih zanemari! je bil Bolétove ter zahajal mnogokrat ob prostih urah na bližnji gradič, kjer je kraljevala gospa Elza. Samosvestna g!z!d!vost ga je vodila tja in domišlj!jal si je, da ljubeznivost, s katero ga je sprejemala Medenovka, ni več običajna, ampak da velja le njegovi zmagoviti osebi. In ob prvi priliki — kdo vé, je li koketna žena ni sama pospešila? — predrznil se je tudi stopiti korak naprej z ognjeno izjavo, da mu ni moči živeti brez nje; a sreča mu ni bila ugodna. Elza se mu je na glas smijala in le nenadni prihod gospoda Medena je rešil tedaj koncipista iz silne zadrege. Uvidel je, da — naj govore ob Elzi, kar hoté — on vendar ni poklican, igrati večje vloge ž njo ali poleg nje, in z ono lahkoživnostjo, katera je lastna z nesramnostjo vred vsem ljudem njegove baže, pozabil je naglo ta polom. A domislil se je sedaj zopet Bolétove Milice in jel zahajati pogostem na

Drenovo. Tam so ga sprejemali veselo in gostoljubno, kakor vsakega znanca; da bi bil on več, nego samó znanec, tega si navzlic najboljši volji ni mogel domišljati, a mladi mož je hrepenel dalje. Tam pri Medenovki ga je vabila prej sama gizdavost, a tu pri Boletovih se ji je pridružila še umazana misel, da bode Milica bogata nevesta. Nežnost ljubeznive deklice pa mu je vzbujala še druga čutila, o katerih si je časih sam trdil, da pomenjajo ljubezen. Gosti pohodi na Drenovem in samosvestno vedenje njegovo, kadar je bil govor o Bolétovih, proužročalo je mnogo klepetanja v trgu, in tako je prišlo, da so ga lahko-vérni tržani smatrali Miličinim zaročencem, ko v ožjih krogih nihče niti mislil ni na tako razmero. Koncipistu so donele sicer mnogokrat jednake opazke na uho, in ne smemo trditi, da bi mu bile neprijetne.

Danes popoldne se je bil torej napotil vnovič na Drenovo, v veselji nadi, da bo kolikor mogoče sam z mlado deklico, in da se mu morebiti vendar ponudi prilika, odkriti ji svojo ljubezen; o zmagi svoji niti dvojil ni; saj je bila Milica vedno tako prijazna ž njim, in da do sedaj še ni odgovarjala njegovim na pol prikritim izjavam, stavil je le na račun njene neiskkušenosti in dekliške bojazni.

Našel je gospó in hčerko na grajskem vrtu, in obe sta ga pozdravili z odkritim veseljem.

„Nikogar ni danes k nam!“ omenila je Boleška. „Tisti shod je kriv tega.“

„In Vi? Vi se niste hoteli udeležiti?“ pristavila je s smehom Milica.

„Ne, ne! To ni za nas vladne. Mi smo nad strankami, in le kadar treba, stopimo v bojne vrste.“

„In kedaj je treba?“ vpraša z malicijoznim naglasom deklica.

„No, kadar vlada hoče!“ deje naivno koncipist.

„Torej, kadar Vam zapovedó od zgoraj? Ubogi vladni gospodje!“

Glazen smeh jo je posilil.

„Vi ste danes prav dobre volje, gospodična!“

„Samó zato, ker se ne bavim s politiko. A nekaj me vendar zanima, škoda, da se niste udeležili denšnjega shoda, potem . . .“

„Potem bi ne mogel biti tu, in Vi bi ne imeli toliko zabave, kakor jo imate! Ni li res tako?“

„Védite, gospod Ruda,“ oglasi se Boleška, „govorili sva že mnogo o denšnjem shodu, in o naših znancih kandidatih, in zato sva jako radovedni, kako bo danes. Kdo bo prodril, kdo propal?“

„Ako ukazujete, milostiva, vrnem se takoj v trg, in zvečer Vam prinesem natančno poročilo!“

„Nikakor ne! Tako nisem mislila. Zvédeli bomo vse, če ne nocoj, pa jutri. A sedaj ostanite pri nas!“

„Tu morate ostati! In povejte nam kaj družega novega iz trga!“ šali se Milica.

„To pa ni mogoče! Prva in zadnja beseda tam tiče se volitve! Vse drugo je ponehalo.“

„Niste li bili pred malo dnevi v mestu?“ dé Boléška.

„Bil! Toda tudi v mestu se je vse življenje, socijalno življenje predrugačilo, nego je bilo pred meseci. Najprijetneje je sedaj še na deželi.“

„Ste se li že navadili Borja?“ vpraša Milica.

„Oh, kaj bi se ga ne! Pa, ker imamo še tako ljubeznivo soseščino!“

„Katero tudi radi zanemarjamo. . .!“

„Tega ne smete trditi; a če sem pač kriv greha . . .“

„Potem naj Vam bode danes odpuščeno, ko se žrtvujete ter zanemarjate državlanske svoje dolžnosti, da le nas zabavate.“

„Milica, ti si poredna!“ omenja mati, kateri je bil mladi mož vidno povšeči.

„Oh, gospod koncipist me že pozná, in on sam trdi, da mu je ljubo, ako se časih malo zabavljivo razgovarjava.“

„Ker se o takem položaji vedno spominjam znane prislovice!“

„Katere?“ vpraša naglo deklica.

„Da tičí za takim zbadanjem vedno — prijateljstvo!“ odgovorí oni z afektiranim priklonom.

„Le glejte, da se ne zmotite!“ smeje se Milica.

A malo potem je postala resnejša. —

V lahkem pogovoru so jim tekale ure, in ker je bilo vreme gorko, ukazala je Boléška pripraviti mizo za popoldanico na vrtu. Pozneje pa je šla Milica s koncipistom na kratek sprehod okrog grajskega ribnjaka. Ta je bil v dolinici za vrtom in od treh strani ga je objemal krasen bukov gozd, katerega sočnato zelenje je jasno odsevalo iz mirne vode.

„Ste li vajeni veslati?“ vpraša deklica svojega spremljevalca, kaže na lep nov čolnič, ki je bil ob kraji privezan.

„Oh, da! To je lepo! Čolnič ste še le sedaj napravili.“

„Prosila sem tako dolgo, da so ga papa omislili. A jaz tudi že nekoliko veslam.“

Sédeta v čoln drug družemu nasproti in Ruda pogumno odrine od kraja. Ribnjak ni bil majhen in jako globok po sredi, kjer se navzlic čistosti vode ni videlo do dna. Ob krajih so švigale velike ščuke pod nizko vrbovje, debeloglavi karpi pa so leno plavali prav na površji;

bukovje nad bregom so zlatili večerni solnčni žarki, in tam v vrhu velike jagnjedi stoječe v vrtni meji je zvižgal cikovec svojo melodijozno pesem, da se je glasno razlegala od brega do brega.

„Kako lepo je nocoj!“ šepnila je deklica poluglasno in zrla za ptičkom, ki se je v jednomér žgoleč gugal na vrhovni jagnjedini vejici.

„Lepo je, krasno!“ ponovil je koncrist; a njemu ni bilo mnogo do te lepote, do solnčnih žarkov ali do ptičjega petja; njega je naudajala le misel, da se morebiti sedaj bliža prilika, ko bode mogel razodeti deklici svoja čutila, svojo — ljubezen.

„Sedaj, ali pa nikoli!“ ponovil si je v mislih, da se ohrabri.

Čolnič je plaval sedaj za krajem v polumračni senci košatih bukovih vej, ki so molele daleč nad vodo; breg je bil tam gosto zarasten, med grmovjem pa se je vila ozka stezica, bližnjica med Borjem in Drenovim, katere se je redkokrat kdo posluževal.

Milica je še vedno vsa navzeta te mirne, večerne lepote, molčé zrla pred sé, koncrist pa je položil veslo čez čolnova roba, in pustil, da se je zibal čolnič sam, kakor ga je zaganjal lahni vétríč.

Mladi mož je bil v zadregi in ni védel, kako bi pričel pogovor, da bi ga zasukal potem na pravo stran.

„Oh, kaj bom iskal ovinkov!“ dejal je sam v sebi, in takoj potem, kakor plavač, ki mora z visokega odra skočiti v vodo, s trenutno hrabrostjo nagnil se naprej in šepnil tako ljubeznivo, kakor mu le bilo moči: „Gospodična Milica!“

Deklica se je začudena ozrla vánj.

„Gospodična Milica!“ ponovil je koncrist pogumneje, kajti z raštočim mrakom vred rastla mu je tudi hrabrost.

Nasprotno pa se je deklice lotil lahek nemir.

„Česa želite?“ vprašala je naglo — „ali nečete več veslati?“

„Bom veslal — takoj!“ Toda prej mi dovolite le jedno besedo, in, gospodična — saj ne boste nejevoljni náme . . .“

„Nejevoljna? Zakaj?“ odgovorí ona, a nemir ji je vedno bolj rasel; zrla je pred sé in s prsti trgala rožo, ki jo je nosila ves čas s seboj.

Ali oba sta bila tako prevzeta, da nista čula lahkkih korakov, ki so prav sedaj zašumeli po stezi, skriti za obrežnimi drevesi. Mož pa, ki je tu prihajal, ugledal je takoj ona dva in obstal kakor kamen za debelo bukvijo, komaj nekoliko metrov oddaljen od onih dveh v čolnici.

Bil je Koren.

„Torej tu sta, samá se vozita v polumraku po vodi! Čemu si še prišel sem, bedak!“ to je bila prva misel njegova. Pokazati se jima ni hotel na noben način — tega veselja ne bi napravil Rudi po nobeni

ceni. „Saj bosta na drugo stran odveslala in potem odidem v grad! Morebiti bom imel nocoj še priliko in dolžnost — čestitati,“ dejal je pikro sam v sebi, in se še bolj pritisnil k deblu. Tako je moral čuti pogovor onih dveh, ker čolnič se ni ganil izpod obrežnih vej.

„Ker bi Vam rad nekaj povedal! Gospodična Milica, že davno sem iskal prilike, da Vam odkrijem srce svoje — Milica, jaz Vas ljubim!“

Hotel jo je prijeti za roko.

A deklica je burno vstala s svojega sedeža, tako, da se je lahki čoln nevarno zazibal in je ona z glasnim vsklikom sedla zopet na klop koncipistu nasproti. Temna rudečica ji je zalila lice in s težko sapo je iskala besed, katerih pa ni premogla.

„Ali sem Vas razžalil, gospodična!“ vprašal je z zamolklim glasom koncipist. Niti misliti si še ni mogel, da bode dekle njegovo snubitev kar odbilo.

„Veslajte vendar nazaj k bregu!“ velela je osorno, da se je Ruda skoraj prestrašil tega glasu, katerega v mladi, neiskušeni deklici niti pričakoval ni. A ta upor ga je tudi razburil.

„Ne prej, predno ne vém, pojdem li kakor najsrečnejši ali najnesrečnejši človek od tod,“ dejal je patetično.

„Oh, moj Bog!“ klicalo je dekle in solze so ji silile v oči. Sedaj se je v istini bala koncipista.

„Ne, ne, gospodična! Vi me strašite! Le jedno besedico mi privoščite, hitel je on in jo sedaj res ujel za roko, katero je poljubljal. „Se li smem nadejati — da me uslišite?“

„Ne!“ dejala je kratko in rezko, in istrkala roko iz njegove.

Pri tem se je bil čoln z vednim guganjem približal bregu ter s sprednjim koncem trčil ob bukev, za katero je stal Koren, tresoč se po vsem životu od radosti in hrepenenja, da bi skočil v čoln, in prijel Rudo za vrat.

A sedaj se ni mogel več premagovati.

Prijel se je bliskoma z levico za močno vejo, ki je molela nad vodo, zavihtel se z brega in desno nogo postavil v čoln.

„Dajte mi roko, gospodična Milica!“ dejal je z glasom, kateri se mu je od razburjenosti tresel — „tu ste varni, in stopite sem na breg!“

Učinek te njegove nenadne prikazni je bil nepopisljiv. Deklica se je obrnila z glasnim, prestrašenim vsklikom, a spoznala je takoj Korena in se isti mah oklenila rešiteljeve roke. Pa tako je ni mogel postaviti na breg; prijel jo je naglo čez pas, in zavihtel se ž njo vred s krepkim odskokom na breg. Čoln s koncipistom, kateri od jeze, iz-

nenadejanja in recimo tudi od strahú ni mogel ziniti besedice, pa je zavoljo Korenovega odskoka zdičal bliskoma proti ribnjakovi sredini.

Ves ta tragikomični prizor se je vršil v par trenutkih.

„Oh, hvala, hvala Vam!“ hitela je Milica, še vsa razburjena.

„Dovolite, da Vas spremim do grada! Gospod Ruda bo že za nama prišel!“

„Se mu li ni nič zgodilo?“ vprašala je naglo deklica, ker v bližini ni bilo sledú o čolnu in vse tiho po ribnjaku.

„Tam veslá — gledite!“

In res se je bližal koncipist že drugemu bregu, kjer je naglo izstopil in hitel tema naproti. Bil je silno srdit.

„Oh, Vi ste naju zalázovali in poslušali, gospod Koren!“ sikal je med zobmi. Videti je bilo, da je izgubil vso moč, zatajevati se in premagovati.

„Sami véste, da govorite neresnico!“ zavrne ga Koren; „slučaj me je pripeljal sem — k sreči gospodične!“

Sedaj se je koncipist ohladil.

„Haha, kaj pa mislite? In Vi — Vi gospodična?“

V tem trenutku se je čul iz vrta glas gospé Bolétove, ki je klicala hčerko.

„Ali greste k nam?“ vprašala je ta naglo Korena.

„Grem, ako dovoljujete!“

Hitela je dalje po peščeni poti.

Koren pa se je obrnil k Rudi.

„Ako česa še želite od mene“ — šepetal mu je, „potem počakajte malo tu; — ali se pa pozneje vrneva. Pomočim Vas parkrat z glavó navpik v ribnjak, da Vas nekoliko ohladim.“

Koncipist ni zinil odgovora. Domislil se je, da je v čolnu pozabil klobuk, ter šel naglo pónj.

Nazaj prišedši je uvidel, da brez slovesa pri gospé Bolétovi ne sme in ne more od tod.

Šel je torej za onimi v grad, in akopram je takoj uvidel, da Boléška ne ve ničesa o nocojšnjem dogodku, in da se tudi Milica in Koren védeta, kakor bi se ne bilo nič pripetilo — poslovil se je vendar kmalu. S Korenom ni hotel skupaj domóv.

(Dalje prihodnjič.)

Odgovor na Štrekeljevo kritiko moje slovnice.

(Dalje.)

17. Ne vem, kje je našel pretresovatelj glagol *sosidati* v tej obliki. Če morda kje stoji, onda je tako imenovana tiskarska pomota. Med tiskarske pomote pa štejemo take pomote, ki so ostale v knjigi proti volji pisateljevi. Znano je namreč, da je tiskar pri takih pomotah celo nedolžen in da je kriv le pisatelj sam, ki ni popravil ob pravem času. In glede takega pregledanja so pretresovateli, rekel bi, jako plemeniti in priznavajo navadno za tiskarske pomote vse one pregreške, ki so se vrinoli v tisek, če se o pisatelju le sme soditi, da jih ni navlašč dal tiskati, ampak da jih je samo spregledal, ter bi jih popravil, ko bi ga ne prevarilo slabotno človeško oko. Na to stran so, rekel sem tedaj, pretresovateli jako plemeniti ter dopuščajo tiskarske pomote v onih slučajih, kjer se pri pisatelju sme podstaviti toliko vednosti, da bi kaj takega sam rad ne pustil v tisku, ko bi pri popravi bilo njegovo človeško oko dovolj bistro in zbrano. Te plemenitosti baš naš pretresovatelj nima, ampak ne prisoja mi še ni vednosti sklanjatve, nego v svoji ostrosti mi podčrtuje o na prilogu vršečo djanje in, da se daleč vidi, napravlja še tablico z latinskim napisom sic in še klicaj zraven. Takemu nezaupanju nasproti mi je pač težko upati vere, sicer bi trdil in prosil, da se mi verjame, da je *sosidati*, če kje tako stoji, le tiskarski pregrešek, t. j. da stoji m. sezidati in sicer v tej slovnici tako proti moji volji. Tem večje vere pa zato pričakujem, če trdim, da *sostavi je* res stoji po moji volji. Jaz sem skoval iz besede *st av der Satz* novo besedo *sostav der Mitsatz* in iz tega *sostavi je* eine Gruppe von Mitsätzen, das Satzgefüge, in skoval sem jo s polno priponko, da se ji vidi na licu, da je skovana. Ko bi se svetu poljubilo spustiti jo v se, bode si uže perotnico i sama odglodala.

18. Sabljo damascenko mi popravlja pretresovatelj v sabljo damaščenko. Jaz bi rad mislil, da se je tu pretresovatlju vlezal kak tiskarski pogrešek, kajti tudi pretresovateli niso prosti te nezgode, kakor kaže str. 182, kjer so se v vr. 18. pritepli samostalniki na mesto samoglasnikov. Tukaj bi tedaj jaz tudi mislil, da mi hoče pretresovatelj popraviti damascenko v damaščanko. Ker se pa pretresovatelj jako čudi moji obliki, mislim, da je on svojo navlašč tako zapisal, kakova da je. Jaz branim svojo obliko tako: damascenka: damascēnus, a, um kakor kristjanka: christianus; ko pa bi hotel izvajati iz Damascus: Damask po podstavni obliki * Damask-jan Damaščana, bila bi sablja damaščanka. Da je c pred ě, ki mu odgovarja grški η

in slov. č, mogoč in pravilen, nasproti pa č nemogoč in nepravilen, o tem učijo glasniška pravila. Toda o teh se zmeniva poznej, ko prideva do njih.

19. Mesto napolnitev beri napolnjenost. Napolnjenost pa znači nekako stanje, kar je tu nemogoče; glagoli značijo baš le napolnitev. Glede passivnega pomena prim. prositi si časne osvoboditve zakon dovoljuje itd. Levstik v nauku sl. žup.

20. Rodilnik mesto tožilnika se stavi na možkih samostalnikih. Tu je v istini le roditeljski oblika, ki je na besedi, ne pri njej.

21. V razliko prednih prestavlja pretresovatelj zum Unterschiede der vorhergehenden, Nemec bi rekel zum Unterschiede von. Toda ta prestava mi služi. Če more Nemec rabiti tu objektivni genitiv, smemo ga gotovo mi, kajti polje objektivnemu genitivu je v slovanskem širše nego v nemškem.

22. Zakaj pa trojen mesto trojni spol? Saj bi tudi v nemščini rekli das (bekannte) dreifache Geschlecht, alle drei Geschlechter.

23. Opazko k § 121 pa imam celo prepisati, da se pretresovatelj prepriča, kako mi dela krivico. Pretresovatelj navaja: „imena značijo stvar ali pojem za se in so pregibna; nepregibne besede pa značijo kako razmero pri glagolu ali prilogu, ali razmero v stavku med členi in razmero med stavki.“ Na to pa pristavlja: „Kaj to pomeni? Ali spada glagol k imenom ali nepregibnim besedam?“ Na to prašanje si pač dobrohoten pretresovatelj sam odgovori, če rači v spominu držati izmed prednjih 6 vrstic prve tri vrstice, kjer stoji, da sta glagol in ime prve važnosti in da so se iz njiju razvila vsa ostala plemena. V prvem odstavku tega § je tedaj govor o glagolu in imenu, drugi odstavek ima na dalje razdeliti imena in zaimena, tretji odstavek pa še ostala plemena. Kako je tedaj opravičeno tu med nepregibne besede hoteti subsumirati še jedenkrat glagol, če je nepregibnim besedam istinsko nasprotje glagol in ime, pridajmo še in recimo glagol in pregibno ime? Nekoliko dobre volje od strani čitatelja ima pričakovati pač vsak stavek!

24. Kar se tiče primera: ali grmi ali se zemlja trese, naj pretresovatelj rači pomisliti, prvič, da smemo srbske stavke sloveniti, drugič da so tudi prašanja disjunktivna.

25. Ločilnih števnikov skoraj ni umeti bez Miklošiča (§ 134). Pač ne bi vedel, kaj bi se v tem § ne moglo umeti. Ravno tako malo mi je zapopasti, zakaj bi kdo § 136 ne mogel razumeti; komur je pa tu stvar nova, ta naj pogleda § 70, 71, 72.

26. Pretresovatelj pravi, omenjam pre nenavadni skoro, opuščam pa navadni skoro, skoraj. Skorom stoji pod mestnikom in zato tam ni oblike skoro niti skoraj, ker pod mestnik ne spadata, kajti prva je tožilnik, druga pa roditeljski. Zadosti pa je, mislim, pod roditeljskim in

tožilnikom sličnih oblik, ki so v stanu učencu razjasniti tudi še n a v a d n o obliko skoraj in skoro. Slovnica ni slovník.

27. Glede boritve proti govornim in pismenim spakam naj zadostuje opomnja, da učitelj naprej ne more vedeti, kaj in kako bodo učenci grešili. Če pa grešijo, ima jim učitelj pokazati v slovnici pravilo. Če kdo dvomi vsled postavljenih opazk in razlag, kako se naj sedaj piše, temu svetujem, naj se drži paradigmat.

28. Glede deležnikov pomisliv, pridelav imam v knjigi sami na str. 121 primer iz Levstika.

29. Izmed predlogov, kojih raba je pretresovatelju na sumu, sta sled, posled prepisana iz Miklošiča.

30. Pretresovatelj dvomi, da bi se mogel o krajšati v *o*, zato se bori tudi proti Miklošičevi razlagi tok Futteral Scheide des Schwertes (Valj. prip. 66) iz (*vo*-) *tek*- (*noti*) ter predlaga razlago iz teči currere. Poglejmo. Lat. acc. sing. lupum razlagajo iz lup-o-m : gr. λύω-ν, slov. vl-ek- iz vl-ekō-m. V obliki vl-ek- tedaj stoji zadnji *o* mesto *o*. Za korenski slog bi jaz ne dvomil, da je ostal v besedi *tekati* texere *o* mesto *o*, tako tudi v besedi *solati*; sicer bi poprek morali dvomiti, da se tu sme pisati *o*, ker se pričakuje *o*; toda mislim, da še nihče ni dvomil, da je *o* tu pristen in zato stoji mesto *o*, t. j. mesto trdega vokala *a*-vrste. Da je takih korenskih glagolov malo, je sicer res, kajti korenski glagoli imajo v korenskem slogu tu navadno *e* ali če je *e* uslabljen, imajo *o*. Pa tudi korenskih glagolov, ki bi imeli v korenu samoglasnik *o*, je primeroma prav malo. Ali da jih ni, se ne more reči, ker imamo bod-em, sop-em morem, poljem, koljem. Tok Futteral, Scheide pa iz tek- currere razlagati ne moremo, ker se pojem ne vjema. Tok iz tek- je Lauf, Fluss, primeri po-tok, a ni Futteral, Scheide, kamor se kaj (meč) vtakne, zato jaz verjamem Miklošiču.

31. „Kaj pomeni pisava jerì jerù?“ Miklošič v knjigi I³ p. 19, B. 1 in 3 in p. 149, 1. uči, da so pismenke *o*, *u*, *m* imenovane v imenih jer^o, jer^u, jer^m z ono pismenko, ki stoji ob konci in sicer zato, ker imenovane pismenke v začetku ne stoje. Naglaske sem res dodal jaz, želeč, da se naglašena pismenka v izgovoru tudi povzdigne.

32. „I (iže) se ne krepi v *č*, *oj*.“ Tako pretresovatelj. Poglejmo: bi-ti: boj, po-či-ti: po-koj, li-ti: loj lěvati, pi-ti: poj-iti, ri-ti: roj, si-jati: pri-soj-na stran, tri: troj, po-vi-ti: po-voj, vid-ěti: věd-a, vis-ěti: vės-iti, zi-jati: po-zoj, u-ži-tek: goj-iti. I se tedaj krepi v *oj* in *č*. Kar pa dalje stoji, namreč tudi *u* se ne krepi v *u*, *ov*, pa je pomota ali tiskarska ali pretresovateljeva, kajti v moji knjigi ne stoji *u*, ampak *y* se krepi v *u*, *ov*.

33. „O mehke *a* dozdej še ničesar nismo čuli; *u* je bil mehak, *a* pa, ki je iz njega postal, ni več mehak.“ Tako pretresovatelj. Ali je *a* tudi mehak ali ne, o tem se kmalu zmeniva pri oni točki, kjer bo govor o glasniku *č*.

34. Pretresovatelj pravi: „Da se v *a*-vrsti (§ 3, 3) *u*, ki je bajè okrajšan, zateguje v *y*, podkrepljeno je pač s premalo dokazi, da bi se to pravilo smelo jemati v šolsko slovnico. Miklošič sam podaje v vzgledih I² 79, ako jih primerjamo z vzgledi na str. 142 in nasl. dosti takega, kar potrebuje preiskavanja in potrdila.“ Na to odgovarjam, podaljšatev *u* v *y* potrebuje slovnica v *a*-vrsti, da razjasni oblike *do-tāk-nem* : *do-tyk-am*, *v-tāk-nem* : *v-tyk-am* itd.; sicer pa tu vse ponavljam, kar je bilo rečeno gori pod brojem 30.

35. „Tudi ni *č* zateza iz *oj*“. To ima pretresovatelj prav. Ta ti-skarska pomota je tudi popravljena na strani 203, kar pretresovatelj morda ni opazil.

36. „Sploh je vsa tablica prenejasna.“ Tudi jaz sem bil tega mnenja, zato pa sem dodal dva §§ razjasnil, t. j. § 4. o stopnjah in § 5. o po-daljšatvi.

37. „Miklošič je imel dobre razloge, zakaj je razdelitev v tri vrste še obdržal, ko je uže novejša veda ni več priznavala v popolni meri; go-tovo pa je Miklošičeva razdelitev za šolo boljša in preglednejša, nego Šu-manova hipoteza.“ Tako pretresovatelj. In kaj je pomen teh besed? Jaz imam tri vrste *a-i-u*-vrsto, in Miklošič tudi tako: *A, i, u* sind die drei Grundpfeiler des Vokalismus der arischen Sprachen Dies lehrt die Sprach-wissenschaft in Uebereinstimmung mit der Physiologie. Alle übrigen Vo-kale sind aus diesen drei entstanden I., p. 1. vr. 1. Te jasne in prepri-čanja polne besede, ki jih stavi Miklošič svoji knjigi na čelo, bodo se menda svetile dalj časa, nego novejša veda. Jaz sem svojo tablico prepisal iz Miklošiča in sicer stopnje za *a*-vrsto iz str. I² 183, za *i*- in *u*-vrsto, iz 184, za podaljšanje iz 185; kje je tedaj Šumanova hypotesa?

38. Po katerem pravilu stoji v slovenski podstavni obliki **g* *elt*, **gert g* pred *e*?

39. Opazka, da so *o*, *e* v obče uže dolgi samoglasniki, pa ni res-nična, pravi pretresovatelj. Za moje namene je resnična, kakor kaže moj pristavek, ki se glasi: zato ostajajo tudi na glagolih opetovalnikih. Mi imamo namreč voliti med oblikami *poročiti*: *poročati* in *poračati*. Katera oblika je pravilna in zakaj?

40. Če *zov*-ne stoji mesto *zov*-, zakaj pa ni opetovalnik **zavam*? Nadalje, zakaj pa stoji n. p. našemu *plov-em* nasproti gr. πλέρω? *Plov-em* pa stoji menda na isti stopnji, na kateri *zov-em*.

41. Visoki*) *ě* se mehča v *i*. Tako ima slovnica. Proti tej trditvi se obrača pretresovatelj z naslednjo besedo. On pravi: „*ě* je vedno visok in uže tako palatalen vokal, torej mu mehčanja ni treba; taki izrazi“, dostavlja pretresovatelj ostro, „ki le motijo in vrhu tega še kaj napačnega povedajo, morajo se prepoditi iz šolskih knjig“. To je vsaj jasna beseda in kaže globoko prepričanje, neupogljivo in trdno kakor jeklo. Kako pa se vjema s tem Vašim prepričanjem, gospod pretresovatelj, če v 14. vrstici niže pišete to-le: „*ě* se za mehкими soglasniki spreminja zdaj v *a*, zdaj v *i*.“ Kaj pa je to, *ě* se spreminja? Tedaj vendar spreminja! Tudi vzrok je povedan, zakaj se spreminja, ker je rečeno za mehкими soglasniki. Kar tedaj Vi gori grajate in podite iz šolskih knjig, učite tu sami. Jaz pravim *ě* se mehča, Vi pa, *ě* se spreminja. Imava tudi isti vzrok. Jaz pravim po nebnikih, Vi pa, za mehкими soglasniki, kar je tukaj isto. Razložek je le v izrazu spreminja in mehča se. Vam se zdi, da ta prikazen ni mehčanje. Kaj pa je? Saj bomo smeli tej premembi dati tudi kako ime. Prikazen je ta, da prehaja *ě* po mehких soglasnikih t. j. zaradi mehких soglasnikov ali nebnikov v *i*. Besedo za mehкими soglasniki rabite Vi, odobrujete zato menda — dovolite, da se poslužim tu Vašega izraza — nehoté ime mehčanja, če pravite vpliv mehких soglasnikov je vzrok naši prikazni. Za mehкими soglasniki tedaj se spreminja *ě* v *i*, za trdimi pa ne. Kakor se tedaj o po nebnikih spreminja v *e*, isto tako *ě* v *i*. To kažejo stsl. paradigmati gradě: maži, graděhъ: mažihъ, selě: polji, selěhъ: poljihъ, primeri selo: polje, selomъ: poljemъ; jednako tēmъ: jimъ, tēma: jima, tēmi: jimi, primeri tomъ: jemъ. Tako tudi v nsl. s tēm: ž njim, čim, prim. čim bolje, tem bolj, s tēmi: ž njimi, primeri komu: jem u. Res da je *ě* za se uže nekoliko mehek in je v stanu omehčati pred seboj stoječi goltnik v sičnik, zato v stsl. recěte iz rek-, potocě: potokъ; toda najviše stopnje mehkobe še ni dosegel, sicer bi se ne mogel spreminjati še dalje za mehкими soglasniki. Ima pa *ě* nekako slično mehkobo proti *i*, kakovo ima *c* proti *č*, postavim *c* v stsl. imperativu recěte in *č* v indikativu rečete. Tudi v teh besedah sta *c* in *č* oba mehka soglasnika proti trdemu *k*, a mehka v različnih stopnjah; tako tedaj tudi *ě* in *i*. Toliko o tem. Ker se *ě* spreminja tudi v *a*, imenujem tudi *a* v teh enakih in sličnih slučajih mehek, n. p. ž(ě) gem: pri-žig-am in tudi pri-žag-am, recimo, luč. V stsl. je tu misliti na več slučajev, n. p. kažete zraven kažite, bijate zraven biite. Tu je tedaj odgovor na ono vprašanje, ki sem ga dolžen ostal pod našo točko 18. in 33. Znano je, da smatra Miklošič naš *a* za izvirnega, zadostuje pa po-

*) Op. Za pretresovatelja naj bo omenjeno, da je izraz visok tukaj epitheton ornans.

vdarjati, da stoji ta *a* po mehkih soglasnikih v vspeledju z *i* ali pa v vspeledju z *ě* po nepalatalnih soglasnikih.

Kar se tiče oblik začinjati začénjati, pa je sklep pri Miklošiču na str. 54 I² inačičen, nego ga predstavlja pretresovatelj. Pretresovatelj trdi, da je začénati prvotna oblika in da je iz te postala oblika začinati. Miklošič pravi, da je *a* prvoten, t. j. v onih slučajih, kjer se menjata *a* in *ě* ali *i*, je *a* prvoten, zato mu je pijate ali kažete prvotnejša oblika, nego pletěte recěte in nego piite kažite. Da postane *i* iz *ě*, stoji pri Miklošiču I², 121, da pa bi mogel tudi *ě* v stsl. kje stati po *j*, *š*, *č*, *ž*, tega nima Miklošič v vseh svojih knjigah nikjer. Na opak na str. 54 I² pričakuje Miklošič po sliki raběh na mehkih deblih le *krajah, kar se pa nikjer ne nahaja, pač pa so oblike pečalo zraven obrětěl, rožan zraven vlasěn, žavati mandere zraven bolj navadnega živati, krepečajši zraven dobrějši. Po stsl. glasniških pravilih zato *ě* nikjer ne stoji po nebničkih, ampak le *a* ali *i* v vspeledju z onimi oblikami, ki imajo *ě* po nepalatalnem soglasniku. Zato se jaz čudim nsl. oblikam za-čénjati pre-žěvati itd., ter pravim, da bi bilo pravilneje začinjati, preživati, kakor imamo tudi prižigati. Ali seveda jezika ne smemo popravljati, pa reči smemo, te oblike in besede, ki imajo po palatalih *ě*, so čudne, ker se pričakuje *i* ali *a*, jaz sem rekel potvorice so, ker so menda potvorjene po oblikah s trdimi soglasniki, n. p. vršěti po trpěti, krajěh po roběh, začénjati po oplětati. Pri tem prašanju sem se mudil dalj časa, potrebno je bilo braniti moje stališče proti neopravičenim trditvam. Pretresovateljeve podstavne oblike jām in k²ān ne dokažejo ničesar, za tega del ne, ker tem oblikam odgovarjajo na slovanskih tleh le oblike jem- in čen- in iz teh oblik dobivamo po slov. glasniških pravilih v opetovalnikih le osnove jima-, čina-. Ko bi pa v obliki k²ān- na slovanskih tleh *k* ostal, ker sicer ni mogoče, bila bi opetovalna osnova čena- ali pa kana-, zadnja, če hočete podstavljati obliko kon-.

(Konec prihodnjič.)

Slovenski glasnik.

Nove knjige slovenske. — Tisočletnica Metodova. Spisal duhoven ljubljanske škofije. Cena 10 kr. V Ljubljani 1885, 8, 32 str. Izdal in založil odbor za priredbo vlaka na Velegrad in v Prago. Tisk „Narodne Tiskarne“. —

Ko smo dobili v roke to knjižico ter jo začeli brati, vzbujala nam je pri vsakem novem naslovu posamičnih oddelkov vedno večjo pozornost, in nismo je mogli dejati iz rok, dokler je nismo vse prečitali, in ob konci smo vzdihnili: Deo gratias! Tako se piše za ljudstvo, tako za mladino; blažena roka, ki je to napisala! Però, ki zna s svojo prozorno pisavo tako um razsvetljevati in ob jednem srce prešinjati

s sveto navdušenostjo, ne smelo bi mirovati, nego naj bi večkrat užigalo iskro domovinske ljubezni. Ne vémo, ali bi se bolj čudili umnemu izboru ogromnega gradiva iz življenja sv. blagovestnikov, ali jasni obravnavi na podlagi dosedanjih preiskav, ali pa krasnemu jeziku, ki gladko teče kakor bister studenec po zeleni livadi. Nismo še kmalu imeli v rokah knjige, kjer bi se nabožno-narodni čut izražal v takem lepem soglasji, kakor ravno v ti spomenici. In baš to ugaja najbolj značaju našega pobožnega naroda. V vsi svoji popularnosti ima spis vendar toliko novostij, da bo tudi izobražena in zvédenca v zgodovini slovanskih blagovestnikov prijetno iznenadil in zanimal.

Naloga vsacega domoljuba je skrbeti za to, da se te prelepe knjige kar največ razpeča. Imovitim rodoljubom je pač tu najlepša prilika, da omislijo po stotine te knjižice ter ž njo oveselijo šolsko mladino. Ker se ravno zdaj skoraj povsod sklepajo ljudske šole, ne vémo boljših daril za našo mladež ob Dravi, Savi, Kolpi in sinji Adriji, nego „Tisočletnico Metodovo“. Rodoljubi, posebno čestita duhovščina, hitro sezite po nji! Saj stoji samó 10 kr. Kar bi utegnili motiti, je prevelika oblika; a vsak razboren čitatelj bo takoj védel, da se je morala vzeti taka oblika iz tehničnih uzrokov zaradi treh lepih in primernih podob. —n.

— Zgodovina fará Ljubljanske škofije. Izdaje A. Koblar. Drugi zvezek: Zgodovina Nákelske, Dupljánske in Goriške fare. Založnik Anton Koblar. V Ljubljani 1885, 8, 190 str. Cena 80 kr. —

Proti koncu meseca julija smo prejeli lepo knjigo, ki spričuje pravi smoter, po katerem hrepeni nekaj mlajših duhovnikov ljubljanske vladikovine. Z donajanjem in objavljajanjem takih podatkov bode sploh še le mogoča cerkvena zgodovina naših slovanskih škofij. Zato moramo hvalo védeti g. Koblarju, da se tudi po izpremenjenih okoliščinah, kakor potrjuje kratek „predgovor“, ni ustrašil ni truda ni stroškov, ki jih prizadeva tako podjetje. — V tem zvezku se objavlja: III. Zgodovina Nákelske fare. Spisala Ivan Vrhovnik in Anton Koblar, kapelana. V Lj... Natisnila Klein in Kovač (Eger). 1885. Str. 1—120. — IV. Zgodovina Dupljánske fare. Spisal Ivan Vrhovnik, kapelan. V Lj... (ut supra). 120—148 str. — V. Zgodovina Goriške fare. Spisal Ivan Vrhovnik... (ut supra). 148—170 str. Dalje pa so „Priloge k zgodovini Nákelske fare“.

Pri vseh se razpravlja v posebnih oddelkih: 1. Topografični in statistični opis fare; 2. Farne zgodovine starejša in nova doba ali sploh zgodovinske črtice ob ustanovitvi in usodi fare; 3. Cerkve; 4. o farnih poslopih; 5. Duhovni pastirji; 6. odlični možje v dotičnih farah porojeni.

Strokovnjaško oceno prepuščamo kakemu zgodovinarju; nam, navadnemu čitatelju pričujoči zvezek zeló ugaja, naj se oziramo na razredbo in obdelavo tvarine, katero s tako raznih stranij zbrati, ni majhen trud, ali na krepki, jedernati zlog in čisti, lepi jezik, v katerem se nam opisujejo vsi predmeti. Tako lepa proza, kakor v ti zgodovini, nahaja se le redko v našem slovstvu. Kako primerno zna pisatelj vplesti med pripovedovanjem citate iz naših pesnikov, iz narodnih pesmij in pregovorov, kar bralcu kaj prijetno odmeva v srci, da se čuti na domači livadi! Zgodovinar, jezikoslovec, statistik, duhovni pastir, učitelj... vsak najde tu zanimivih črtic. Poročevalcu posebno ugaja naglaševanje topografičnih imen ter njih izgovarjanje, ker le na ta način, ako zajemamo iz ust narodovih, morejo napósled jezikoslovci določiti slovnično pravilno pisavo imen, katera so nam nevéšči ali zagrizeni birokrati po raznih uradih grozno popačili. Na ta način

bi dospeli do zanesljivega zemljepisa slovenske dežele, katerega oskrbeti bi gotovo ne škodovalo naši Matici.

Iz vseh opazek se vidi, kako vestno je pisatelj povsod nabiral kakor pridna bučelica in nam je naposled res podal spis, ki ugaja kakor sladek med. — Podatki o slavnih možeh, kakor o Karbonariji, o škofu Legatu . . . lahko koga vsposodbude, da še kaj drugega objavi iz njih življenja. O dr. Karbonariji bi pač utegnil kak rojak na Ruskem kaj zvédeti. — Cena knjigi se zdi visoka, a kakor smo zvedeli iz zanesljivega vira, bode založnik, ako se spečajo vsi odtisi, katerih je le nekaj stotin, komaj pokrili dotične troške. Vsak zaveden rodoljub naj si naroči to izvrstno knjigo, katero s temi vrsticami prav toplo priporočamo. — n.

— Mariborske „Ljudske knjižnice“ 11. snopič nam prinaša tri ljubeznivo pisane povesti, katere je češki spisal Alojzij Jirásek in prav lepo poslovenil A. Sattler. — 12. snopič obseza tudi tri povesti: „Sila“, katero je po H. Konsjansu poslovenil H. Majar; „Davoriša“ po (?) poslovenil H. Majar in „Skopuh“ po V. Štulci iz češčine preložil Leopold Gorenjec. — V 13. in 14. zvezku nam je pa g. B. Krek, sin znanega učenjaka in vseučiliškega profesorja g. dr. Gregorja Kreka, s finim ukusom in srečno roko zbral petdeset najlepših narodnih pravljic in pripovedek.

— Kranjska mesta. Po raznih virih sestavil P. Florentin Hrovat, vodja deške šole. Z nekaterimi podobami. Tiskal in založil J. Krajec, Novo Mesto 1885, 8, 136 str. Cena? — Z velikim zanimanjem smo brali zadnja leta v Tomšičevem „Vrtci“ opis kranjskih mest, katerega je ravno tako spretno, kakor temeljite sestavljal in priobčeval frančiškanski pater, č. g. Florentin Hrovat v Novem Mestu. Naravno, da ti članki, namenjeni šolski mladini naši, niso strogo znanstveno pisani, vendar obsežajo v sebi toliko zanimivih podatkov in tako lepo okroženo zgodovinsko sliko vsakega kranjskega mesta posebe, da jih rad čita tudi odrasel človek; kaj pa še le mladina, ki hrepeni poznati zgodovinske dogodbe preteklih časov! Zdaj je te lepe članke g. pisatelj izdal v posebni knjigi. Opisanih je vseh štirinajst mest dežele kranjske, namreč: Ljubljana, Kámenik, Kranj, Loka, Radovljica, Idrija, Lož, Višnja Gora, Novo Mesto, Kostanjevica, Krško, Metlika, Črnomelj, Kočevje. G. založnik Krajec je knjigi pridejal pet lepih slik, ki nam kažejo Kámenik, Novo Mesto, Kostanjevico, Krško in Metliko. Knjiga ni samó zabavna, ampak ima tudi veliko vzgojevalno vrednost. Čim bolje bodo naši otroci poznali domovino svojo, tem iskreneje jo bodo ljubili. Zatorej želimo knjigi, da se je kar največ razpeča, zlasti v nobeni šolski knjižnici bi je ne smeli pogrešati.

— Mladini. Spisal Miljenko Devojan. Tiskal in založil J. Krajec v Novem Mestu 1885, 8, 90 str. Cena? — Ta lepa knjiga, pisana s čutečim srcem in gorko ljubeznijo do mladine slovenske, obseza dve ljubeznivi pésemci „Materino oko“ in „Mati“ in šest mičnih povestic: „Hrómi Jurij“, „Petričev Blažek“, „Stanko“, „Na sveti večer“, „Sestri“, „Božidar“. Knjižica, ki je tudi v jezikovnem oziru dovršena, bode dobro došla ljudskim šolarjem našim. — Obe knjigi, „Kranjska mesta“, kakor tudi „Mladini“, natisnil je g. založnik J. Krajec z velikimi črkami na močan papir ter jih tudi solidno vezal, kar obe še boljše priporoča.

Vodnikov napis iz leta 1814. V zadnji številki „Ljubljanskega Zvona“ sem na 424. strani pripovedoval, da so imele tarče na ljubljanskem strelišči pri slovesnem, v spomin pariškega mirú osnovanem streljanji l. 1814. slovenski, najbrž Vodnikov napis. G. Levstik me je te dni prijazno opozoril, da se dve taki tarči še hranita na novem strelišči ljubljanskem pod Rožnikom. Ako ondu stopiš

v dvorano ter se z obrazom obrneš proti cesarjevi podobi, lahko ti je opaziti v zadnjem desnem kotu dve stari tarči, obe popolnoma jednaki. Sredi tarče je naslikano svetovno oblo, nad njim golob z oljčno vejo v krempljih, in pod oblom stojita Kranjca in Kranjec, pod katerima se bere letnica 1814. Zgoraj so v polukrogu zapisani verzi:

Od Refhen je fvet
Shelesnih nadlog

Smo Fronzovi fpet,
Sahvalen fi Bog!

Iz tega še vidi, da je ta napis Vodnikov v „Carnioliji“ l. 1839. na 87. strani napčno naveden.

Verzi, ki se beró na traku, shranjenem v deželnem muzeji, slovejo avtentično takó:

Pubizhi, punzhike
Pulte marjétiže,
Slatize, svozhike
Danf mirov je gód!

Trófili. vénzhalí
Gas Premagávzhovo
Mil'mu porezhemo
Sdrav dôfhel, Fronc, bod!

Spletajte vénzhike,
Shmarnize, kókale,
Krefnize, pojdemo
Mirivzu napróti!

Tvoje fmo zvétice,
Se ti poklónemo,
Ponishno prósimo
Smil se firot!

Fr. L.

Narodni Dom. Ko so pred par leti osnovali odlični slovenski rodoljubi društvo pod tem imenom, polastila se je slovenskega občinstva velika navdušenost. Ideja, zgraditi v slovenskem osredji, v beli Ljubljani, narodni hram, pala je na rodovitna tla. Močno so se jeli takoj zánjo zanimati. Snovale so se veselice, katerih čisti dohodki so bili namenjeni zakladu za zgradbo „Narodnega Doma“. Odbor je priredil veliko loterijo, pri kateri se je razprodalo nad 30.000 srečk, in katera je prinesla bajé blizu 15.000 goldinarjev čistega dobička. Nabirali so se prostovoljni doneski, bodi si v pravičnih letnih in mesečnih svotah, ali pa kot posamična darila. Po vseh teh različnih potih je narastlo dosedaj premoženje „Narodnega Doma“, kakor povzemamo blagajnikovemu poročilu v zadnjem občnem zboru dné 31. maja t. l., na več nego 37.000 goldinarjev.

Svota je, ako pomislimo, da smo Slovenci le ubog narod, sicer precéj znatna in živo kaže, koliko premore navdušenost za kako stvar; vendar še ni tolika, da bi že lahko razmišljevali, kedaj, kje in kako se bo zgradil „Narodni Dom“. Ne zadostuje še, da se udeležujejo z doneski le nekateri krogi, ideja mora prodreti v širše in najširše kroge, postati mora občna, narodna. Vsakdo naj posveti moči svoje v nabiranje doneskov za národno to podjetje. Ugodnega vspeha smemo pričakovati, ako se za to podjetje žrtvuje vsak posameznik brez razločka. Dolžnost vsakega Slovenca bodi s prostovoljnimi, če tudi morebiti skromnimi doneski bogatiti in množiti zaklad, ki je namenjen zgradbi „Narodnega Doma“. Naloga je velika, delo utrudljivo, vendar izpeljivo in dosegljivo, če se postopa z združenimi močmi. Za jednaka občnarodna podjetja so delovali tudi drugi slovanski narode in jih zvršili le na ta način, da so delovali z združenimi silami.

Spoznavši, da je v dosegu glavnega smotra treba soudeležbe vsega slovenskega naroda, osnovalo je pred kratkim več rodoljubov ljubljanskih „Krajcarsko podružnico Narodnega Doma“. Ta podružnica si je stavila za nalogo, pridobiti vsakega Slovenca za svojega člana. Njen član pa lahko postane, ako plača 1 krajcar na mesec ali 12 krajcarjev na leto. Podružnica si bo prizadevala v vsaki fari dobiti svojih poverjenikov, ki bodo doneske pobirali in jih pošiljali blagajniku „Narodnega Doma“ g. dr. Jos. Starétu v Ljubljano, ki bo vodil podružnične račune

v posebni knjigi in objavljal doneske v vseh slovenskih časopisih. Poverjeniki dobé knjižice z markami. Vsaka knjižica ima na platnicah navod, kako pobirati doneske. Da se namreč olajša poverjeniku nabiranje in kontrola tako malih zneskov, kakor jih pobira krajevska podružnica, daje mu odbor knjižico s krajevkimi markami v roke. Vsled tega nima poverjenik nikake sitne pisarije; prejetih krajevk mu ni treba niti posebe zapisovati, niti posebe hraniti; kolikor mark mu na zadnje manjka, toliko krajevk je prejel, toliko jih mora oddati v Ljubljano. Vsaka knjižica je preračunjena za 100 udov in za jedno leto. Gledé v knjižicah tiskanega navoda sploh velja, da obseza prav préprosto in lahko umevno pojasnilo poverjenikom, da se ozira sploh na vse slučaje, ki so možni pri pobiranju doneskov.

Vsa ta ideja, nabirati krajevske doneske od skupnega slovenstva, je res slovenskim razmeram najbolj primerna. Da je pala na rodovita tla, kaže najbolj živahno zanimanje za to podjetje iz vseh krogov. Že v tem kratkem času, odkar obstoji krajevska podružnica in odkar je pričela delovanje svoje, prijavilo ji je svoj pristop neprimeroma dosti udov. Tudi poverjenikov se je oglasilo že veliko število, celó brzojavnim potem so došle odboru ponudbe od odličnih rodoljubov.

„Narodni Dom“ ima postati ponosni hram vsega slovenskega naroda, središče njegovemu javnemu življenju in dom narodne slovenske zavesti. Ker je pa ta ideja za nas Slovence tolike važnosti in koristi, treba tudi, da jo kolikor mogoče pospešujemo, da se čim preje, tem bolje uresniči. Vsled tega in ker ima postati „Narodni Dom“ konečno lastnina prvega slovenskega literarnega zavoda, lastnina „Matice Slovenske“, opozarja tudi „Zvon“ kakor leposloven list čitatelje svoje in sploh slovensko občinstvo na sredstva, ki bi utegnila pospeševati to blago idejo. Naj torej pridno pristopajo „Krajevski podružnici“, naj jo dosledno in vstrajno podpirajo s svojimi doneski.

E. L.

Versuch einer Geschichte der Botanik in Krain (1754—1883). Zweite Hälfte. Von Wilhelm Voss, k. k. Profesor — V lanskem programu ljubljanske vélike realke nam je priobčil marljivi prof. Viljem Voss jako zanimivo razpravo o zgodovini kranjske botanike; ta spis letos nadaljuje v šolskem poročilu imenovanega zavoda ter nam podaje kratek obris najnovejše dobe botaniške vede dežele naše. Drugi oddelek je razdelil g. pisatelj na več poglavij. V prvem nam riše zgodovino botaniškega vrta ljubljanskega ter nam podaje celó mal načrt njegov. Potem našteva botaniške zbirke kranjskega deželnega muzeja. Tu zvédamo, da hrani muzej herbarije Hladnikove, H. Grafove in Deschmannove; posebno zanimiv je „Herbarium carniolicum“ z doneski Janše, Dollinerja, Rasterna, Freyerja in Plemla. Nadalje opisuje prof. Voss bivši kranjski „Museum-Verein“ in našteva spise njegove, ki so velikega pomena za kranjsko cvetano. Črta nam ob kratkem tudi zgodovino c. kr. licejske knjižnice ter nam našteva vse važnejše botaniške knjige, katere hrani. S tem bode g. pisatelj gotovo marsikomu ustregel; žal, da pogrešamo v zapisku toliko neobhodno potrebnih botaniških del! Seve, dotacija je mala . . .

V četrtem oddelku našteva prof. Voss vse spise in zbirke, ki se tičejo kranjske flore. Tu nahajamo samostojna dela poleg takih spisov, ki so raztreseni po raznih botaniških časopisih in zbornikih. Spis nam kaže, da se je že mnogo móž pečalo s cvetano naše dežele in dokaj zanimivih stvari nahajamo tu popisanih. Vsakemu, ki se hoče pečati z kranjsko floro, bode ta zbirka pač dobro došla.

Tudi privatnih herbarijev omenja pisatelj. Načelnik postaje na Nabrežini Alfred Breindl nabral si je kaci 8000 cvetk, med katerimi je mnogo kranjskih.

Posebno pa je zanimiv herbarij neutrudljivega našega prirodoopisca župnika S. R. običa, ki se ne peča samo s primeroma lahki javnocvetkami, temveč v prvi vrsti s tajnocvetkami. Njegova zbirka lišajev in mahov je pravi „unicum“ in želeli je prav iz srca, da bi mnogozaslужni mož objavil podrobnosti o lepi svoji zbirki — Župnik Fran Schaffer iz Grahovega pri Cirknici ima tudi lep herbarij, ki obseza kakih 3000 vrst; nabiral ga je deset let.

Konečno sklepa g. pisatelj svoj spis z fosilno floro kranjsko, o kateri imamo že tudi dokaj zanimivih del; vse nam našteva podrobno, tako da ima čitatelj, zanimajoč se za te okamenele ostanke pradobne, pred seboj popoln obris zgodovine nekdanje kranjske cvetane, kolikor nam je znana.

Prof. Viljem Voss si je s svojim spisom pridobil lepo zaslugo za našo botaniko. V prvi vrsti mu bode hvaležen začetnik, ki nahaja v njem takoj vse, kar bi si mogel drugače morebiti še le po dolgem trudu sestaviti in nabrati. Gotovo bi bilo hvaležno delo, ko bi se našel prelagatelj, ki bi nam te zanimive in koristne črtice o zgodovini kranjske flore podal v našem jeziku in v posebni knjižici. „Scientia amabilis“ ima pri nas toliko učencev, da bi se gotovo splačal trud

š.

Kratke opazke. 1. „Sub rosa.“ — V „Lj. Zvonu“ II. 318 pripoveda J. Ž., da predstoječi latinski izrek, kateri pomenja skrivnost kakega poročila, izvira od zarotnikov J. E. Tattenbacha in drugih, ki so se shajali in tajno posvetovali leta 1670 v graščini v Račjem pri Mariboru v sobi, na katere stropu je bila naslikana velika roža. „Vsak sestanek se je naznanil s tem, da pridejo ‚sub rosa‘ vkupe, in kar se je v imenovani sobi ukrepalo, moralo je ostati skrivnost, ker je bilo povedano ‚sub rosa‘. In tako se je od latinsko govorečih zarotnikov zaplodel ta izrek med svet.“ Tako J. Ž. — No J. Volčič v „Razlaganji kerš. katol. nauka,“ VI. 200, govoreč o papeškem posvečevanju takoimenovane zlate rože piše: „Rimci so jo (rožo) neizrečeno visoko cenili; imeli so pregovor, ki se v latinščini rabi še zdaj, ‚sub rosa‘, ki je pomenjal molčanje; zato, ako je kdo kako skrivnost komu razodel, in je hotel, da je dalje ne pové in raznaša, rekel mu je: ‚sub rosa‘, to je: nobenemu tega povedati ne smeš. Od tod tudi navada, da se vidijo na nekaterih starih izpovednicah napravljene rože, kar pomenja, da je v izpovednici vse ‚sub rosa‘, to je ‚pod rožo‘ rečeno, in ostane skrivno in zakopano.“ — Ako je torej napominjani izrek v rečenem značenju rabil že davnim Rimljanom, tedaj bi bilo pač verjetneje, da je imenovani lastnik graščine v Račjem uprav v opomin tajnostij, v njegovi sobi se vršeh, dal na stropu naslikati znani simbol, in je tako izvor jedne stvari iz druge na onem zgodovinsko znamenitem kraju baš obraten. Tako pa smo tudi Slovenci izgubili slavo, da bi se izrek „sub rosa“ bil s slovenske zemlje razširil po svetu.

2. „Taterman.“ — To besedo razlaga J. Ž. v „Lj. Zvonu“ II. 381, da pomenja navpično leseno cev pri živem studenci, s katerim izrazom se stvar zaznamuje v gorenji Kranjski, pa tudi v Koroški. To, pravi D. Trstenjak v „Novicah“ 1858. 102, pričuje, da je bil Taterman po véri starih Slovencev povodni duh. — A razven tega ima beseda „taterman“ še drug pomen. V Savinjski dolini namreč imenujejo „tatermana“ slamnatega moža v ptičje strašilo na njivi, in spominjam se, da sem ta izraz za isto značenje čital večkrat v spisih dra L. Gregorca. Dr. J. Pajek pa še v „Črticah iz duš. žitka štaj. Slovencev“ str. 233 pripoveda, da so mu pri Mariboru fantiči, „slamnatega dekleta“ v Dravo vrgli, vprašani odgovorili: „Tatermana smo v vodo vrgli, da bode led raztolkel.“ — e — o — a.

Šah.

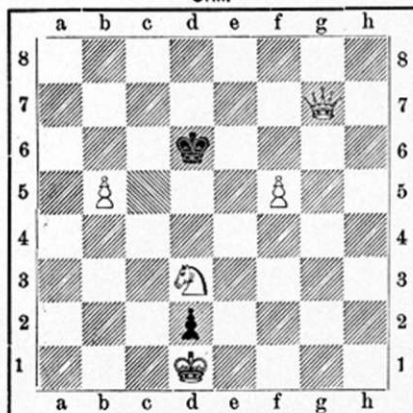
Ureduje Janko Kalan v Velikih Laščah.

XI. naloga.

Sestavil dr. S. Gold na Dunaji.

(Sportzeitung).

Črnl.

Beli.

Beli naredi v 3 potezah mat.

Ker smo bili v zadnjih številkah „Lj. Zvona“ priobčili več nekoliko težjih nalog, podajemo danes to lično in lahko nalogo, katero mogó pogoditi tudi naši menj izurjeni reševalci.

Rešitev

IX. naloge v 6. zvezku „Ljublj. Zvona“.

Sestavil D. Kondelik.

Beli.

Črnl.

1. D. a7 — b8! T. b3 × b8 (A. B.)

2. S. g4 — e3 Kakorkoli

3. S. e3 — d5 ali g2† mat

A.

1. — — — T. g8 × b8

2. S. f3 — g5 Kakorkoli

3. S. g5 — e6 ali h3† mat.

B.

1. — — — T. b3 — d3 ali b6

2. D b8 × g4 Kakorkoli

3. D. g8 — g5† mat.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji: vse leto po 4 gld. 60 kr., pol leta po 2 gld. 30 kr., četrt leta po 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: Fr. Levec i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: Fr. Levec.

Uredništvo in upravnništvo v Ljubljani, Nove ulice 5.

Tiska „Narodna Tiskarna“ v Ljubljani.

Ideja naloge je izražena v prvi potezi: žrtev bele dame, da zvabi jednega belih turnov s črte 3. ali g ter tako omogoči skakačema, narediti v 3. potezi mat. Dama mora v 1. potezi na polje b8, pretčē 2. D. d6† in mat, kateremu se ogne črni le, ako vzame damo ali pa zavaruje kmeta d6. — Z 1. D. a7 — d7 se pa naloga ne dá rešiti zavoljo 1. T. b3 — d3! — Zložitelj naloge, D. Kondelik, živeč zdaj v Parizu, je poleg Dobruskega in Chochołousha najboljši češki komponist šahovih nalog.

Prav so rešili naše naloge: Gg. Viktor Harmel, kr. stavb. pristav v Valpovem (7); Ivan Poljanec, c. kr. gimn. prof. v Novem Mestu (10) in Fran Plohl, c. kr. vélike realke prof. v Gorici (10).

Razpisano darilo za najboljšo rešitev in razložitev IX. naloge, namreč dva elegantno vezana zvezka Jurčičevih zbranih spisov, prisodili in poslali smo gosp. notarskemu kandidatu Ivanu Lavrenčiču v Postojini.

Razne stvari.

Konrad Bayer v Olomucu, najplodovitejši zlagatelj in tako rekoč ustanovitelj modernih šahovih nalog, praznoval je 21. junija t. l. petindvajsetletnico svojega doktorstva. Bayer je odvetnik in trgovinske zbornice tajnik ter bode v kratkem dva zbirko svojih problemov, obsežajočo blizu 1000 komadov, katera se v šahovih krogih željno pričakuje.

Slavnoznan ruski igravec, Mihael Čigorin v St. Petersburgu izdaval bode od meseca julija letošnjega leta naprej strokoven list, ki mu bode imé: „Šahmatni Vestnik“. Čigorin je še jako mlad, ali ipak jeden najdarovitejših igralcev na svetu; izdaval je bil že prej časopis „Šahmatni Listok“, ki je pa 1881. l. vsled neugodnih razmer nehal izhajati.

Navodilo

o pravilnem igranju šaha za začetnike.

(Dalje.)

Rokada.

Osnovnim pravilom šaha se prišteva določilo, da sme igralec vsak pot le jedno potezo napraviti, to je jeden sam kamen premakniti na šahovi deski. Jedenkrat v vsaki partiji pa je dovoljen vsakemu igralcu izimek od tega pravila, da namreč sme h krati premakniti kralja in turen. Ta izimek se imenuje: rokada ali rošada in se šteje za jedno samo potezo. Rokira se, ako prestavi igralec svoj turen s prvotnega njegovega stališča do kralja, ki tudi še stoji na prvotnem svojem stališču, a h krati tudi kralja na drugo stran turna. Kralj sme navadno storiti le jeden korak; pri rokadi pa stori dva koraka, t. j. preskoči jedno polje, na katero se turen postavi.

Rokirati pa je smetiš le tedaj:

1. ako ni dotle vlekel niti kralj niti turen, s katerim se hoče rokirati;

2. ako so prazna vsa polja med kraljem in turnom;

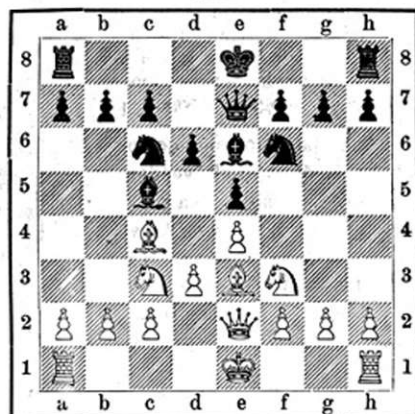
3. ako kralj ne stoji v šahu; ako je bil že poprej kedaj šah dobil, a ga odstranil, ne da bi bil vlekel, ne izgubi vsled tega pravice do rokade; a naravnost iz šaha ne sme se rokirati;

4. ako se polje, preko katerega gre kralj, in tisto, na katerem stoji po rokadi, ne nahaja v oblasti sovražnih kamenov, t. j., da se ne bi nahajal kralj v šahu niti na polji, katero preskoči, niti na tistem, ki se ná-nje postavi. V naslednjih dveh diagramih smeta v V. podobi rokirati oba igralca, vsak na obe strani, a v VI. podobi ne sme rokirati nobeden igralec.

Rokada se zvrši, ako n. pr. v V. pod. beli potegne turen a1 do d1 in prestavi potem kralja na c1; to se imenuje „dolga rokada“ ali „rokada na dolgo stran“ in se zaznamuje z znakom: 0 — 0 — 0; ali ako potegne turen h1 do f1 in prestavi kralja na g1; to je „mala rokada“ ali „kratka rokada“; rokada na malo stran.

V. podoba.

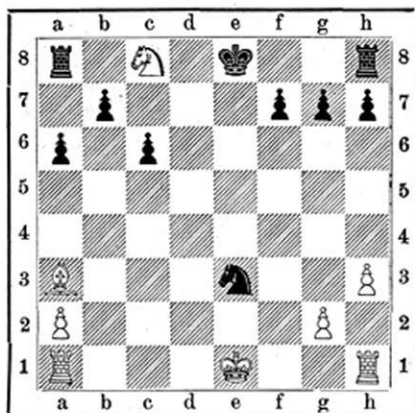
Črni

Beli.

VI. podoba.

Črni

Beli.

Prav takó sme rokirati tudi črni: Ta8 — d8 in Ke8 — c8 = 0 — 0 — 0; ali pa: Th8 — f8 in Ke8 — g8 = 0 — 0. Nasproti pak v VI. podobi, kakor že omenjeno, ne sme rokirati niti beli niti črni niti na dolgo niti na kratko stran; belemu zavira rokado na obe strani jedini črni skakač, ker se nahajata v njega oblasti polji d1 in f1, preko katerih je skočiti belemu kralju, ako hoče rokirati. Črnemu pa brani rokirati na dolgo stran beli skakač na c8, a na malo stran tekač a3, v čegar oblasti je polje f8.

(Dalje.)

Vabilo na naročbo

Jurčičevih zbranih spisov.

Jurčičevih zbranih spisov stoji:

I. zvezek, nevezan po	gld. 1.—
elegantno vezan po	1:50
II. zvezek, nevezan po	0:70
elegantno vezan po	1:20
III. zvezek, nevezan po	0:70
elegantno vezan po	1:20
IV. zvezek, nevezan po	0:70
elegantno vezan po	1:20

Naročnina za zvezek I., II., III., IV. in V. stoji 3 gld. 50 kr., za elegantno vezanih prvih 5 zvezkov 6 gld.

Naročnina se pošilja najprikladneje s poštami nakaznicami pod naslovom: dr. Jos. Starč v Ljubljani, Marije Terezije cesta 5.

Ako pa tudi oddajemo vsak posamični zvezek, vendar se priporoča, pošiljati naročnino za več zvezkov skupaj. Naročnina znaša za I., II., III. in IV. nevezani zvezek 3 gld. Za vse štiri lepo vezane zvezke 5 gld.

Naročniki dobivajo knjige franco.
Dijaki dobivajo Jurčičeve „Zbrane spise“ po 60 kr. izvod pri gosp. dr. J. Starču v Ljubljani.

Odbor za Jurčičev spomenik.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja vsakega meseca 1. dan v zvezkih, po 4 pole velike osmerke obsežnih, ter stoji v Ljubljani na dom pošiljan ali po pošti prejemano:

za vse leto	4 gld. 60 kr.
za pol leta	2 „ 30 „
za četrt leta	1 „ 15 „

Po vseh deželah zunaj Avstrije stoji „Ljubljanski Zvon“ po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamični zvezki se oddajajo po 40 kr.

„Ljubljanski Zvon“, II. tečaj (1882) nevezan po 3 gld. — kr.
v Bonačeve platnice vezan po 4 „ 20 „

„Ljubljanski Zvon“, III. tečaj (1883) nevezan po 3 „ — „
v Bonačeve platnice vezan po 4 „ 20 „

„Rokovnjači.“ Zgodovinski roman. Spisala Jos.

Jurčič in Janko Kersnik po — „ 50 „

„Valentin Stanič.“ Spisal Paulus po — „ 25 „

Upravištvo Ljubljanskega Zvona.

Ljubljana, Nove ulice 5.